

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต
Comparative Study on Ethics in Theravada Buddhism
and The Ethical Concept of Plato

โดย

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610653057

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต
Comparative Study on Ethics in Theravada Buddhism
and The Ethical Concept of Plato

โดย

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.

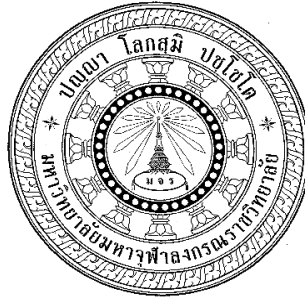
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610653057

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Comparative Study on Ethics in Theravada Buddhism and The Ethical Concept of Plato

by

Phrakrupariyatidhammawong, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon kaen Campus

B.E.2553

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610653057

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

รายงานการวิจัย	: การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต
ผู้วิจัย	: พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ	: ๒๕๕๓/๒๐๑๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบทัศนะต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต เป้าหมายของชีวิต หรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดีตามหลักจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวคิดของเพลโต เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสอง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา และผลงานของเพลโต ที่มีผู้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า จริยศาสตร์ทั้งสองได้รับการยกย่องทั่วโลกว่า “เป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่ว” มีทั้งความเหมือนและความต่าง พระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นว่า ธรรมชาติมีความเป็นระเบียบตามจิตนิยมและกรรมนิยม มนุษย์เป็นศูนย์กลางปัญหาและปัญญา ชีวิตที่ดี เรียกว่า นิพพาน ซึ่งจะบรรลุได้ด้วยกฎศีลธรรม แนวคิดสังคมการเมืองที่ดี เน้นการอยู่ร่วมกันโดยธรรม และมองการเมืองเป็นการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่ทุกคน ผู้ปกครองจึงต้องดำรงตนในศีลธรรม สังคมการเมืองที่ดีต้องยึดประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์อนาคต และประโยชน์สูงสุด

เพลโต เห็นว่า ธรรมชาติมีแบบความยุติธรรม ความยุติธรรมในสังคมเข้าใจได้ ชีวิตที่ดี เรียกว่า การทำหน้าที่ตามศีลธรรม เกณฑ์ตัดสินความดีต้องวางอยู่บนพื้นที่กลมกลืนกันของคุณธรรม ๔ ด้าน คือ ปัญญา ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณ ความยุติธรรม คุณธรรมทั้ง ๔ ใช้ปกครองสังคม และปัจเจกชนให้จิตใจได้รับการขัดเกลาจากความเมตตา ความกรุณา จนอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ แนวคิดสังคมการเมืองที่ดีจะให้ความสำคัญกับการแบ่งงานตามความถนัด ความสามารถ และการจัดตั้งองค์กรที่มีส่วนร่วมทางสังคมนั้น รัฐต้องเป็นผู้ให้การศึกษาแก่คนในระบบการเมืองที่ดี เพื่อการพัฒนาจิตของมนุษย์ สังคมการเมืองที่ดีต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีภาระต่อกันภายใต้กติการาชประชาญ์

ปรัชญาทั้งสอง มีส่วนคล้ายคลึงกันคือ (๑) เจตนาและเหตุผล (๒) เสรีภาพการใช้เหตุผล และ (๓) คุณธรรมบุคคลและสังคม ซึ่งจะแสดงกฎศีลธรรมออกมาผ่านพฤติกรรม โดยจะเน้นการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของมนุษย์ที่ต้องทำหน้าที่พึ่งพากันและกันเป็นหลัก และมีประเด็นความแตกต่างกันคือ (๑) ระดับของความดี (๒) เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ และ (๓) คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์การตัดสินความดีที่มีต่อปัจเจกบุคคล ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ

Research Title : Comparative Study on Ethics in Theravada Buddhism
and The Ethical Concept of Plato

Researcher : Phrakhrupariyatidhammawong, Dr.

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

Fiscal Year : 2553/2010

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research Comparative Study on the Principle of Ethics in Theravada Buddhism with The Ethical Concept of Plato aimed to examine ethics in Buddhism and in Plato's concept and to compare them. The main topics focused in this study are about the attitudes towards the natural world and life; the goal of life or better life; and moral standards of political and social good. These studies is a qualitative research based on the study of Buddhist scriptures, Tripitaka scriptures, latter scriptures, academic Buddhism, the translation of Plato and relate research, the findings, presented in descriptive analysis form are as the follows;

The two concepts in intercultural philosophy is regarded worldwide as “a value-ethical criteria of good and bad”. Their criteria of the ethical judgment are similar in some and difference in others. The system of ethics in Theravada Buddhism has stable popularity based on the belief that nature is already regularly organized but it turns disorganized by a mental disorder which cause undesirable actions Human life is control to numerous suffering and intellectual knowledge to benefit welfare of the accurate lifestyle. The ultimate aim of human life is the state of bliss called ‘Nirvana’. One can achieve it though an understanding of the value of moral virtues. Good society and politics focus on living together under moral principle. Buddhist governors live in virtues, a Buddhist political organization allocates benefits fairly to all parties of the public; and goal political society provides currant benefit, future benefit and the liberation of mind

Plato states that nature has its own justice; and social justice must be understandable. Good life is to live under the rule of moral responsibilities. Ethical judgment criteria are to base on 4 types of harmonious virtue: (1) wisdom, (2) bravery, (3) moderation and (4) justice. These 4 virtues are considered as merit's to educate people both individually and socially through mercifulness and generosity and, in turn, enable them to live together in peace. Regarding goal society and politics, Plato's concept focuses on the division of labor by aptitude and ability. To establish

a participatory social organization, the state must educate people to live spiritually and socially under responsibility and under the rule of philosopher kings.

The similarities are found in 3 viewpoints; (1) the intention and the reasons for constituting criteria of justice and virtues, (2) the freedom to rationalize and (3) morals of people and society – which can be observed on the actions of individuals and society the focus is on to develop human potential and quality to live dependently together.

The differences, however, are shown in (1) the level of good and bad, (2) the ultimate goal of life and, (3) the virtues value the impact of the judgment criteria on individuals, society and mankind.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี โดยได้รับความเมตตากรุณา และความเอื้ออาทรจากผู้มีพระคุณคือ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ในนามผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ รศ.ดร.ดิปติ วิสุทธางกูร ผู้ตรวจทานบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้ถูกต้อง

ขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ประธานสาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ที่เอื้อเพื่อข้อมูลเอกสารทางวิชาการ และพิสูจน์อักษรตรวจทางความถูกต้องของเนื้อหาเอกสารงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งงานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เอื้อเพื่อในการค้นหาข้อมูลหนังสือ และเจ้าของผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำราทางวิชาการ ทุกเล่ม รวมถึงผู้บริจาคพระไตรปิฎกที่กุฎีทองโสภิตที่เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้าเพื่อการวิจัยได้อย่างสะดวก

สารัตถะที่เกิดขึ้นจากผลงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธรูปบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อาจารย์บูชา และมาตาปิตุบูชา ตลอดถึงกัลยาณมิตรบูชา ผู้มีอุปการคุณทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จทุกรูป/ท่าน

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพหรือแผนภูมิ.....	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๕ คำสำคัญ (Keywords) ของโครงการวิจัย.....	๕
๑.๖ ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖
๑.๘ กรอบแนวคิดในงานวิจัย.....	๗
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ จริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา.....	๙
๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์.....	๙
๒.๑.๑ ความหมายของพุทธจริยศาสตร์.....	๙
๒.๑.๒ บ่อเกิดของพุทธจริยศาสตร์.....	๑๑
๒.๑.๓ ประเภทของพุทธจริยศาสตร์.....	๑๒
๒.๑.๔ ประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์.....	๑๓
๒.๒ โลกตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์.....	๑๔
๒.๒.๑ ความหมายของคำว่า โลก.....	๑๔
๒.๒.๒ บ่อเกิดของโลก.....	๑๕
๒.๒.๓ ประเภทของโลก.....	๑๖
๒.๒.๔ ประโยชน์ของโลก.....	๑๗
๒.๓ ชีวิตตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์.....	๑๘
๒.๓.๑ ความหมายของชีวิต.....	๑๘
๒.๓.๒ บ่อเกิดของชีวิต.....	๒๐

๒.๓.๓	ประเภทของชีวิต.....	๒๒
๒.๓.๔	ประโยชน์ของชีวิต.....	๒๓
๒.๓.๕	ชีวิตที่ดี.....	๒๔
๒.๔	สังคมการเมืองตามที่คณะของพุทธจริยศาสตร์.....	๒๕
๒.๔.๑	ความหมายของสังคมการเมือง.....	๒๕
๒.๔.๒	บ่อเกิดของสังคมการเมือง.....	๒๗
๒.๔.๓	ประเภทของสังคมการเมือง.....	๓๐
๒.๔.๔	สังคมการเมืองที่ดี.....	๓๔
๒.๕	ความดีตามที่คณะของพุทธจริยศาสตร์.....	๔๐
๒.๕.๑	ความหมายของความดี.....	๔๐
๒.๕.๒	บ่อเกิดของความดี.....	๔๒
๒.๕.๓	ประเภทของความดี.....	๔๒
๒.๕.๔	ประโยชน์ของความดี.....	๔๔
๒.๖	เกณฑ์ตัดสินความดีตามที่คณะของพุทธจริยศาสตร์.....	๔๕
๒.๖.๑	ลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism).....	๔๖
๒.๖.๒	ลัทธิสัมบูรณ์นิยม (Absolutism).....	๔๘
๒.๗	คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธจริยศาสตร์.....	๕๐
๒.๗.๑	ลัทธิจิตวิสัย (Subjectivism).....	๕๐
๒.๗.๒	ลัทธิวัตถุวิสัย (Objectivism).....	๕๐
บทที่ ๓	จริยศาสตร์ตามแนวคิดของเพลโต.....	๕๒
๓.๑	แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของเพลโต.....	๕๒
๓.๑.๑	ความหมายของจริยศาสตร์.....	๕๔
๓.๑.๒	บ่อเกิดของจริยศาสตร์.....	๕๕
๓.๑.๓	ประเภทของจริยศาสตร์.....	๕๖
๓.๑.๔	ประโยชน์ของจริยศาสตร์.....	๕๙
๓.๒	โลกทัศน์ตามแนวคิดของเพลโต.....	๕๙
๓.๒.๑	ความหมายของคำว่า โลก.....	๖๐
๓.๒.๒	บ่อเกิดของโลก.....	๖๑
๓.๒.๓	ประเภทของโลก.....	๖๑
๓.๒.๔	ประโยชน์ของโลก.....	๖๔
๓.๓	ชีวิตตามแนวคิดของเพลโต.....	๖๕
๓.๓.๑	ความหมายของชีวิต.....	๖๖
๓.๓.๒	บ่อเกิดของชีวิต.....	๖๖
๓.๓.๓	ประเภทของชีวิต.....	๖๗
๓.๓.๔	ประโยชน์ของชีวิต.....	๖๘

๓.๓.๕	ชีวิตที่ดี.....	๖๘
๓.๔	สังคมการเมืองตามแนวคิดของเพลโต.....	๖๙
๓.๔.๑	ความหมายของสังคมการเมือง.....	๗๐
๓.๔.๒	บ่อเกิดของสังคมการเมือง.....	๗๐
๓.๔.๓	ประเภทของสังคมการเมือง.....	๗๑
๓.๔.๔	สังคมการเมืองที่ดี.....	๗๓
๓.๕	ความดีตามแนวคิดของเพลโต.....	๗๖
๓.๕.๑	ความหมายของความดี.....	๗๖
๓.๕.๒	บ่อเกิดของความดี.....	๗๖
๓.๕.๓	ประเภทของความดี.....	๗๗
๓.๕.๔	ประโยชน์ของความดี.....	๗๙
๓.๖	เกณฑ์ตัดสินความดีตามแนวคิดของเพลโต.....	๗๙
๓.๖.๑	เกณฑ์ตัดสินหลัก.....	๘๑
๓.๖.๒	เกณฑ์ตัดสินรอง.....	๘๒
๓.๗	คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีตามแนวคิดเพลโต.....	๘๓
๓.๗.๑	ระดับการตัดสินทางสังคม.....	๘๔
๓.๗.๒	ระดับการตัดสินทางจริยธรรม.....	๘๔

บทที่ ๔	เปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนากับแนวคิดของเพลโต.....	๘๖
๔.๑	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจริยศาสตร์.....	๘๖
๔.๒	โลกทัศน์.....	๘๙
๔.๓	ชีวิตทัศน์.....	๙๒
๔.๔	สังคมการเมืองที่ดี.....	๙๕
๔.๕	ความดี.....	๙๙
๔.๕.๑	ความหมายของความดี.....	๑๐๑
๑)	ประเด็นที่เหมือนกัน.....	๑๐๑
๒)	ประเด็นที่แตกต่างกัน.....	๑๐๒
๔.๕.๒	ระดับของความดี.....	๑๐๓
๑)	ประเด็นที่เหมือนกัน.....	๑๐๓
๒)	ประเด็นที่แตกต่างกัน.....	๑๐๔
๔.๖	เกณฑ์ตัดสินความดี.....	๑๐๕
๔.๖.๑	ประเด็นที่เหมือนกัน.....	๑๐๗
๔.๖.๒	ประเด็นที่แตกต่างกัน.....	๑๐๘
๔.๗	คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดี.....	๑๑๐
๔.๗.๑	คุณค่าที่มีต่อปัจเจกบุคคล.....	๑๑๐
๔.๗.๒	คุณค่าที่มีต่อสังคม.....	๑๑๒

๔.๗.๓	คุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติ.....	๑๑๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๙
๕.๑	สรุป.....	๑๑๙
๕.๑.๑	ทัศนะต่อธรรมชาติของโลกและชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวคิดของเพลโต.....	๑๑๙
๕.๑.๒	เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิด ของเพลโต.....	๑๒๑
๕.๑.๓	เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างตามแนวคิด ทางจริยศาสตร์ทั้งสอง.....	๑๒๖
๕.๒	ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๙
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	๑๒๙
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๒๙
บรรณานุกรม.....		๑๓๒
ภาคผนวก.....		๑๓๙
ภาคผนวก ก	บทความวิจัย (ลงในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์).....	๑๔๐
ภาคผนวก ข	กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๘
ภาคผนวก ค	ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาพร้อมทั้งผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๗๑
ภาคผนวก ง	รูปภาพกิจกรรมการนำโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๗๕
ภาคผนวก จ	ประวัติผู้วิจัย.....	๑๘๕

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างระดับของความดีในพระพุทธศาสนา กับแนวคิดของเพลโต.....	๑๐๕
ตารางที่ ๒ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต.....	๑๐๙
ตารางที่ ๓ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อปัจเจกบุคคลที่เป็นผลจาก เกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต.....	๑๑๑
ตารางที่ ๔ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อสังคมที่เป็นผลจาก เกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต.....	๑๑๓
ตารางที่ ๕ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติที่เป็นผล จากเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต.....	๑๑๖

สารบัญภาพหรือแผนภูมิ

เรื่อง

หน้า

แผนภูมิที่ ๑ แสดงขั้นตอน และกรอบแนวคิดกระบวนการดำเนินการวิจัย (Research Process).....	๗
--	---

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๙ ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/ ๓๐๑-๓๐๕ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์ (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๒ ข้อที่ ๑๐๐ หน้า ๓๐๑ ถึงหน้า ๓๐๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สหายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต	(ภาษาบาลี)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สมุจจลวิลาสินี สีลกฺขนธวคฺคคอฎฐกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ เราอาจทำได้สองแนวทางหลักๆ ได้แก่ แนวทางแรก คือการศึกษาแนวคิดของพระพุทธศาสนาโดยตรงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรืองานวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ทั้งของนักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศเป็นต้น แนวทางที่สอง คือการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของพระพุทธศาสนากับแนวคิดอื่นๆ เช่น แนวคิดทางปรัชญาตะวันตก แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น แต่ที่นักวิชาการบ้านเรานิยมทำกันคือ การศึกษาแนวคิดของพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับแนวคิดปรัชญาตะวันตก

ข้อดีของการศึกษาพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับแนวคิดปรัชญาตะวันตกที่สำคัญคือ การช่วยให้เกิดความคิดที่ชัดเจน (Clear idea) ในแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็น เพราะวิธีการทางปรัชญาคือวิธีการที่ทำให้เกิดความชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยการใช้เหตุผลชักใช้ไล่เรียงอย่างถึงที่สุดเพื่อหาข้อสรุปที่มีเหตุผลที่สุด ดังนั้น เมื่อใช้วิธีการดังกล่าว มาศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการและศึกษาอย่างเปรียบเทียบกับประเด็นความคิดต่างๆ ของปรัชญาตะวันตกจะช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดของพระพุทธศาสนาลึกซึ้งรอบด้านมากขึ้น พร้อมๆ กันกับเข้าใจแนวคิดทางปรัชญาที่นำมาเปรียบเทียบนั้นๆ อย่างลึกซึ้งรอบด้านด้วยเช่นกัน

หากมองในแง่ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาโลก จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต เป็นระบบภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันคือ ยุคสร้างหลักความคิดสากลของโลก (Axial Age ๖๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.) คือยุคที่เกิดระบบปรัชญา กฎหมาย ศาสนาหลักของโลก เช่น ศาสนา Zoroaster ของเปอร์เซีย พระพุทธศาสนาในอินเดีย ปรัชญากรีก ปรัชญาจีนขงจื้อ ปรัชญาเต๋า ในยุคนี้ศาสตร์เป็นแบบอย่างทางความคิดและเป็นแบบอย่างของบุคคลในอุดมคติ หรือแบบอย่างของมนุษย์ที่แท้ มนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวโดยภาพรวมแล้วยุคนี้คือยุคแห่งการเกิดระบบความคิดแบบตรรกะ ซึ่งระบบความคิดความเชื่อได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างหลากหลาย เช่น เหตุผล อำนาจ เมตตา สงเคราะห์

ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาที่เกิดในยุคเดียวกัน โดยเฉพาะการเจาะจงไปที่การเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางด้านจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต จะทำให้เราเข้าใจระบบความคิด เหตุผล และคุณค่าของจริยศาสตร์ทั้งสองว่า ทำไมจริยศาสตร์พระพุทธศาสนาและแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตจึงยังคงมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์และต่อสังคมโลกมาจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาแนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักคิดปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (Ancient Western Philosophers) จะเห็นว่า มีจุดเริ่มต้นจากนักปรัชญากลุ่มโซฟิสต์ (Sophist Group; B.C.

๕๐๐)๑ ที่กล่าวถึงความจริง ความดี ความงาม ว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีความตายตัวในการวัด ขึ้นอยู่กับความเห็นของมนุษย์ หากมนุษย์เห็นว่าดี สิ่งนั้นก็ดี หมายความว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นตามบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด จึงแตกต่างกันหลากหลายไปตามความแตกต่างหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

แต่อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาร่วมสมัยกับโซเฟิสต์ คือโสเครตีส (Socrates B.C.๔๗๐-๓๙๙ พ.ศ.๗๐-๑๓๔) คิดต่างออกไปว่า เกณฑ์ตัดสินความจริง ความดี ความงามมีอยู่จริง และมีอยู่อย่าง เป็น “สิ่งสากล” (Universal) ที่มีความเป็นจริงในตัวเอง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่กับความเห็นของตัวบุคคลหรือเป็น “สิ่งเฉพาะ”(Particular) และเพลโต (Plato B.C.๔๒๗-๓๔๗, พ.ศ.๑๑๖-๑๙๖) กล่าวสนับสนุนโสเครตีส ผู้เป็นอาจารย์ โดยต่อยอดความคิดไปอีกระดับ มีแบบ (Form) ของความดี คนดี ชีวิตที่ดี วิถีชีวิตที่ดี สังคมที่ดี และรัฐที่ดี เป็นต้น นั้นหมายความว่า ความดีจะมีมาตรฐานตายตัว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคล สังคมและวัฒนธรรม

ข้อที่ว่า ความจริง ความดี ความงาม เป็นสิ่งสากล และมีเกณฑ์ตัดสินที่ตายตัวนี้ คือ จุดเด่นของแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต และจุดเด่นอีกอย่างหนึ่งคือแนวคิดทาง จริยศาสตร์ของเพลโตจัดอยู่ในกลุ่มจริยศาสตร์คุณธรรม (virtue ethic)^๒ ที่ถือว่าคุณธรรมเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนจนเป็นนิสัย หรือเป็นบุคลิกภาพที่มีความเป็นเลิศ เช่น บุคลิกภาพที่เป็นเลิศด้านปัญญา ความกล้าหาญ เป็นต้น ซึ่งดูเหมือนว่าจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทก็วางอยู่บนพื้นฐานของ สังฆธรรมสากลตามกฎธรรมชาติดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นสิ่งสากล หรือเป็น อกาลิก มีเกณฑ์ตัดสินที่แน่นอนตายตัว และจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทก็คล้ายกับจริยศาสตร์คุณธรรม เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าคุณธรรมต่างๆ เช่น อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย (พหุสิกขา)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การศึกษาเปรียบเทียบระบบจริยศาสตร์ทั้งสองมีความชัดเจนและเกิดประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ได้จริง ผู้วิจัย ขอกำหนดขอบเขตการศึกษาเปรียบเทียบในปัญหาสำคัญๆ คือ (๑) ธรรมชาติของโลกและชีวิตในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) การกระทำทางศีลธรรมและเกณฑ์ตัดสินทางศีลธรรมในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) การมีชีวิตที่ดีและสังคมการเมืองที่ดีในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท เนื้อหาสาระที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจระบบความคิดของจริยศาสตร์ทั้งสองที่ครอบคลุมทั้งมิติสังฆธรรมของชีวิต มิติศีลธรรมของปัจเจก และมิติศีลธรรมทางสังคม หรือครอบคลุมทั้งทัศนะต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต มาตรฐานทางศีลธรรม เป้าหมายการดำเนินชีวิต และระบบศีลธรรมเชิงสังคมที่ตอบโจทย์เรื่องระบบสังคมการเมืองที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีประโยชน์ควรแก่การจัดทำเป็นเอกสารตำราทางวิชาการเพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจศึกษา

^๑ นักปรัชญากรีกก่อนหน้านั้นสนใจศึกษาเฉพาะเรื่องธรรมชาติของจักรวาล เช่น สนใจถกเถียงปัญหาที่ว่า อะไรคือปฐมธาตุของสรรพสิ่ง หรือจักรวาลและสรรพสิ่งเกิดขึ้นจากอะไร เป็นต้น-ผู้วิจัย.

^๒ จริยศาสตร์คุณธรรมเริ่มกรุยทางโดยโสเครตีส เพลโตอธิบายให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น แต่ผู้พัฒนาจริยศาสตร์คุณธรรมให้เป็นระบบชัดเจนคืออริสโตเติลเมื่อเขาเขียนหนังสือจริยศาสตร์เล่มแรกชื่อ Nichomachean Ethics-ผู้วิจัย.

ค้นคว้าประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ของสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อทราบทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อทราบเป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างในเรื่องดังกล่าว ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสอง

๑.๓ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๑ สิวลี ศิริไล ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน โดยสรุปสาระสำคัญจากการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ว่า โครงสร้างของพุทธจริยศาสตร์ ไม่ได้มีความแตกต่างหรือขัดแย้งกับแนวทาง จริยศาสตร์ตะวันตกแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความดีสูงสุด อันเป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์ หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบของจริยธรรม รวมทั้งเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมเป็นเรื่องที่สามารถนำมาอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจน เรื่องของพุทธจริยศาสตร์ไม่ได้ห่างไกลเกินความเป็นจริงที่ปุถุชนจะปฏิบัติ พุทธจริยศาสตร์สามารถเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิต พัฒนาจิตใจของบุคคลอย่างเป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและสภาพแวดล้อม^๑

๑.๓.๒ ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์^๒ ซึ่งผลการวิจัยเป็นการค้นหาความคิดทางจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา โดยมีสมมติฐานว่า คำสอนต่างๆ ในพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะกับโลกุตระระย้อมสอดคล้องกัน และมีจุดหมายเพื่อความหลุดพ้น ความสุขที่แท้ก็คือการพ้นจากความทุกข์ ยิ่งพ้นจากความทุกข์มากเท่าใดก็ยิ่งสุขมากเท่านั้น จริยศาสตร์สังคมก็จะเป็นเรื่องในระดับโลกียธรรม คือเป็นค่าที่สังคมพึงยึดถือ พุทธศาสนาถือว่าชีวิตเป็นทุกข์เพราะเหตุที่มีความยึดมั่นในตัวตน เป็นเหตุให้ต้องดิ้นรนแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข มนุษย์ต้องตกเป็นทาสที่ต้องใช้กำลังกาย กำลังความคิด เพื่อแสวงหาสิ่งเหล่านี้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด คำสอนเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งพุทธศาสนาถือหลักเว้นชู้ ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส นั้นหมายความว่า พุทธศาสนาได้กำหนดค่าทางจริยะไว้ครบทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยได้เน้นการให้ความสำคัญกับจิตใจมากที่สุด การสร้างคนแต่ละคนให้เป็นคนดีพร้อมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เป็นหลักการที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นที่จะทำให้การใช้จริยศาสตร์ทางสังคมได้ผล เพราะพุทธศาสนาถือว่า ถ้าแต่ละคนเป็นคนดีสังคมก็จะดี หลักจริยธรรมทางสังคม

^๑ สิวลี ศิริไล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในปัจจุบัน”, รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๙, หน้า ๘

^๒ ปรีชา ช่างขวัญยืน, “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า บทคัดย่อ.

เป็นหลักที่พุทธศาสนาถือด้วยการหวังผลว่า ให้คนอยู่ด้วยกันอย่างพึงพอใจต่อกัน ซึ่งเหตุที่จะนำมาซึ่งผลอย่างนั้น ควรที่คนต้องมีหลักธรรมที่ควรยึดถือ เช่น หิริ โอตตปปะ ชันติ โสรัจจะ สังคหัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ เป็นต้น การนำความคิดทางจริยศาสตร์สังคมของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์กับสังคมไทย เพื่อเป็นการจัดระเบียบสังคมขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา

๑.๓.๓ วิจิตร เกติวิเศษฐ์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท มีใจความย่อว่า “พุทธจริยศาสตร์ การศึกษาพุทธปรัชญา การศึกษาเริ่มระบบของตนด้วยการพิจารณาธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นอย่างไร และเมื่อได้หวนกลับมาพิจารณาจริยศาสตร์ ก็ต้องหยิบยกเอาปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์มาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งว่า มนุษย์ควรเป็นอย่างไรและควรทำอย่างไร”

๑.๓.๔ กิรติ บุญเจือ ได้กล่าวถึง ปรัชญาจริยะไว้ในหนังสือชุดพื้นฐานแก่นปรัชญากรีก ความว่า “สิ่งที่ดีสูงสุด (Sumnum Bonum) สิ่งดีสูงสุดด้านปรนัยของชีวิตก็คือแบบที่สมบูรณ์ตามชนิดของคน เช่น การเป็นม้าก็เป็นสิ่งดีสูงสุดของม้า ดังนั้น สิ่งดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ได้แก่การเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ หรือการมีแบบที่สมบูรณ์แบบ ส่วนสิ่งดีสูงสุดด้านอัตนัยคือการอิมใจ พอใจในแบบสมบูรณ์ที่บรรลุถึง สำหรับมนุษย์ที่มีมนัสเป็นองค์ประกอบสูงสุด สิ่งดีสูงสุดด้านปรนัยจึงได้แก่ ความสามารถด้านปัสสนาความจริงครบถ้วน... สิ่งดีสูงสุดด้านอัตนัยคือความปิติในความกลมกลืนที่บรรลุถึง ความปิติเช่นนี้ อริสโตเติล เรียกว่า สุจิตตารมณ (Eudemonia) คืออุดมการณ์ของชีวิตมนุษย์” นั่นเอง

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยมีความจำเพาะเจาะจงและลงลึกในรายละเอียดให้มากที่สุด ผู้วิจัยกำหนดการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นปัญหาทางจริยศาสตร์ที่สำคัญๆ คือ

- ๑.๔.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจริยศาสตร์
- ๑.๔.๒ ปัญหาเรื่องธรรมชาติของโลกและชีวิต
- ๑.๔.๓ ชีวิตที่ดีและคุณธรรมเพื่อการมีชีวิตที่ดี
- ๑.๔.๔ สังคมการเมืองที่ดีและเงื่อนไขทางศีลธรรมแห่งสังคมการเมืองที่ดี
- ๑.๔.๕ ความดี และเกณฑ์ตัดสินความดี
- ๑.๔.๖ คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดี

โดยวิธีการศึกษา ผู้วิจัยจะกำหนดปัญหาดังกล่าวเป็นตัวตั้งแล้วนำเสนอว่า แนวคิดทาง จริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท ตอบหรืออธิบายประเด็นปัญหานั้นๆ เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร การกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัยเช่นนี้จะทำให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญคือจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจปัญหาทางจริยศาสตร์แต่ละประเด็นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นเรื่องๆ เป็นเปราะๆ ไป ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงมากกว่าการมุ่งเปรียบเทียบโครงสร้างความคิดในทางทฤษฎีล้วนๆ

๑.๕ คำสำคัญ (Keywords) ของโครงการวิจัย

๑.๕.๑ คำว่า การเปรียบเทียบ (Comparative) หมายถึง การนำหลักการและแนวคิดของชุดความคิดทั้งสอง มาแยกแยะให้เห็นข้อเหมือน หรือข้อที่แตกต่าง ทั้งในด้านหลักการ แนวคิด ทฤษฎี วิธีการ วัตถุประสงค์ บนพื้นฐานบริบทของสังคมโลกทั้งสอง

๑.๕.๒ คำว่า จริยศาสตร์ (Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติ หรือศาสตร์แห่งความประพฤติ(ของมนุษย์) ซึ่งบ่งชี้ไปถึงมาตรฐานในการตัดสินการกระทำที่มีผลต่อเป้าหมายของชีวิตว่า อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว

๑.๕.๓ คำว่า พุทธศาสนาเถรวาท (Theravada Buddhism) หมายถึง กลุ่มผู้ยึดถือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จดจำและถ่ายทอดต่อกันมาโดยพระเถระ เป็นนิกายที่เก่าแก่ที่สุดในศาสนาพุทธ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หินยานหรือหินยาน^๑ โดยใจความของคำสอนของพระพุทธเจ้าจะชี้ไปถึงมาตรฐานในการตัดสินการกระทำทางกาย วาจา จิตใจ ไตๆ ว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด โดยคำสอนพื้นฐานเกี่ยวข้องกับชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร เป็นต้น ซึ่งจะชี้ให้เห็นเป้าหมายและวิธีการบรรลุเป้าหมายของชีวิตด้วย

๑.๕.๔ คำว่า แนวคิด (Concept) หมายถึง เป็นความคิดรวบยอด ที่เป็นองค์ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการ กระบวนการ และวิธีการ ซึ่งสามารถสรุปเป็นทฤษฎีนำไปสู่การปฏิบัติได้

๑.๕.๕ คำว่า เพลโต (Plato) หมายถึง นักปรัชญาเมธียุคกรีกโบราณสมัยรุ่งเรือง เกิดเมื่อ ๔๒๗ ก่อนคริสต์ศักราช ที่กรุงเอเธนส์ (Athens) ประเทศกรีซ (Greece) เป็นนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของโลก เป็นอาจารย์ของอริสโตเติลผู้เป็นนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์เอกของโลก เพลโตเสียชีวิตเมื่อ ๓๔๗ ก่อนคริสต์ศักราช ที่กรุงเอเธนส์ (Athens) ประเทศกรีซ (Greece) รวมอายุ ๘๐ ปี

๑.๖ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

แนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักคิดปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (Ancient Western Philosophers) เริ่มจากนักปรัชญากรีกโซฟิสต์ (Sophist Group; B.C. ๕๐๐) ซึ่งกล่าวถึงความจริง ความดี ความงาม ว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีการวัด การวัด ขึ้นอยู่กับมนุษย์ หากมนุษย์ว่าดี สิ่งนั้นก็ดี จนกระทั่งโสเครตีส (Socrates B.C.๔๗๐-๓๙๙ พ.ศ.๗๐-๑๓๔) ได้มายืนยันว่า มีมาตรการวัดความจริง ความดี ความงามอยู่จริง เป็นสิ่งสากล (Universal) ไม่ใช่เป็นสิ่งผูกติดอยู่กับตัวบุคคลหรือเป็นสิ่งเฉพาะ (Particular) และเพลโต (Plato B.C.๔๒๗-๓๔๗, พ.ศ. ๑๑๖-๑๙๖) ได้กล่าวสนับสนุนโสเครตีส ผู้เป็นอาจารย์ โดยต่อยอดความคิดไปอีกว่า มีแบบ (Form) ของความดี คนดี ชีวิตดี วิธีชีวิตดี สังคมดี และรัฐดี เป็นต้น นั้นหมายความว่า ความดีจะมีมาตรฐานตายตัว ซึ่งหากนำแนวคิดดังกล่าว

^๑ นิกายเถรวาท เป็นนิกายหลักที่ได้รับการนับถือในประเทศศรีลังกา (ประมาณร้อยละ ๗๐ ของประชากรทั้งหมด) และประเทศในแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ไทย กัมพูชา ลาว และพม่า นิกายเถรวาทได้รับการนับถือเป็นส่วนน้อยในประเทศจีนและเวียดนาม โดยเฉพาะในมณฑลยูนนาน เนปาล บังคลาเทศที่เขตจิตตะกอง เวียดนามทางตอนใต้ใกล้ชายแดนกัมพูชา มาเลเซียมีนับถือทางตอนเหนือของประเทศ มีศาสนิกส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายไทย และสิงหล ตัวเลขผู้นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทอยู่ที่ประมาณ ๑๐๐ ล้านคน-ดูรายละเอียดใน http://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อวันที่_๒๔_ธันวาคม_๒๕๕๒_เวลา_๑๕.๒๕_น.

มาเปรียบเทียบกับ จริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนตลอดพระชนม์ชีพล้วนเกี่ยวข้องกับความดีกล่าวคือศีลและธรรมที่ทุกคนควรนำมาปฏิบัติ ทั้งในระดับเบื้องต้นหรือพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุดแล้ว จะสามารถเห็นรายละเอียดของชุดความดีทั้งสองว่า มีข้อเหมือนและข้อที่แตกต่างกันอย่างไรบ้าง

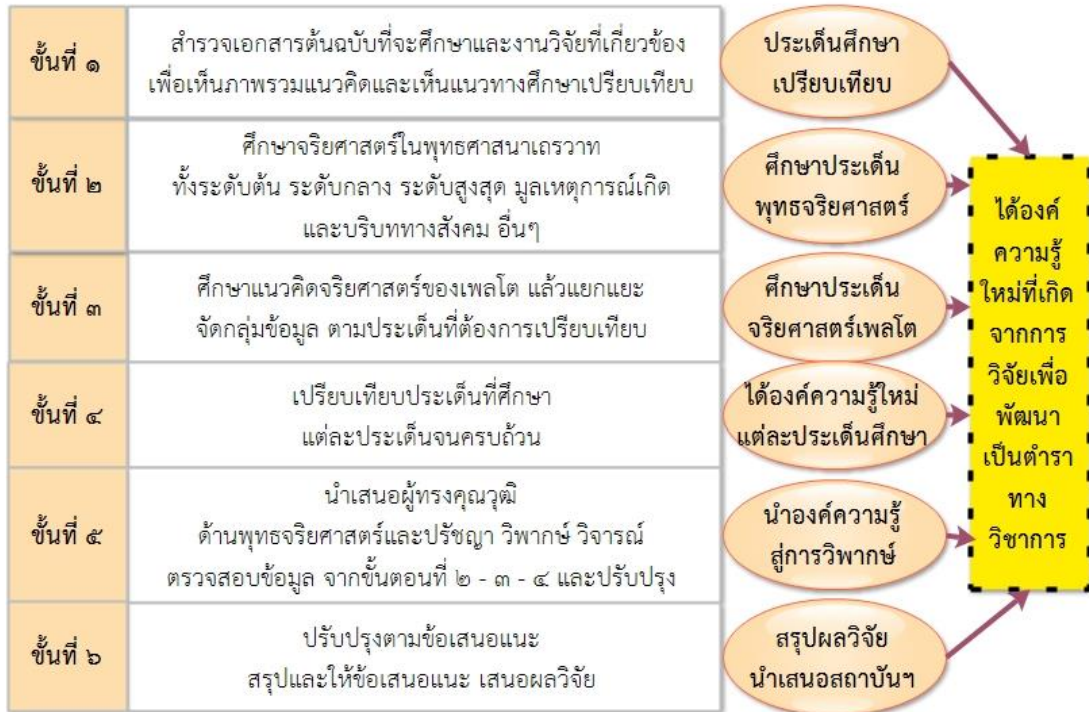
การเปรียบเทียบชุดความคิดทั้ง ๒ คือจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสสอนสังฆธรรมที่ทรงค้นพบ ผ่านการปฏิบัติด้วยหลักศีลธรรม โดยได้ชี้้นำสังคมโลกตะวันออกมาตลอดระยะเวลา ๒,๕๐๐ ปี กับแนวคิดจริยศาสตร์ของเพลโต ซึ่งถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองในสมัยกรีกโบราณนั้น แม้จะเป็นเพียงแค่แนวคิดหรือทฤษฎี (Theory) ไม่ใช่หลักสังฆธรรมเหมือนกับการค้นพบของพระพุทธเจ้าก็ตาม แต่แนวคิดดังกล่าวได้กลายเป็นภูมิปัญญาของโลกตะวันตกที่ได้ชี้้นำสังคมยุโรปมาตลอดระยะเวลา ๒,๐๐๐ ปี

ประเด็นการเปรียบเทียบเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง ทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต ความดี เป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดี สังคมการเมืองที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม ความดี เกณฑ์ตัดสินความดี และคุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดี ทั้งสองชุดความคิด จะทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความดี เป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดี และการดำเนินชีวิตที่ดี อย่างชัดเจน และนอกจากนั้น ยังจักเกิดประโยชน์โดยการจัดทำเป็นเอกสารตำราทางวิชาการเพื่อให้นิสิตและผู้สนใจศึกษาค้นคว้าประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ของสาขาวิชาศาสนาและปรัชญาพระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ คือ พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ และแนวคิดจริยศาสตร์ ในหนังสือบทสนทนาในระยะแรก ระยะกลาง และระยะหลัง โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ๖ ขั้นตอน ตามแผนภาพที่ ๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ แสดงขั้นตอน และกรอบแนวคิดกระบวนการดำเนินการวิจัย (Research Process)

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๘.๑ ศึกษาจริยศาสตร์และเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์ในพระพุทธานุศาสนเถรวาทจากพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบกับความเห็นของอรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และนักคิด นักการศาสนา นักการศึกษาที่มีผลงานด้านวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒ ศึกษาแนวคิดและเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์ของเพลโต เน้นเรื่องคุณธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา (Wisdom) ความกล้าหาญ (Courage) ความรู้จักประมาณ (Temperance) ความยุติธรรม (Justica) ที่ไปรยอยู่ในบทสนทนาทั้ง ๓ ระยะเวลาคือ

ก) ระยะเวลาแรก ได้แก่ (๑) ลาเชส (Lachas) ว่าด้วยความกล้าหาญ (๒) ชาร์มมีเดส (Chamides) ว่าด้วยการรู้จักประมาณ (๓) ฮิปเปียส ๒ (Hippias II) ว่าด้วยการทำชั่วโดยเจตนา (๔) โปรแทกอรัส (Protagoras) ว่าด้วยคุณธรรมคือความรู้และการสอนคุณธรรม

ข) ระยะเวลากลาง ได้แก่ (๑) เมโม (Memo) ว่าด้วยคุณธรรมเป็นเรื่องที่สอนได้ (๒) อุดมรัฐ (Republic) ว่าด้วยรัฐในอุดมคติ

ค) ระยะเวลาหลัง ได้แก่ (๑) ปาร์มีนิเดส (Parmenides) ว่าด้วยทฤษฎีมโนคติ (๒) เธเอเตตุส (Theaetetus) ว่าด้วยความรู้ (๓) โพลิตีคัส (Politicus) ว่าด้วยนักปกครองและรัฐ (๔) พีเลบัส (Prilebus) ว่าด้วยความสำราญและความดี (๕) กฎหมาย (Law) ขยายความเรื่องอุดมรัฐ

๑.๘.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบจริยศาสตร์ทั้งสองชุดความคิด

๑.๘.๔ สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นผลของการศึกษาเปรียบเทียบเป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ ของเพลโตกับพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ได้ผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต และการศึกษาแก่ผู้สนใจทั่วไป

๑.๙.๓ ได้แนวทางการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดีจากหลักจริยศาสตร์ทั้งสองชุดความคิด ไปเผยแพร่ต่อประชาคมทั้งภายในและภายนอกสถาบัน

บทที่ ๒

จริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้มุ่งศึกษา ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ โลกตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ ชีวิตตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ สังคมการเมืองตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ ความดีตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้ขยายความไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

พุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวถึง ความดีและความชั่วของมนุษย์ว่ามนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตน มีจุดมุ่งหมายสูงสุด(นิพพาน) ตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนามีได้มีการกล่าวถึง เกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา ในพระพุทธพจน์ซึ่งเป็นคำสั่งสอนต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ได้สะท้อนให้เห็นระบบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้รู้แต่ละท่านใช้วิธีตีความจากคำสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๒.๑.๑ ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเน้นทางด้านวิธีการที่จะนำไปสู่ปัญญา คือการรู้แจ้งแทงตลอดในด้านเหตุผล จัดเป็นจริยศาสตร์ศาสนา เพราะมีหลักความประพฤติที่ดั่งงามของศาสนาอยู่ในตัวด้วยเหตุผลที่ว่า พุทธจริยศาสตร์ มีรากฐานจากคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป เมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ และให้ความหมายสำคัญที่น่าสนใจ ได้แก่ ความหมายตามหลักพุทธศาสนา ความหมายตามหลักพุทธศาสนา และความหมายทั่วไป ดังนี้

๒.๑.๑.๑ ความหมายตามหลักพุทธศาสนา หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักการแห่งหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีพระโคตมพุทธเจ้า เป็นต้น ได้ทรงค้นพบหลักแห่งความเป็นจริง มีลักษณะเป็นสังขนิยม เหตุผลนิยม โดยที่ไม่มีใครไปสมมติหรือบังคับให้เป็นไปเช่นนั้น เช่น อริยสัจสี่ อริยมรรคมีองค์แปด และไตรลักษณ์ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมนิยามสูตรว่า “พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความเป็นธรรมมีอยู่ คือสังขารทั้งหลาย มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สภาวะธรรมทั้งหลายทั้งปวงมิใช่ตัวตน”^๑

๒.๑.๑.๒ ความหมายตามตัวอักษร เมื่อแยกออกตามตัวอักษรแล้วจะได้ พุทธ+จริย+ศาสตร์ หมายถึง ระเบียบวิชาความรู้ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาแห่งความรู้ หรือศาสนาแห่งผู้มีความรู้ ซึ่งก็ได้แก่พระพุทธเจ้า เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น และเป็นผู้เบิกบาน นอกจากนั้น ยังทรงมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ด้วยการสั่งสอนหลักธรรม ซึ่งก่อให้เกิด

^๑ อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๓๖/๓๘๕.

ประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้งและยังเป็นกุศโลบายที่สำคัญอันเป็นตัวแปรนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต^๑

พุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อแปลตามตัวอักษรแล้ว คือ จริยศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง คือจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ทรงวางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้นท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุดเพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ช่วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อให้ถึงความดีงามอันสูงสุด^๒

จริยศาสตร์ ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไร ไหนถูก ไหนผิด ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม^๓

๒.๑.๑.๒ ความหมายทั่วไป หมายถึง ศาสตร์แห่งขนบธรรมเนียม หรือความประพฤติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทั่วไป เป็นศาสตร์ที่บอกให้เราทราบลักษณะที่ถูกหรือผิดของพฤติกรรมทั่วไป กำหนดกฎเกณฑ์หรือการประเมินคุณค่าแห่งชีวิตตามเงื่อนไขทางพฤติกรรมของมนุษย์ ศาสตร์ที่กล่าวถึงความดีและความชั่วแห่งการกระทำของมนุษย์ วิชาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์

เคเอ็น ชยติลเลเก ได้ให้ความหมายว่า พุทธจริยศาสตร์หมายถึง หลักประพฤติกปฏิบัติที่จะพยายามตอบปัญหาที่ว่า เราควรทำอะไร เป้าหมายของชีวิตควรจะเป็นอย่างไร เราจะต้องปฏิบัติหรือแก้ไขตนอย่างไรจึงจะบรรลุซึ่งความดีสูงสุด หรือเราควรทำอะไรเพื่อความดีของสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ หัวใจของพุทธจริยศาสตร์พอสรุปได้ว่า จงเว้นชั่ว ทำความดีและชำระจิตของตนให้ผ่องใส^๔

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักประพฤติกปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นหลักประพฤติกปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นหลักประพฤติกปฏิบัติที่จะพยายามตอบปัญหาที่ว่า เราควรทำอะไร เป้าหมายชีวิตควรเป็นอย่างไร พุทธจริยศาสตร์ จัดเป็น “จริยศาสตร์ศาสนา” ด้วยเหตุผลที่ว่า “พุทธจริยศาสตร์” มีรากฐานจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักความประพฤติที่ดีงาม ซึ่งจะมีหลักศีลธรรม คุณธรรม แน่นอนตายตัว มีกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิด-ถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน

ขณะที่ “จริยศาสตร์” จะเน้นเรื่องการโต้แย้งและการแสวงหาเหตุผลอันว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ โดยมีปลายทางอยู่กับคำว่า “ควร-เหมาะสม” โดยไม่มีการตัดสินชัดเจนลงไปว่า

^๑ พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา), พุทธจริยศาสตร์กับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์, หน้า ๔, <khonkaen.mcu.ac.th/site/curriculum_main.php?ct=1&articleid>, ๑๔ เมษายน ๒๕๕๘.

^๒ วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทานามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙๑.

^๔ ดร.เคเอ็น ชยติลเลเก, จริยศาสตร์แนวพุทธ แปลและเรียบเรียงโดย ผศ. สุชาวี พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒-๓.

ถูกหรือผิด พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) เป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมที่สอนให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประมาท จึงสอนให้ตื่นอยู่เสมอและให้เป็นอยู่ด้วยความเบิกบานกายเบิกบานใจ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม

๒.๑.๒ บ่อเกิดของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์เกิดขึ้นจากการแสวงหาหนทางเพื่อที่จะไม่มีภาวะของความเกิด แก่ เจ็บและตายของชีวิต ความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา วางอยู่บนรากฐานของการยอมรับข้อเท็จจริงใน ๔ เรื่อง ดังนี้ ๑) เรื่องเจตจำนงเสรี หรือเสรีภาพของบุคคล ๒) สันติภาวะของบุคคล ๓) การทำความดีความชั่วมีผลทำให้ธรรมชาติของมนุษย์ดีขึ้นหรือเลวลงได้จริง และ ๔) ภาวะของจิตที่บริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะทั้งปวง เป็นภาวะแห่งความสุขสมบูรณ์รู้แจ้งในอันติมัจจะและเป็นเสรีภาพอันยอดเยี่ยม^๑

พุทธจริยศาสตร์ เริ่มต้นจาก ทาน ศีล ภavana คือศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ เริ่มต้นจากการฝึกจิตใจตนเองก่อนให้ยอมรับความเป็นเหตุเป็นผล ให้รู้จักการให้ การมีระเบียบวินัย การฝึกหัดที่จะอดทนอดกลั้น การมองสรรพสิ่งด้วยสติปัญญา มีความเพียร ความจริงใจ มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ และการปล่อยวาง อันเป็นกุญแจนำไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไป จนสามารถเข้าใจสภาวะธรรมชาติว่า สรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน มีความเห็นถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง การพูดที่ถูกต้อง การทำงานที่ถูกต้องสุจริต การตั้งสติถูกต้อง และมีสมาธิในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องนำไปปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพของธรรมชาติและสังคม เป็นการแนะนำให้อาศัยตนเองเชื่อมั่นต่อการกระทำของตนเองด้วยตนเอง เชื่อกรรมและผลแห่งกรรม ด้วยหลักการที่เป็นหัวใจของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งสรุปได้ด้วยพุทธโอวาทและรวมอยู่ในโอวาทปาติโมกข์^๒

หลักความรู้ธรรมชาติที่พุทธศาสนิกชนควรรู้ ควรเข้าใจ เพราะความรู้เหล่านี้เป็นสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วประกาศให้โลกทราบ ทรงทราบชัดถึงความรู้เหล่านี้ด้วยญาณ ๒๔ ทรงต่อสู้แทบขาดใจกับศัตรูคือหมู่มารที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ที่พยายามขัดขวางตลอดเวลาเพื่อไม่ให้พระองค์บรรลุมรรคผล ทรงเอาชนะหมู่มารด้วยพระบารมี คือความดี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติสัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา จริยวัตรเหล่านี้เอง เป็นแนวทางให้บรรลุญาณสมาบัติและญาณหรือวิชา^๓ พุทธจริยศาสตร์ จัดเป็นศาสตร์และจริยธรรมใน ๕ ลักษณะ คือ^๔

๒.๑.๒.๑ เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพฤติและวิธีการปฏิบัติตัวของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชาติ

^๑ สุชาวัน พลอยชุม, “ความคิดทางจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๑๐, ฉบับที่ ๗, ๒๕๒๓ หน้า ๔๒-๖๓.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^๓ แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑, หน้า ๑๖๘.

^๔ พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗.

๒.๑.๒.๒ เป็นพรหมจรรย์ (พรหมจรรย์) คือ หลักการประพฤติและวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกขให้แก่ตัวเอง ตามวิธีการของอริยสัจ ๔ ประการ หรือตามแบบของพรหมวิหาร ๔ ประการ

๒.๑.๒.๓ เป็นพระวินัย (ศีลธรรม) หรือ กุฎระเปียบ วิธีการหรือหลักการประพฤติที่ทำให้คนมีกาย วาจาและใจดี และเป็นวิธีประพฤติที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

๒.๑.๒.๔ เป็นสังฆธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริง มีอยู่จริงในกระบวนการของธรรมชาติ หรือกฎ ความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวกว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติ

๒.๑.๒.๕ เป็นสามัญลักษณะ คือ อาการที่เสมอกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือไตรลักษณะ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ๓ ลักษณะ หรือ เป็นปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นแบบพลวัต หรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่เหมือนกันอย่างแน่นอน หรือ ธรรมฐิติ คือ ธรรมชาติที่มีหลัก มีกฎที่เหมือนกันอยู่ ๓ ลักษณะ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒.๑.๓ ประเภทของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๒.๑.๓.๑ พุทธจริยศาสตร์ในแบบเดิม (Tradition) หมายถึงคำสอนที่มาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและให้ผู้ถือปฏิบัติได้ปฏิบัติตามเพื่อการพ้นทุกข์ หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ที่สรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงไม่ตั้งอยู่ มีภาวะของ “อนัตตา” หลักกรรมและหลักศรัทธา โดยที่พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อกรรม ผลของกรรม รวมไปถึงสรรพชีวิตล้วนมีกรรม การกระทำเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่สิ่งอื่นใดมากำหนดบันดาล แต่เป็นหลักที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ที่สัมพันธ์มีความเป็นเหตุผลของกันและกัน ไม่มีสรรพสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยไม่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท หรืออทิปปัจจยตา ที่มีกระบวนการว่า “เมื่อสิ่งนี้มี อีกสิ่งหนึ่งจึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น อีกสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น”^๑

ดังนั้น หลักแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาในความหมายนี้ เมื่อสรุปรวมอาจนียามตามโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สพฺพปาปสฺส อภฺรณฺโณ (ไม่ทำความชั่วทั้งปวง) กุสลสฺสุปฺสมฺปทา (การทำแต่ความดี) สจฺจิตฺตปรีโยทปนํ (การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์)”^๒ โดยความหมายคือ ชาวพุทธผู้ปฏิบัติได้ละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิด พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทำ “ความดี” เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเพื่อเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับที่สูง ที่เรียกว่า “ทำจิตให้ผ่องใส” ที่มีปลายทางเพื่อการพ้นทุกข์ หรือไปสู่มรรคผลนิพาน (โลกุตระ) เป็นลำดับต่อไป

๒.๑.๓.๒ พุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย (Contemporary) เป็นชุดอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์ โดยหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ หรือเกณฑ์เพื่อการพิจารณาและตัดสินใจในกรณีที่ต้องมีทางเลือก ๒ ทาง เพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้ง หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะด้วยเหตุผลของความก้าวหน้าในด้านต่างๆ ความซับซ้อนทางสังคมมีอยู่สูงในปัจจุบัน การตีความและชุดอธิบายคำสอนในทางศาสนาในรูปแบบเดิม (Traditional) ไม่

^๑ วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๑-๓/๑-๖; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑-๒/๑-๘, ๒๐/๓๔-๓๕.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๐/๕๐.

เพียงพอต่อการที่จะตอบคำถามที่เป็นประเด็นปัญหาในเชิงสังคมได้อย่างเพียงพอ ระหว่างการปฏิบัติตนเพื่อความดีงามตามศีลธรรม กับความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของ “ชีวิต” ในฐานะมนุษย์^๑

ประเภทของพุทธจริยศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง หลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักศีลธรรมจริยธรรมในทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคมโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยสามารถนำผู้ปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ทั้งประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกหน้า และประโยชน์สูงสุดได้ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นๆ จะวางเป้าหมายของชีวิตเอาไว้แต่ระดับจากระดับพื้นฐานจนไปถึงระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์ โดยได้แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ^๒ คือ

๑) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อเป็นฐานรองรับคุณภาพต่างๆ และเพื่อความสันติในสังคม คือ เบญจศีล และเบญจธรรม

๒) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาจิตใจและขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น คือ ศีล ๘ และกุตลกรรมบถ ๑๐ ประการ

๓) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติให้ถึงความ เป็น “อริยชน” หรือบรรลุมรรคผลนิพพาน คือ มรรคมืองค์ ๘

๒.๑.๔ ประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์

เนื่องจากจริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ โดยเฉพาะพุทธจริยศาสตร์ซึ่งกล่าวถึงความประพฤติทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ซึ่งมีความละเอียดอ่อนในผลของการกระทำ การศึกษาวิชาการทุกแขนงย่อมมีผลประโยชน์ต่อผู้ศึกษาทั้งนั้น โดยเฉพาะพุทธจริยศาสตร์ยังเป็น ศาสตร์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้ประพฤติอย่างมาก ซึ่งพอสรุปเป็นประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๔.๑ ทำให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด สามารถเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร

๒.๑.๔.๒ ทำให้รู้ทางดำเนินชีวิตทั้งในส่วนตัวและสังคม

๒.๑.๔.๓ ทำให้เข้าใจกฎความจริงของชีวิต เป็นสิ่งที่ชีวิตต้องการ ทำให้ชีวิตเกิดความสมบูรณ์

๒.๑.๔.๔ ทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตที่ประเสริฐกว่าสัตว์ ถ้าขาดด้านจริยธรรมแล้วคนก็ไม่ต่างจากสัตว์แต่อย่างใด

๒.๑.๔.๕ ทำให้รู้จักค่าของชีวิตว่า ค่าของชีวิตอยู่ที่ไหน ทำอย่างไรชีวิตจึงจะมีค่า และก็เลือก ทางที่ดีมีค่า ชีวิตก็จะมีค่าตามที่ควร

สรุป ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตาม มีสิ่งที่เราจะต้องพิจารณาก่อนที่เราจะกระทำอะไรลงไป นั้นเราจะต้องมีความมุ่งหมายอะไรบางอย่าง กล่าวคือเราต้องการผลบางอย่างที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา เมื่อเราตัดสินใจแล้วว่า เราต้องการอะไรเราก็จะต้องหาวิธีการที่จะทำให้บรรลุผลอันนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือผลที่จะได้รับกับวิธีการนั้นอันไหนสำคัญกว่า ถ้าผลที่ได้รับนั้นเป็นสิ่งที่ดี

^๑ ดวงเด่น นุเรมรัมย์, พุทธจริยศาสตร์, <<http://www.baanjommyut.com>> ๑ ธ.ค. ๒๕๕๕..

^๒ พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์), บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน. <<http://202.29.86.225/~mbu/yri/wp.../1.พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร.pd.>> ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

และเป็นสิ่งที่ชอบ วิธีการใดๆ ก็ย่อมนำมาใช้ได้หรือไม่ ผลดีที่จะได้นั้นมันทำให้วิธีการที่ผิดกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ นั่นก็คือผลที่จะได้รับกับหลักการอันไหนสำคัญกว่ากัน^๑

๒.๒ โลกตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

มุมมองของศาสตร์ต่างๆ ที่มีต่อการมองโลก มีมุมมองอย่างน้อยสองประการคือ มองโลกตามไปตามความนึกคิดของผู้มอง ที่เรียกว่า มองตามความรู้สึกของผู้มอง (Subjective) และมองโลกตามที่เป็นจริง (Objective) โดยไม่ได้ใส่ความรู้สึกนึกคิดของตนเองลงไป สำหรับพุทธศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์ที่มองโลกตามความจริงของโลก โดยในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึง ความหมาย บ่อเกิด ประเภท และประโยชน์ของโลก ไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของคำว่า โลก

การนิยามความหมายของโลก ในที่นี้จะได้ยกการให้ความหมายของโลก ๒ อย่างคือ ความหมายของโลกตามรูปศัพท์ของนักวิชาการ และความหมายของโลกหลักพุทธปรัชญา ซึ่งจะได้กล่าวไปตามลำดับ

๒.๒.๑.๑ ความหมายของโลกตามรูปศัพท์ของนักวิชาการ ความหมายของคำว่า โลก ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ แสดงไว้ว่า โลก น. แผ่นดิน โดยปริยาย หมายถึง หมู่มนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย^๒

ความหมายตามคัมภีร์ศาสนา โลก (ลูช วินาเส+ณ) สัตว์, สัตว์โลก. ลูชชตีติ โลโก สัตว์ผู้จะพินาศ ชื่อว่า โลกะ (ลป ณ, วุทธิ อุ เป็น โอ, อาเทศ ช เป็น ก)^๓

๒.๒.๑.๒ ความหมายของโลกตามหลักพุทธปรัชญา ความหมายของโลกตามหลักพุทธปรัชญา มีพุทธพจน์บางบทที่พระพุทธรองค์ทรงนิยาม สิ่งที่เรียกว่า “โลก” คือ สิ่งที่มีความแตกดับเป็นธรรมดา นอกจากนี้พระองค์ทรงตรัสถึงความหมายของโลกที่ว่า โลก แปลว่า สิ่งที่แตกสลาย มีมุมมอง ๒ ประเภท คือ (๑) ความหมายของโลกโดยตรง และ (๒) ความหมายของโลกโดยอ้อม

(๑) ความหมายของโลกโดยตรง ความหมายของโลกโดยตรงของพุทธปรัชญา หมายถึง โลกเชิงวัตถุวิสัยก็คือ โลกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มันมีธรรมชาติอย่างไร มันก็มีอยู่อย่างนั้น ตัวเราเป็นเพียงสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลก เรารับรู้การมีอยู่ของโลกโดยอาศัยประสาทสัมผัส ตัวเราจะอยู่หรือไม่อยู่ก็ไม่กระทบกระเทือนการมีอยู่ของโลก เพราะการมีอยู่ของโลกเชิงวัตถุวิสัยนี้ ไม่ขึ้นอยู่กับการมีอยู่ของเรา กล่าวอีกอย่างหนึ่ง โลกเชิงวัตถุวิสัยนี้ ก็คือ โลกที่เราดูเราเห็นอยู่ตามปกติธรรมดาทุกๆ วันนั่นเอง เป็นโลกที่มีอยู่ในอวกาศอันกว้างหาที่สุดมิได้ ตามทรรศนะของพุทธปรัชญา นั้น มีอยู่นับจำนวนไม่ถ้วน เป็นโลกที่มีอยู่ตามหลักวิชาดาราศาสตร์ในปัจจุบัน ในพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงโลกในเชิงปรนัยหรือโลกตามธรรมชาติ ทั้งที่เป็นโลกทางดาราศาสตร์ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่

^๑ วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๗.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานามีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๔๓.

^๓ คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๙.

ในโลก แต่ไม่ได้จัดแบ่งไว้อย่างละเอียดเหมือนที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา^๑ ที่พระอรรถกถาจารย์ได้
จำแนกไว้ ๓ ประเภทคือ ๑) โอกาสโลก หมายถึง โลกคือแผ่นดิน โลกอันกำหนดโอกาส โลกซึ่งเป็น
โอกาสแก่สัตว์ทั้งหลายที่อาศัย หรือหมายถึง จักรวาล^๒ ๒) สัตว์โลก คำว่า “สัตว์โลก” หมายถึง โลก
คือหมู่สัตว์ คำว่า “สัตว์ ” ในพุทธปรัชญา หมายถึง สิ่งที่มีชีวิตที่มีจิตทุกชนิด และ ๓) สังขารโลก
หมายถึง สภาวะธรรมทั้งปวง ที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย

(๒) ความหมายของโลกโดยอ้อม ความหมายของโลกโดยอ้อมของพุทธปรัชญา
หมายถึง โลกเชิงอัตวิสัย คือ โลกที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของตัวผู้รู้ การมีอยู่ของโลกในแง่นี้ สัมพันธ์
กับการมีอยู่ของตัวผู้รู้ กล่าวได้ว่า เป็นโลกของใครของมัน ถ้าตัวผู้รู้ไม่มีอยู่ โลกที่เขารับรู้ก็จะพลอย
หายไปด้วย^๓ เช่น คำถามว่า เรารู้ได้อย่างไรว่าโลกภายนอกมีอยู่จริง คำตอบที่คาดหวังว่าจะได้รับคือ
เรารู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส นั่นคือ เรามองเห็นโลกและสิ่งต่างๆ ในโลกได้ เราได้ยินเสียงที่มีอยู่ใน
โลกได้ เราได้รับรู้กลิ่นของสิ่งต่างๆ ได้ เรารับรู้รสได้ เราสัมผัสจับต้องสิ่งที่มีอยู่ในโลกได้ สุดท้ายโดย
อาศัยสิ่งที่เรารับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้าเป็นตัวนำ เราสามารถคิดหรือจินตนาการถึงสิ่งที่อยู่ห่างไกล
เกินวิสัยของประสาทสัมผัสธรรมดาได้ เพราะฉะนั้น โลกจึงมีอยู่ การมีอยู่ของโลกในแง่นี้ เป็นโลกที่
มนุษย์ได้ให้ความหมายกับมัน แล้วเกิดการยึดมั่นที่ภาษาธรรมเรียกว่า อุปาทาน^๔

๒.๒.๒ บ่อเกิดของโลก

โลกตามทฤษฎีของพุทธปรัชญานี้ เป็นโลกที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความทุกข์แก่มนุษย์ อัน
เนื่องมาจากมนุษย์มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกในแง่ของการกระทำ ดังนั้น ความหมายหรือ
ลักษณะของโลกในเชิงนี้เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ นั่นคือโลกภายนอกหรือโลกเชิงปรนัยนั้น มันคงดำรง
อยู่ได้โดยตัวของมันเอง แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์มีอายตนะในการรับรู้โลกภายนอกหรือสิ่งต่างๆ ที่
ปรากฏต่อมนุษย์ในรูปของข้อมูลทางผัสสะ (Sense Data) ซึ่งในภาษาพุทธปรัชญา เรียกว่า อารมณ
คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือ โลกตามนัยแห่งพุทธปรัชญา ดังคำ
สอนในปโลกสูตรว่า

ดูกรอานนท์ สิ่งใด มีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่าโลกในอริยวินัย ก็
อะไรเล่ามีความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุแล มีความแตกสลายเป็นธรรมดา รูป ...
จักขุวิญญูณ ... จักขุ

สัมผัส ... สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัส
เป็นปัจจัยก็มีความแตกสลายเป็นธรรมดา ฯลฯ ... ใจ ... ธรรมารมณ ... มีความแตก
สลายเป็นธรรมดา ... นี้เรียกว่าโลกในอริยวินัย^๕

^๑ วิสุทธิ ๑/๒๖๒ ที.อ. (ไทย) ๑/๒๑๕, ม.อ. (ไทย) ๒/๒๖๙.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การ
พิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๙.

^๓ สุนทร ฌ รัชชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๑.

^๔ เดือนฉาย อรุณกิจ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห่มโนทัศน์เรื่องโลกในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓.

^๕ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๕๗/๑๐๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง ตามรอยพระอรหันต์ว่า มนุษย์จะต้องไม่เหน็ดเหนื่อยมากและบอบซ้ำ ด้วยการหมุนติดตามโลก ซึ่งหมุนไปด้วยอำนาจแห่งความอยาก สิ่งทั้งหลายจักแยกแยะ แต่มนุษย์ผู้ไม่เป็นไทแก่ตัว เพราะตกอยู่ใต้อำนาจความยั่ววนของโลก มนุษย์ผู้อยากได้เล่นตามจนกว่าจะมีพระอรหันต์มาเรียกให้เขาหยุดฟังคำชี้แจง จะทราบถึงเหตุผลของการที่ไม่ควรวิ่ง เขาจึงจะไม่ออกวิ่งต่อไป พระอรหันต์จึงเป็นบุคคลเดียวเท่านั้นในโลกที่ต้องการ เพื่อประสาทความสงบสุขให้แก่โลก^๑

๒.๒.๓ ประเภทของโลก

คำว่าโลก บุคคลที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจ ก็จะไขว้เขวในความหมาย โดยศาสตร์สมัยใหม่จะนิยามความหมายของคำว่า โลก ไปอีกอย่าง ส่วนโลกในทางพระพุทธศาสนา หมายรวมถึง โอกาสโลก สังขารโลก และสัตว์โลก ซึ่งแต่ละประเภทย่อยละเอียด ดังนี้

๒.๒.๓.๑ โอกาสโลก หมายถึง โลกคือแผ่นดิน โลกอันกำหนดโอกาส โลกซึ่งเป็นโอกาสแก่สัตว์ทั้งหลายที่อาศัย หรือหมายถึง จักรวาล^๒ ความหมายของโอกาสโลก ที่ว่า โลก คือ แผ่นดินอันเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ และเป็นที่เกิดของสัตว์ทุกประเภท บางครั้งเรียกว่า “ภพภูมิ” โดยแบ่งได้เป็น ๓ ภพ^๓ และทั้ง ๓ ภพนี้ ก็มีอยู่ในแต่ละโลกธาตุ อันได้แก่ (๑) กามภพ เป็นภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังเพติดเพลินหรือติดอยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสอันน่าพึงปรารถนา แบ่งได้เป็น อบายภูมิ ๔ มนุษย์โลก และกามาวจร สวรรค์ทั้ง ๖ (๒) รูปภพ เป็นภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่ รูปพรหม ทั้ง ๑๖ (๓) อรูปภพ เป็นภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่ อรูปพรหม ๔

๒.๒.๓.๒ สังขารโลก ในพุทธปรัชญานั้น มีความหมายอยู่หลายประการแต่คำว่า “สังขาร” ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึง สภาวะธรรมทั้งปวง ที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย ถ้าแบ่งสังขารโลกตามนัยนี้ จะแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ (๑) อุปาทินนสังขาร หมายถึง สังขารที่มีใจครอง เป็นสิ่งมีชีวิตมีจิตใจ เช่น มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน สัตวณกร เปต อสุรกาย รวมทั้งรูปพรหมและอรูปพรหม และ (๒) อนุปาทินนสังขาร หมายถึง สังขารที่ไม่มีใจครอง ไม่มีจิต เช่น ไต้อะ กัณฐิก ก้อนหิน ดวงดาว ฯลฯ

สังขารโลกนั้น มีความหมายครอบคลุมทั้งสัตว์โลก (อุปาทินนสังขาร) และโอกาสโลก (อนุปาทินนสังขาร) การที่พระอรหันตภิกษุได้แยกโลกตามธรรมชาติ หรือโลกกายภาพออกเป็นสาม ก็เพื่อสะดวกในการอธิบายเฉพาะเรื่องเท่านั้น แต่ทั้งนั้นความหมายของโลกทั้งสามก็มีความเกี่ยวข้องกัน และสามารถประมวลรวมกันในความหมายของสังขารโลก

๒.๒.๓.๓ สัตว์โลก หมายถึง โลกคือหมู่สัตว์ คำว่า “สัตว์” ในพุทธปรัชญา หมายถึง สิ่งที่มีชีวิตที่มีจิตทุกชนิด และในพุทธปรัชญาสามารถแบ่งลักษณะของสัตว์โลกไว้เป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่ (๑) สิ่งมีชีวิต ที่ประกอบด้วยรูปนามขันธ์ ๕ ได้แก่ อบายสัตว์ มนุษย์ เทวดา และรูปพรหม (เว้นอัสถุญสัตว์) และเมื่อทอนขันธ์ ๕ ลงจะได้ จิต เจตสิก และ รูป (๒) สิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยรูปขันธ์อย่างเดียว ได้แก่ พวกอัสถุญสัตว์ (๓) สิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยนามขันธ์ ๔

^๑ พุทธทาส ภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (ม.ป.ท. ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^๒ วิสุทธิ ๑/๒๖๒ ที.อ. (ไทย) ๑/๒๑๕, ม.อ. (ไทย) ๒/๒๖๙.

^๓ ที.อ. (ไทย) ๑/๒๑๕, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๖๙.

ได้แก่ อรูปพรหม ซึ่งมีแต่จิต และเจตสิก นอกจากนั้น สัตว์โลกยังมีความสัมพันธ์กับโอกาสโลกคือ เป็นผู้ที่อาศัยอยู่บนโอกาสโลก หรืออาศัยอยู่ในภพภูมิต่างๆ

สรุป การมองโลกในพุทธปรัชญานั้น ประกอบไปด้วย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการมองโลก ชีวิตที่เป็นคุณประโยชน์ (อัสสาทะ) ด้านที่ตอบสนองต่อถามคุณทั้ง ๕ เป็นมุมมองที่ทำให้รู้สึกว่ามี ความสุข สบาย อร่อย ส่วนหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะอัสสาทะนี้คือ การสร้างเหตุของ ความสุข การทำบุญ การกระทำตนให้เป็นประโยชน์ในสังคม เพราะเมื่อตนมีประโยชน์แล้วสังคมก็มีความสุขด้วย หลักการมองโลกในด้านที่เป็นโทษ (อาทีนวะ) มองโลกชีวิตให้เป็นสิ่งที่มีโทษเพราะสิ่ง เหล่านี้ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ถ้ามีความยึดมั่นในกามคุณ ในชั้น ๕ ก็จะทำให้เป็นทุกข์ เพราะการเปลี่ยนแปลง ส่วนหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในด้านที่เป็นโทษนั้น ได้ให้สำรวจสังวร ระวังเตรียมความพร้อมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการประพบัติให้อยู่ในความระมัดระวังไม่ประมาท ด้วยการสังวร หลักธรรมที่เป็นทางออกของการมองโลกชีวิตนี้ คือสิ่งที่เป็นบรมสุขสูงสุดคือพระนิพพาน ในพระพุทธศาสนา ส่วนวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงทางออกนั้น คือการบำเพ็ญเนกขัมมะ ประพบัติอยู่ใน ศีล สมาธิและปัญญา ปฏิบัติธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความรู้แจ้งเห็นจริง โภธิปักขิยธรรม ปฏิบัติอยู่ ในทางสายกลาง นำไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง^๑

๒.๒.๔ ประโยชน์ของโลก

โลกในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น ได้แยกประโยชน์ให้เห็นตามศาสตร์ต่างๆ ดังนี้

๒.๒.๔.๑ โลกทางศาสนา เป็นโลกทัศน์ที่มุ่งตอบสนองความรู้สึกทางด้านจิตใจเป็น สำคัญ หรือมุ่งพัฒนาจิตใจของมนุษย์นั่นเอง

๒.๒.๔.๒ โลกทางปรัชญา นั้น มีคุณค่าแก่มนุษย์ในแง่ที่ช่วยพัฒนาระบบความคิด ของมนุษย์ให้เป็นระเบียบระบบมากขึ้น ทำให้รู้จักคิดและมีเหตุผลมากยิ่งขึ้น ไม่หลงเชื่ออะไรง่ายๆ

๒.๒.๔.๓ โลกทางวิทยาศาสตร์ มีจุดเด่นอยู่ที่สามารถตอบสนองความสุขทางกาย หรือความสะดวกสบายทางกาย เป็นที่พึ่งทางกาย หรือทางวัตถุแก่มนุษย์

จะเห็นว่า โลกทั้ง ๓ แบบนี้ มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน และด้วยลักษณะเด่น เหล่านี้จึงทำให้ผู้ที่มีโลกทัศน์เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง อยู่ในสังคมปัจจุบันค่อนข้างลำบาก เพราะ หากมีโลกทางศาสนาอย่างเดียวอย่างมั่นคง และไม่ยอมรับ หรือปฏิเสธโลกแบบอื่นๆ ทำให้กลายเป็น ความหลงมงาย บ้าลัทธิศาสนา หรือถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้ อย่างในกรณีพี่น้องชาวมุสลิมภาคใต้ ของประเทศไทย ซึ่งบางคนก็ตกเป็นเครื่องมือของผู้ก่อการร้ายที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำ สงคราม หรือก่อความไม่สงบขึ้นในพื้นที่ เป็นต้น

หากมีเฉพาะโลกทางปรัชญาเพียงอย่างเดียว ก็ก่อให้เกิดปัญหาเช่นเดียวกัน ทำให้ไม่ สนใจสังครอบๆ ตัว มีเหตุผลและเงื่อนไขในการปฏิบัติมากเกินไป คิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ในชีวิต หรือเป็นนักอุดมคติมากเกินไปนั่นเอง

และหากมีโลกทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว ก็จะกลายเป็นนักบริโภคนิยม เห็น ความสำคัญของวัตถุมากเกินไปจนละเลยความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นเป็นสำคัญ ทั้งไม่สนใจ

^๑ พระทองคำศักดิ์ ปภังกร (ต้นขุนทด), “การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

ผลกระทบอื่นๆ จากการพัฒนาวัตถุเหล่านั้น ซึ่งเราจะเห็นได้จากสังคมไทยในปัจจุบัน หรือในโลกโดยภาพรวม ปัญหาสังคมทุกอย่างล้วนมีผลมาจากการพัฒนาวัตถุมากเกินไปนั่นเอง

ดังนั้น ในสังคมปัจจุบัน โลกที่สำคัญที่สุดและมีความจำเป็นอย่างมากในการพัฒนาสังคมมนุษย์ก็คือโลกทัศน์ทั้ง ๓ ด้านเหล่านี้ กล่าวคือ โลกทัศน์ทางศาสนาช่วยพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เจริญขึ้น และโลกทัศน์ทางปรัชญาช่วยพัฒนาความคิด หรือจัดระบบความคิดของมนุษย์ให้เป็นระบบ มีเหตุผล ส่วนโลกทัศน์ทางวิทยาศาสตร์สามารถช่วยพัฒนาทางกายภาพ หรือทางวัตถุทั้งหลายให้เจริญก้าวหน้า มนุษย์ในสังคมปัจจุบันจึงจำเป็นต้องบูรณาการโลกทัศน์ทั้ง ๓ ด้านนี้ให้พัฒนาควบคู่กันไป เมื่อนั้นสังคมโลกก็จะกลายเป็นสวรรค์บนโลกมนุษย์ได้^๑

๒.๓ ชีวิตตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

ชีวิต หรือความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตในยุคปัจจุบัน มีการแข่งขันตนเองกับคนอื่น ๆ สูงมากเพื่อการเอาตัวรอด ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งพุทธจริยศาสตร์ให้น้ำหนักในเรื่องของจิตใจที่บังคับกาย วาจา แสดงออกตามความต้องการของตน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ความหมาย บ่อเกิด ประเภท และประโยชน์ของชีวิต ซึ่งจะได้กล่าวไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของชีวิต

ความหมายของชีวิต ตามทัศนะของท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้หลายนัย กล่าวคือ ชีวิตหมายถึง ความเป็นอยู่^๒ แต่ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา ชีวิต หมายถึง การดำรงอยู่ของสัตว์โลก ไม่ว่าจะบัญญัติเรียกว่า มนุษย์ หรืออะไรก็ตาม และการดำรงอยู่นั้น จะต้องประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรืออธิบายสั้นๆ ว่า ชีวิต หมายถึง ชั้นที่ ๕ อนึ่ง สิ่งมีชีวิตนอกจากคน สัตว์แล้ว หากจะเปรียบเทียบกับชีวิตสัตว์ในภูมิอื่นๆ เช่น เทวดา พรหม เป็นต้น ชีวิตมนุษย์นั้นสั้นมาก เมื่อมีชีวิตน้อย ก็ควรใช้ช่วงที่มีอยู่นั้นฝึกอบรมศึกษาศิลปะวิทยาแสวงหาความรู้ที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ชีวิต^๓

ชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้น เป็นชีวิตที่มุ่งเน้นถึงการพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิตตนเองมากกว่าการสนใจในชีวิตของคนอื่น เพราะการพิจารณาความเป็นจริงในชีวิตของตนนั้นจะทำให้ทราบถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ว่า ร่างกายมนุษย์นั้น ประกอบไปด้วย ธาตุหลักๆ ๔ ชนิด คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ธาตุเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบในส่วนที่เป็นโครงสร้างหลักของร่างกายมนุษย์และเป็นโครงสร้างที่สามารถจับต้องได้หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มหาภูตรูป ส่วนจิตหรือใจนั้น เป็นองค์ประกอบของร่างกายให้มีความรู้สึกนึกคิด คือการรับรู้ในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นประสาททั้ง ๕ มี ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ในส่วนประสาททั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสื่อที่นำการรับรู้ไปสู่

^๑ อำนวย ยอดทอง, ความสำคัญของโลกทัศน์ทางศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน, <<http://www.oknation.net/blog/buddhistethics/2013/01/13/entry-1>>, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

^๒ อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๑๘,๘๔๔/๒๐๕,๒๑๙.

^๓ อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕-๑๒๖/๑๒๕-๑๓๖.

จิตใจดังกล่าวซึ่งในส่วนนี้เรียกว่า อุปทนายรูป หรือรูปที่อาศัยมหาภูตรูปอยู่ จึงทำให้เป็นชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาได้^๑

องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยุดยั้ง หรือเปลี่ยนแปลงกฎนี้ได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับสังฆนิคันฤบุตรอัคริเวสสนโคตรว่า “อัคริเวสสนะ ... ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘รูปเป็นอตตาของเรา’ นั้น ท่านมีอำนาจในรูปนั้นว่า ‘รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่างได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ’”^๒ สังฆนิครนฤบุตร ทูลตอบว่า “ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ” ซึ่งในที่สุดอัคริเวสสนะก็ยอมรับว่า ชีวิตมนุษย์ถึงจะเป็นผู้มีปัญญามากก็ไม่อาจเปลี่ยนกฎธรรมชาตินี้ได้ซึ่งเรียกว่า “กฎไตรลักษณ์อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”^๓

ดังนั้น ชีวิตมนุษย์มีกระบวนการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่า เป็นกฎไตรลักษณ์ อันเป็นที่แน่นอนว่า มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎนี้ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของความแก่ ความเจ็บและความตาย ทั้งในชีวิตอย่างละเอียดที่เป็นพระอรียสาวกและอย่างหยาบที่เป็นคฤหัสถ์สาวก เมื่อรู้จักกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์จะทำให้เกิดความคลายกำหนดหรือการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตนและผู้อื่น จะทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายปลายทางตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา”

นิยามความหมายของชีวิตในเชิงเปรียบเทียบ มีผู้รู้ได้กล่าวไว้หลายประการ แต่จะขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้พอเป็นตัวอย่าง^๔ เช่น

๒.๓.๑.๑ ชีวิตคือหม้อดิน เพราะชีวิตแตกสลายได้ง่าย ตายแล้วเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อทุกขณะ เห็นหน้าอยู่เมื่อเช้า สายตาย สายอยู่สบาย บ่ายม้วย ดังนั้น มนุษย์จึงต้องไม่ประมาท ระวังรักษาชีวิตไว้ให้ได้

๒.๓.๑.๒ ชีวิตเหมือนโคที่เขาจูงไปสู่อู่ฆ่า โคยิ่งเดินเร็วเท่าไรก็ยิ่งใกล้ความตายไปทุกขณะ มีชีวิตอยู่แต่ละวันแต่ละคืน วันคืนผ่านไป ชีวิตมนุษย์ก็ใกล้จะตายทุกขณะ

๒.๓.๑.๓ ชีวิตคือการต่อสู้ ชีวิตมนุษย์ต้องต่อสู้ความทุกข์ ความลำบากมากมาย ตั้งแต่เกิดจนชีพสลาย

๒.๓.๑.๔ ชีวิตคือการเดินทางไกลอันยาวนาน เพราะชีวิตต้องเดินทางมุ่งไปหาความสุขที่แท้ ความสุขชั่ววันรันตร์ต้องใช้เวลายาวนาน หลายภพหลายชาตินับไม่ถ้วนจึงจะพบความสุขที่แสวงหา

๒.๓.๑.๕ ชีวิตคือละคร ชีวิตแต่ละคนก็เล่นไปตามบทบาทของคน ชีวิตเหมือนฉากละครที่ผ่านไปเป็นฉากๆ เมื่อจบฉากแล้วก็จบสิ้นซึ่งหน้าที่และบทบาท ต้องโบกมืออำลาโรง ลงมาตุเวทีอันว่างเปล่าหรือดูผู้อื่นเล่นบทเวทีชีวิตต่อไป

^๑ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๕.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๗/๓๙๓.

^๓ คุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๘/๓๙๔-๓๙๖.

^๔ ความจริงของชีวิต (The Truth of Life) - WordPress.com. <<https://kruchatchawantakcc.files.wordpress.com/.../e0b884e0b8a7e0b8b2.>>, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

๒.๓.๑.๖ ชีวิตคือการวิ่งไล่คว้าเงา หลายครั้งที่มนุษย์วิ่งไล่เงาของตัวเอง สร้างอนาคตไว้อย่างสวยงามและก็วิ่งไล่สิ่งที่คาดหวังอย่างเอาเป็นเอาตาย เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าไปตลอดชีพ เมื่อคว้าตะครุบได้ก็เป็นเพียงแคเงาๆ ที่หาแก่นแท้และสาระไม่ได้เลย

๒.๓.๑.๗ ชีวิตคือฤดูกาล ฤดูกาลมีร้อนมีหนาวมีฝน ชีวิตก็เฉกเช่นนั้น เพราะชีวิตมีความทุกข์ ความสุข ความหวัง ผิดหวัง มีได้มีเสีย ผสมปนเป ชีวิตมิได้มีแต่เพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชีวิตมีหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อทำให้ชีวิตสมบูรณ์ ถ้าฤดูกาลมีเพียงฤดูฝนอันเย็นฉ่ำเพียงฤดูเดียว คงไม่เพียงพอที่จะทำให้พืชัญญาหารผลิติดอกผลฉ้นใด ชีวิตมนุษย์ก็ฉนั้น

๒.๓.๑.๘ ชีวิตคือนักมวย มนุษย์ถูกธรรมชาติกำหนดให้ขึ้นชกบนสังเวียนแห่งชีวิต คู่ต่อสู้คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง มนุษย์มีทางเลือกอยู่สองทางคือน็อกคู่ต่อสู้ หรือคู่ต่อสู้ น็อก ทางรอดของมนุษย์มีอยู่ทางเดียว คือทำให้เข้มแข็ง ขจัดความกลัวออกไป ขยับอดทน ผึกหัก ฝึกล้ม ฝึกรู้ใจ ต่อสู้อย่างมีสติปัญญา จึงสามารถจะชนะคู่ต่อสู้ได้ในที่สุด และจะเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง

๒.๓.๒ บ่อเกิดของชีวิต

จุดกำเนิดชีวิตมนุษย์ในพุทธปรัชญา ถือว่าชีวิตมนุษย์เกิดมามีบิดามารดาเป็นแดนเกิด โดยอาศัยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบพอดีกันขึ้นเป็นสัณหาธาตุ ในมหาตัมหาสังขยสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องชีวิตมนุษย์ได้ก่อนกำเนิดขึ้นในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) มาตา อุตุนิ โหติ มารดาอยู่ในวัยที่จะมีระดู (๒) มาตาปิตโร สนนิปติตา โหนติ มารดาบิดาร่วมเพศกัน (๓) คนธพฺโภ ปจฺจุปฺภูโต โหติ มีสัตว์มาเกิด^๑

ชีวิตของสัตว์โลกทั้งหมดนี้ จะต้องมีแหล่งกำเนิดจะต้องมีการปฏิสนธิและการรับรู้ ในมัชฌิมนิกาย มูลปณาสกได้อ้างถึงแหล่งกำเนิดชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้น มี ๔ แหล่ง^๒ โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงที่มาของชีวิตไว้ว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีแหล่งกำเนิดรวม ๔ แหล่ง หรือ ๔ ประเภท ซึ่งเรียกว่า “โยนิ” (Kinds of birth) หรือ กำเนิด ๔ ดังนี้

๒.๓.๒.๑ ชลาพุชะ (Womb-born creatures) ได้แก่ สัตว์ชนิดที่เกิดในครรภ์ คือ เกิดจากการผสมกันของน้ำเชื้อ (อสุจิ) กับไข่ ฝังตัวอยู่ในมดลูก เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์ แล้วคลอดออกมาเป็นตัว ได้แก่ สัตว์ประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม เช่น คน ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข

๒.๓.๒.๒ อัญชชะ (Egg-born) ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในไข่ คือ ออกเป็นไข่ก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว เช่น ไก่ นก เต่า ตะพาบน้ำ

๒.๓.๒.๓ สังเสทชะ (Moisture-born) ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในโคล คือ เกิดในที่สกปรก หรือ ของชื้นแฉะ ที่หมักหมม เน่าเปื่อย โดยการแบ่งตัวแพร่ขยายออกไปเอง ได้แก่ พวกสัตว์เซลล์เดียวโดยทั่วไป เช่น หนอน เชื้อไวรัสชนิดต่างๆ

๒.๓.๒.๔ โอปปาติกะ (Apparitional-born) ได้แก่ สัตว์ที่ผุดเกิด หรือสัตว์ที่ลอยเกิด คือเกิดโดยการปรากฏเป็นตัวในทันทีทันใดโดยไม่ต้องอาศัยการสืบพันธุ์ แต่เกิดเพราะอำนาจกรรม เช่น เทวดา สัตว์นรก มนุษย์ยุคแรกของโลก และเปรตบางจำพวก เป็นต้น เกิดและตายโดยไม่เหลือเชื้อ หรือซากปรากฏ

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๔-๒๐๕. ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๘๗.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒/๓๗๖.

ลักษณะดังกล่าวมานี้ เป็นลักษณะของการกำเนิดของสัตว์โลก ที่ถือกำเนิดขึ้นในโลกนี้แต่ มนุษย์ถือการกำเนิดโดยการปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ของมารดา ซึ่งถือว่า เป็นการกำเนิดจากครรภ์ของ มารดาและคลอดออกมาเป็นชีวิตมนุษย์ ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ ตรัสลักษณะของการปฏิสนธิที่จะทำให้เกิดชีวิตไว้ว่า “ในพระพุทธศาสนายังกล่าวถึงลักษณะในการอยู่ ร่วมกันระหว่างชายหญิงที่ไม่ได้เป็นหมั้นจึงจะสามารถให้กำเนิดชีวิตมนุษย์ได้”^๑ ซึ่งการลงไปสู่ครรภ์ แล้วเจริญเติบโตอยู่ในครรภ์จนกระทั่งมีความสมบูรณ์พร้อมที่จะทำการคลอดออกจากครรภ์ของ มารดานั้นมี ๔ ลักษณะ ดังนี้

การลงสู่ครรภ์ของมารดาในขณะที่ไม่รู้สีกตัว อยู่ในครรภ์ก็รู้สึกตัวและ คลอดออกมาจากครรภ์ของมารดาก็ไม่รู้สีกตัวเช่นกัน ๑ การลงสู่ครรภ์ของมารดาใน ขณะที่รู้สึกตัว แต่อยู่ในครรภ์ไม่รู้สีกตัวและเวลาคลอดก็รู้สึกตัวเช่นกัน ๑ การลงสู่ ครรภ์ของมารดาในขณะที่รู้สึกตัว อยู่ในครรภ์ก็รู้สึกตัวและเวลาคลอดจะไม่รู้สึกตัว ๑ และการลงสู่ครรภ์ของมารดาในขณะที่รู้สึกตัวอยู่ในครรภ์ก็รู้สึกตัวและเวลาคลอดก็รู้สึก ตัวเช่นกัน^๒

การกำเนิดมนุษย์ตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องใช้เวลา ๒-๓ สัปดาห์ ทารกในครรภ์ของมารดาจึงสามารถรับอาหารเข้าสู่ร่างกายได้ อย่างไรก็ดี “ในสัปดาห์แรกหรือมีการ ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาใหม่ๆ นั้น ได้อาศัยอุณภูมิเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงให้เจริญเติบโตมาได้และ อวัยวะส่วนที่เป็น ผม ขน เล็บ จะเริ่มงอกออกมาอย่างสมบูรณ์ในเมื่อทารกอายุครบ ๔๒ สัปดาห์ เป็น อย่างดี”^๓

การกำเนิดมนุษย์ จำเป็นจะต้องอาศัยอุณภูมิอีกแรงหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์เจริญเติบโตใน ครรภ์ของมารดา นอกจากจะมีอุณภูมิแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องอาศัยอาหาร เพราะอาหารนั้นไม่ได้ เกิดขึ้นสำหรับทารกในครรภ์ของมารดา แต่ที่เวลานั้น อาหารที่ทารกได้รับนั้นเป็นการได้รับผ่านมารดา ไปสู่ทารกอีกทอดหนึ่งและ “ระยะเริ่มแรกการปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา อาหารยังไม่สามารถซึมผ่าน ร่างกายทารกได้เพราะยังเป็นหยาดมันใสเหมือนน้ำมันงาอยู่ พอถึงสัปดาห์ที่ ๒ และ ๓ เป็นต้นไป อาหารจึงสามารถซึมผ่านร่างกายของทารกได้ เพราะมีลักษณะเป็นฟอง สีเหมือนน้ำล้างเนื้อ และมี ลักษณะเหมือนก้อนเนื้อที่เหลวๆ สีแดง ตามลำดับ เมื่ออาหารซึมผ่านเข้าสู่ร่างกายของทารกจึงจะทำ ให้ร่างกายของทารกเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสคาถาวัคค ยกขลังยุดตว่า

“ยถจสุ ภุญชตีมาตา อนันํ ปานญจ โภชนํ เตน โส ตตถ ยาเปติ มตุกัจฉิกโต โรติ
มารดาของทารกนั้น บริโภคอาหารใดๆ จะเป็นข้าวหรือเครื่องดื่มก็ตาม ทารกที่เกิดอยู่
ในครรภ์ของมารดา อันมีเครื่องห่อหุ้มอยู่นั้น ก็ได้อาศัยอาหารนี้ ดำรงอัตภาพ ให้
เป็นไปอยู่ในครรภ์มารดาได้”^๔

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๘/๓๙๗.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๗๗/๑๙๐.

^๓ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยา, **ปรมัตถโชติกะ จิต เจตสิก รูป นิพพาน** หลักสูตรชั้นจุฬ อภิธรรมิกะตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ยูนิตีพับลิเคชั่น, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

๒.๓.๓ ประเภทของชีวิต

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือหลักว่า มนุษย์แต่ละคนถ้าเอามิติด้านคุณธรรม จริยธรรม (Moral Quotient: MQ.) เป็นดัชนีชี้วัด ก็มีสถานะบุคคลที่ต่างระดับกันได้ถึง ๙ ระดับ^๑

ระดับที่ ๑ อันธพาลชน หมายถึง คนที่ชั่วเต็มร้อย ไม่มีความดีเจือปนอยู่เลย

ระดับที่ ๒ พาลชน หมายถึง คนที่มีความชั่วอยู่ในตัวสามส่วนมีความดีเพียงหนึ่งส่วน

ระดับที่ ๓ ปุถุชน หมายถึง คนกิเลสหนา คือมีความดีและความชั่วอย่างละครึ่ง

ระดับที่ ๔ กัลยาณปุถุชน หมายถึง คนที่มีความดีอยู่สามส่วน มีความชั่วอยู่หนึ่งส่วน

ระดับที่ ๕ กัลยาณชน หมายถึง คนที่ดีเต็มบริบูรณ์ ไม่มีความชั่วอยู่ในตัว

ระดับที่ ๖ โสดาบัน หมายถึง คนที่มีความดีเต็มบริบูรณ์และสามารถฝึกฝนปฏิบัติตนจนสามารถละกิเลสชนิดหยาบๆ ได้บางส่วน

ระดับที่ ๗ สกทาคามี หมายถึง คนที่สามารถละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสอันเป็นกิเลสอย่างหยาบได้หมด และทำลาย ราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่เกิดขึ้นในตนเองให้เบาบางลงได้

ระดับที่ ๘ อนาคามี หมายถึง คนที่สามารถละกิเลสที่ละเอียดได้บางส่วน

ระดับที่ ๙ อรหันต์ หมายถึง คนที่สามารถละกิเลสได้ทั้งหมด หรือแปลตรงตัวคือ “ผู้ห่างไกลจากกิเลส”

บุคคล ๕ ระดับต้น จัดเป็นบุคคลธรรมดาหรือสามัญบุคคล (Common Person) ส่วนบุคคล ๔ ระดับหลัง ตั้งแต่โสดาบันถึงอรหันต์ จัดเป็นบุคคลพิเศษหรืออริยบุคคล (Noble Person) ซึ่งถ้าเป็นพระสงฆ์ก็จะเรียกว่า พระอริยสงฆ์ และจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัย

ชีวิตของมนุษย์เราที่มีกำลังอยู่ภายในร่างกายของมนุษย์นั้น ได้มาจากพลังธรรมชาติที่ก่อให้เกิดสรรพสิ่งในโลกของเรานี้ เป็นรากฐานของร่างกายของมนุษย์ มนุษย์เรานี้อาศัยพลังจากธรรมชาติจึงมีชีวิตอยู่ได้ มนุษย์ได้รับอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคต่างๆ ก็ได้มาจากธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่มาช่วยสนับสนุนเพื่อให้ชีวิตมนุษย์ ให้คงอยู่ต่อไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญแห่งชีวิตและพลัง^๒

สรุป ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา เป็นการรักษาทำหน้าที่รักษากองประกอบของธรรมชาติให้อยู่ต่อไปหรือการรักษาชีวิตให้ดำเนินต่อไป มีการรักษาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายตามความประสงค์ คือความสุขและพระนิพพานในที่สุด “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นชีวิตที่มุ่งสู่จุดหมาย คือความสุขและพระนิพพาน “จุดหมายของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา” มีจุดหมายอยู่ที่การมีความสุขในเบื้องต้น ความสุขในท่ามกลาง และความสุขในขั้นสูงสุด “ประโยชน์ของชีวิตที่จะได้รับ” คือ ประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันกับผู้อื่น “หลักธรรมที่จะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย” เป็นกำลังที่เกิดขึ้นจากภายในจิตโดยมีกำลังทางปัญญา กำลังความเพียร กำลังความสุจริต และกำลังจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น จึงจะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมายได้ เมื่อถึงจุดหมายแล้วมี “การตั้งตนไว้บนฐานแห่งความชอบธรรม” ได้อาศัย ปัญญาเป็นที่ตั้ง มีการอยู่ด้วยความสัจจะหรือความจริงและรู้จักจากะ หรือการบริจาควิเคราะห์ผู้อื่น พร้อมการทำจิตใจให้มีความสงบ สะอาด บริสุทธิ์

^๑ บุญมี แทนแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๐.

^๒ สีน วิชาสุ, ปรัชญาการดำรงชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๒.

๒.๓.๔ ประโยชน์ของชีวิต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า มนุษย์ที่เกิดมานั้น จะต้องมียุติมุ่งหมายของชีวิตหรือการทำชีวิตให้มีประโยชน์ เป็นการทำให้ชีวิตให้มีประโยชน์แก่ตนเองและการทำให้ชีวิตให้มีประโยชน์ในทางสังคม พร้อมทั้งการทำชีวิตให้เกิดประโยชน์ร่วมกับผู้อื่นได้ เพราะการสร้างประโยชน์นั้นมีอยู่ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์ท่ามกลางและ ประโยชน์สูงสุดนอกจากนี้ ยังมีการสร้างประโยชน์เพื่อตนเอง การสร้างประโยชน์เพื่อคนอื่นและ การสร้างประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายทั้งตนและคนอื่น^๑

ประโยชน์ของชีวิตในพุทธปรัชญา มี ๓ ประการ คือ ประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์เพื่อส่วนรวมกันในสังคม^๒ ดังนี้

๒.๓.๔.๑ ประโยชน์เพื่อตนเอง “อัตตัตถะ” เป็นกรอบที่ดำเนินชีวิตเพื่อตนเอง ที่เรียกว่าประโยชน์ส่วนตน^๓ เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อหวังประโยชน์ในส่วนตน ได้อาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท คือ การที่นำพาชีวิตของตนให้ประสบความสำเร็จแล้วจึงนำพาชีวิตผู้อื่น เช่น พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทประพฤติปฏิบัติจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามและประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกับตน ซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้บรรลุผลประโยชน์ส่วนตนตามหลักพุทธปรัชญา

๒.๓.๔.๒ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น “ปรัตถะ” เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อการช่วยเหลือผู้อื่นที่เรียกว่า “ปรัตถะประโยชน์แก่ผู้อื่น”^๔ หลักธรรมข้อนี้เป็นข้อที่เกี่ยวกับความเมตตาผู้อื่น โดยการแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยความเมตตา ซึ่งเป็นการช่วยเหลือบุคคลอื่นนั้นมีการช่วยเหลือด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญาและกำลังทรัพย์ เพื่อให้ผู้อื่นจะได้ใช้สอยให้เกิดประโยชน์เพื่อช่วยเหลือสังคมหรือการให้ประโยชน์ แก่ผู้อื่นเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา

๒.๓.๔.๓ ประโยชน์ร่วมกันในสังคม “อุภยัตถะ เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อส่วนรวม ที่เรียกว่า “อุภยัตถะ ประโยชน์สุขร่วมกัน”^๕ เป็นการสร้างความดีงามของชุมชนหรือสังคม รวมถึงสภาวะปัจจัยในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ถนน สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้สอยและเป็นของส่วนสาธารณประโยชน์ ส่วนการใช้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบของนามธรรม มีศีลธรรม จริยธรรมและหลักธรรมอื่นๆ ที่นำมาปรับใช้และก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ เช่น พระภิกษุสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง ย่อมนำความเลื่อมใสศรัทธามาสู่หมู่คณะแห่งสงฆ์และก่อให้เกิดความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกรอบของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา อัตถะหรือประโยชน์ ๓ ประการนี้ เป็นหลักการประพฤติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป จึงจะทำให้เกิดประโยชน์เพื่อ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

^๒ พระสมร กุสโล (พรมศรี). “**ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัยสี่ในพระพุทธศาสนา**”, วิทยานิพนธ์หลักสูตร ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖- ๑๗.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๔/๑๙๗.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๕/๑๙๘.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๖/๑๙๙.

ตน เพื่อคนอื่นและร่วมกัน มีหลักธรรมหรือกรอบในการดำเนินชีวิตที่ทำให้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบของรูปธรรมและนามธรรม ไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ แต่เป็นเจ้าของร่วมกันทั้งหมดในสังคมแต่ในปัจจุบัน ยังให้ความสำคัญไม่มากเท่าที่ควร ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงควรให้ความสำคัญมากขึ้นเพราะจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒.๓.๕ ชีวิตที่ดี

ความเป็นอยู่ของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้น จะต้องมีการดำเนินชีวิตต่อไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงความดีอันเป็นที่สุดและตามหลักพุทธปรัชญานั้น ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายขั้นต้น จุดมุ่งหมายขั้นกลาง และจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดของชีวิต ดังนี้

๒.๓.๕.๑ จุดหมายขั้นต้นของชีวิต (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุจุดหมายขั้นต้นที่สามารถมองเห็นด้วยตาได้ ซึ่งเรียกว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบันที่ประกอบไปด้วย การทำให้ตนเองมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง”^๑ ด้วยการรักษาร่างกายและจิตใจ ให้มีความสมบูรณ์ การประกอบอาชีพที่มีความสุจริตและทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาก็มีความสุจริตเช่นกัน พร้อมทั้งสามารถพึ่งตนเองได้ การสร้างสภาพภาพของตนเองให้ดีโดยมีกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ก็จะทำให้มียศ มีเกียรติ มีไมตรีจากมิตรรอบข้างและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม นอกจากนี้ ยังทำให้ครอบครัวมีความสุข ทำให้วงศ์ตระกูลของตนเป็นที่น่านับถือของคนทั่วไปที่ได้คบหา “ทิฏฐธัมมิกัตถะ จึงเป็นกรอบของการดำเนินชีวิต เพื่อที่จะทำให้เกิดประโยชน์ในขั้นที่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าหรือขั้นที่มองเห็น”^๒ โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นกุศลเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เช่น การละความชั่วทั้งปวง การทำความดีทั้งปวงและการทำจิตใจให้ผ่องใส จึงจะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและทำให้วงศ์ตระกูลเป็นที่น่านับถือของคนทั้งหลาย

๒.๓.๕.๒ จุดหมาย ขั้นกลางของชีวิต (สัมปรายิกัตถะ) เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุจุดหมายขั้นกลาง ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาได้ แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางจิตสำนึกหรือทางจิตใจ กรอบในการดำเนินชีวิตในขั้นนี้ ซึ่งเป็นขั้นที่เลียดสายตาไป คือ “สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์สำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติในเบื้องหน้า”^๓ ต้องอาศัยหลักของความศรัทธาเป็นหลักของจิตใจ เช่น การทำบุญให้ทานด้วยความศรัทธา ก็เป็นกรอบของการทำให้จิตใจอบอุ่นมีความสุขได้ การมีความภาคภูมิใจในชีวิตของตนเองที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหรือกรอบการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา โดยมีความสุจริต เป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติเช่น การรักษาศีลธรรมให้มีความบริสุทธิ์ เป็นการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ให้แก่ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ มีความมั่นใจที่จะนำพาชีวิตของตนและผู้เกี่ยวข้องดำเนินชีวิตไปด้วยดีเพราะบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติในทางกุศลธรรมมากๆ ย่อมทำให้เป็นผู้มีปัญญาแก้ไขปัญญาชีวิตได้เป็นอย่างดี ความปลอดภัยย่อมเกิดขึ้นกับจิตใจเป็นหลักประกันที่จะนำความสุขหรือประโยชน์มาให้ทางด้านจิตใจ “สัมปรายิกัตถะ จึงเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่ทำให้เกิดประโยชน์ในขั้นที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า”^๔

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๒/๑๙๔.

^๒ อ่างแล้ว, ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๓๑.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๓/๑๙๕.

^๔ อ่างแล้ว, ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๓๒.

๒.๓.๕.๓ จุดหมายขั้นสูงสุดของชีวิต (ปรมัตถะ) เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขั้นสูงสุดคือ “ปรมัตถะ เป็นประโยชน์ขั้นสูงสุดเป็นขั้นที่สามารถใช้ปัญญาหยั่งรู้ในเรื่องของประโยชน์ทั้ง ๒ ขั้น ที่ผ่านมารู้เท่าทันความจริง”^๑ เข้าถึงธรรมชาติของชีวิตโลก สัตว์โลกที่จะต้องเป็นไปตามกรรมที่ตนเองได้สร้างไว้และสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้โดยไม่มีความหวั่นไหวในสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นและไม่มีสิ่งใดที่จะมาครอบงำจิตใจได้ไม่มีความเศร้าโศกเสียใจ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในของรักของหวง เป็นขั้นที่ทำให้จิตใจให้ผ่องใส ซึ่งเป็นการมีชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา เช่น เมื่อมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างที่ปรากฏขึ้น ก็จะมองไปที่สาเหตุหรือเข้าใจในสาเหตุนั้นและก็จะสามารถเข้าใจในผลที่จะตามมา “ปรมัตถะเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่จะต้องอาศัยหลักปัญญาเป็นสำคัญ”^๒ เป็นจุดหมายขั้นที่มีความเป็นอิสระในการดำเนินชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่มีความทุกข์เข้ามาครอบงำจิตใจ มีปัญญารอบรู้ในเหตุและรู้ผลของการกระทำในสิ่งต่างๆ ของมนุษย์และสัตว์โลกทั่วไป เป็นต้น

สรุป ในทรรศนะพุทธปรัชญา ได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์ว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาหรือความทุกข์นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาหรือความรอบรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่อุทิศแก่การดำรงอยู่และการดำเนินไปของวิถีชีวิตที่จะทำให้เป็นไปได้อย่างถูกต้อง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายและเป็นเป้าหมายที่สูงที่สุดของชีวิต ที่เป็นภาวะที่สามารถดับทุกข์ หรือดับปัญหาที่เกิดจากกิเลสของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง

๒.๔ สังคมการเมืองตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์มองว่า สังคมชาวพุทธเป็นสังคมที่ต้องประกอบไปด้วยพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และ อุบาสิกา โดยพระพุทธานุศาสนานุเคราะห์ เป็นลัทธิศาสนาที่มีข้อปฏิบัติที่สืบสายเชื้อสาย ทั้งรูปแบบและวิธีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ใกล้เคียงกับพระพุทธานุศาสนานุเคราะห์ในสมัยพุทธกาลได้มากที่สุดในปัจจุบันนี้ ได้มีมุมมองต่อสังคมการเมืองว่า สังคมการเมืองเป็นการอำนวยความสะดวกเพื่อการพัฒนาทุกข์ ทั้งของปัจเจกบุคคลและของสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดที่ปัจเจกบุคคลและสังคมที่จะพึงได้รับการอำนวยความสะดวกของสังคมการเมืองที่พึงเกิดจากการเข้าไปทำหน้าที่ เป็นการจัดสรรให้ประโยชน์ได้ถูกกระจายไปยังปัจเจกบุคคลและสังคมอย่างเป็นธรรม ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ความหมาย บ่อเกิด ประเภท ของสังคมการเมือง และสังคมการเมืองที่ดี ซึ่งจะได้กล่าวไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของสังคมการเมือง

“การเมือง” (Politic) มาจากคำภาษาอังกฤษ “polis” แปลว่า “รัฐ” หรือ “ชุมชนทางการเมือง” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย และแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับทัศนะและความเข้าใจของนักวิชาการแต่ละคน^๓ ดังนี้

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๓/๑๙๖.

^๒ อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๙/๓๗๔.

^๓ การเมือง รัฐ และระบอบการเมืองการปกครอง. <<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc4/so31-4-1.htm>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

เพลโต (Plato) นักปราชญ์กรีกให้ความหมายของการเมืองว่า “เป็นกิจกรรมที่แสวงหาความยุติธรรม และเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของสังคม”

อริสโตเติล (Aristotle) บิดาแห่งวิชารัฐศาสตร์ ให้ความหมายไว้ว่า “การเมือง” หมายถึงการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อสาธารณประโยชน์”

ในส่วนมุมมองของนักรัฐศาสตร์แล้ว มีนักคิดหลายคนที่ให้นิยามความหมายของคำว่า การเมือง^๑ อาทิ

เพนนอกและสมิธ (Pennock and Smith) กล่าวว่า การเมือง หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับอำนาจ สถาบัน และองค์กรในสังคมที่ได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมสังคมนั้น ในการสถาปนาและทำนุบำรุงรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม มีอำนาจในการทำให้จุดประสงค์ร่วมกันของสมาชิกในสังคมได้บังเกิดผลขึ้นมา และมีอำนาจในการประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม

เดวิด อีสตัน (David Easton) กล่าวว่า การเมืองเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรรแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ให้แก่สังคมอย่างชอบธรรม (the authoritative allocation of values to society)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันกัน เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (the competition for the authority to determine the authoritative allocation of values to society)

ณรงค์ ลินสวัสดิ์ กล่าวว่า การเมืองเป็นการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้ และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยอำนาจทางการเมืองหมายถึงอำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศ หรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และอำนาจที่จะใช้ข้าราชการงบประมาณหรือเครื่องมืออื่นๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ประมาจารย์ด้านรัฐศาสตร์ ชาวอเมริกัน เป็นผู้ให้นิยามความหมายของคำว่าเมืองที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากที่สุด กล่าวว่า “การเมือง คือ การได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อที่จะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร (Politics is, who gets “What”, “When”, and “How”)

โรเบิร์ต เอ เดาส (Robert A Dalth) ให้คำอธิบายถึงธรรมชาติของการเมืองไว้ดังนี้

- ก. การเมืองเป็นเรื่องที่ต้องสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ ในสังคม
- ข. การเมืองเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ในสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเมืองได้
- ค. การเมืองเป็นเรื่องของการปกครอง กลุ่มอำนาจการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ

การเมืองเป็นกระบวนการทางจริยธรรม หลักจริยธรรมเกี่ยวข้องกับการเมืองได้อย่างไร คำตอบจากสังคมตะวันตก ระบอบการเมืองแบบทุนประชาธิปไตย คุณค่าและมูลค่า (Ethics) ของพลเมืองถูกกำหนดจากคุณค่าเชิงศีลธรรมและมูลค่าทางสังคมที่พัฒนาจากกระบวนการทางการเมือง

^๑ ชำนาญ จันทร์เรือง, การเมืองคืออะไร - มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, <v1.midnightuniv.org/midnighttext/000964.doc>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

และจริยธรรมของสังคมที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกชน (Individual) ในการจัดการชีวิตตนเองตั้งแต่หลักสิทธิและเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนและหลักความเป็นมนุษย์ หลักจริยธรรมดังกล่าวฝังลึกและเกี่ยวข้องกับค่านิยมในสังคม เพื่อนบ้านและครอบครัว (Neighborhood and Family) ผู้คนในอนาคต(Future generation) และสภาพแวดล้อมของสังคม(Environment) จริยธรรมของแต่ละปัจเจกชนจึงเป็นประโยชน์ร่วมของประชาชนที่อาจแบ่งเป็นประโยชน์สาธารณะ(Public interest) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญาจริยธรรมตะวันตกในอดีตเช่น Bentham; Kant; และ Aristotle หลักจริยธรรมจึงเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองเพราะหลักจริยธรรมเป็นกลไกสำคัญที่หล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นคนดี จิตวิญญาณของคนดีพัฒนาจากปรัชญาทางจริยธรรมของสังคม ศาสนา วัฒนธรรมและจากผู้นำที่อยู่เหนือธรรมชาติเช่นพระเจ้า (God) นักคิดทางจริยธรรมเหล่านั้น ได้ใช้ความรู้ที่เป็นปรัชญาและกรอบแนวคิดจริยธรรมของสังคมเชื่อมเข้ามาเป็นค่านิยมและพัฒนาเป็นกฎหมายเพื่อควบคุมนักการเมืองให้ปฏิบัติตนเองในกรอบศีลธรรมของบ้านเมืองและเคารพคุณค่าของประชาชนในสังคม หลักจริยธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับหลักศาสนา สังคม วัฒนธรรมและกฎหมายของสังคม สังคมส่วนใหญ่จึงเขียนรัฐธรรมนูญจากกติกาทิศลธรรมและคุณธรรมเพื่อควบคุมปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในการบริหารสังคมโดยนักการเมืองที่ขาดหลักศีลธรรม^๑

๒.๔.๒ บ่อเกิดของสังคมการเมือง

อัครคัมภีร์กล่าวถึง กำเนิดของมนุษย์ สังคม ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความสัมพันธ์ของคนในสังคม หรือรัฐ นั่นคือ ความเกี่ยวข้องของผู้และสมาชิก พระสูตรนี้บ่งบอกถึงภาวะของผู้ผู้นำที่มีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและใจของมนุษย์ และกล่าวถึงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์ เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการแก่งแย่ง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันขึ้นเนื่องจากมีผู้กระทำชั่ว มีการลักขโมย เก็บเอาส่วนของผู้อื่นมาเป็นของตน ในขั้นแรกๆ ก็เพียงแต่มีการว่ากล่าวตักเตือนกันเอง ยังไม่มีการทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีการกระทำผิดอย่างซ้ำๆ ซากๆ จึงมีการจัดการลงโทษกันเอง ทำให้มีการเลือกผู้ปกครองขึ้นมาเพื่อให้ทำหน้าที่ปกป้อง คุ้มครองความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยผู้ปกครองจะได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ดังที่ในอัครคัมภีร์สูตรตอนท้าย ได้กล่าวไว้ว่า

“...ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นหมู่ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จ จักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่าใดบาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏ แล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบให้ เป็นผู้จับไล่ ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบส่วนพวกเราจัดแบ่งข้าวสาทิให้แก่มุนั้น...”^๒

จากข้อความในพระสูตรนี้ แสดงให้เห็นถึงความเลวร้ายในสังคมมนุษย์เราที่เป็นสาเหตุของการกำเนิดผู้นำอย่างชัดเจนโดยเริ่มต้นจากความตกต่ำทางศีลธรรมของมนุษย์ที่มีความโลภ เกิดมีการลักขโมยสิ่งของกัน มีการพูดโกหกหลอกลวงกัน และก็มีผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิด

^๑ บวร ประพฤตติ, “การเมืองแนวพุทธ: ธรรมาธิปไตยทางรอดประเทศไทย”, <<http://policyandethics.com/blog2/?p=46>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๒/๗๑.

ตามที่ตนเองพอใจ นอกจากนั้น ก็มีการทะเลาะวิวาทกันขึ้น แล้วเกิดความวุ่นวายในสังคมดังกล่าว เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาตามพระสูตรนี้แล้ว สถาบันการปกครองก็เกิดขึ้นเพื่อคอยปกป้องคุ้มครองคนดี และคอยตัดสินลงโทษคนที่กระทำความผิด ซึ่งเป็นผู้คอยตัดสินว่าใครถูกใครผิด ด้วยเหตุนี้สถาบันผู้ปกครองจึงเกิดขึ้นจากการคัดเลือกของประชาชน โดยประชาชนพร้อมใจกันสละผลประโยชน์ของตนเองหรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่าภาษีให้เป็นค่าตอบแทน ซึ่งการที่ประชาชนเป็นผู้คัดเลือกและมอบอำนาจ ในพระสูตรนี้ไม่ได้ให้เด็ดขาดเหมือนของฮอบส์^๑ ถ้าหากว่าผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ประชาชนไม่พอใจ ก็สามารถเรียกร้องอำนาจนั้นคืนมาได้ เพราะคำว่าราชา แปลว่า ผู้ทำความสุขใจพอใจ หรือความชอบธรรมแก่บุคคลอื่น มีข้อความในพระสูตรว่า

ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่ผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติดังนี้แล มหาชนสมมติจึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ ยิ่งแห่งเขตทั้งหลายดังนี้แล อักษรกษัตริย์ กษัตริย์จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับสอง เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรมดังนี้แล อักษรว่า ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับสามดังนี้แล...ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังนี้ การบังเกิดขึ้นของพวกกษัตริย์จึงมีขึ้นได้ เพราะอักษรเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นของดี เป็นของเก่าอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกันก็เพราะธรรมเท่านั้น นอกจากธรรมหา มีไม่ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริงธรรมเท่านั้น เป็นของประเสริฐสุด ในที่ประชุมชนทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า^๒

ในพระสูตรตอนนี้แสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของภาวะผู้นำที่พัฒนาการเป็นไปอย่างเป็นลำดับ คือ (๑) มหาชนสมมติ เกิดจากประชาชนพร้อมใจกันมอบอำนาจให้กับบุคคลที่เหมาะสม และสมมติให้เป็นผู้นำของกลุ่มชนตนเอง (๒) กษัตริย์ หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของนา หรือผู้เป็นใหญ่ในการบริหารจัดการพื้นที่แห่งนาที่ได้รับมอบหมายความเป็นใหญ่ให้ดูแลแทนประชาชนทั้งหลาย เสมือนกับเป็นเจ้าของแห่งพื้นที่นาเหล่านั้นเสียเอง และ (๓) ราชา หมายถึง กษัตริย์ผู้ทำหน้าที่รักษาผืนนาแทนมหาชนนั้น ทำหน้าที่ของตนเองจนเป็นที่ชื่นชมยินดีของมหาชนทั้งหลาย หรือเป็นผู้ที่ทำให้ประชาชนทั้งหลายสุขใจ พอใจ โดยธรรม จึงเรียกอีกสถานะหนึ่งว่า “ราชา” ซึ่งพัฒนาการภาวะผู้นำจากมหาชนสมมติจนถึงราชานี้ ทำให้สถานะของความเป็นผู้นำในฐานะ “ราชา” จึงมีอำนาจ มีหน้าที่ที่ผูกพันกับประชาชนที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่พึงพอใจต่อมหาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ หรือ รัฐในปัจจุบัน

สำหรับบ่อเกิดของสังคมการเมืองในสังคมปัจจุบัน^๓ แนวความคิดเกี่ยวกับ “รัฐ” เกิดขึ้นมาในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น คือในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๗ แถบบริเวณยุโรปตะวันตก เจ้าของแนวความคิดนี้ที่สำคัญได้แก่ มาคิอาเวลลี (๑๔๖๙-๑๕๙๖) ในฝรั่งเศส ทั้งสองเขียนเน้นเรื่องกษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญของรัฐ แต่เมื่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุโรปตะวันตกเสื่อมลง แนวความคิดเหล่านี้ก็ด้อยความสำคัญลงไปด้วย ในปัจจุบันนี้ “อำนาจ” และ “อำนาจหน้าที่” ไม่ได้อยู่ที่กษัตริย์อีกต่อไปแล้ว แต่กระจายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ หลายแห่งจนยากที่จะกำหนดลงไปให้แน่

^๑ พระมหาธรรมมรุต อริยธมโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๓-๖๕/๗๑-๗๓.

^๓ “การเมือง” <<http://www.baanjommyut.com/library/politics/>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

ชัดได้ว่า “อำนาจหน้าที่สูงสุด” (ultimate authority) อยู่ที่ไหน ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศที่ปกครองแบบสมพันธรัฐอย่างสหรัฐอเมริกา จะบอกได้ยากยิ่งว่าอำนาจสูงสุดของประเทศอยู่ตรงไหน หรือแม้แต่ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทยทุกฉบับก็มักระบุว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย” ตามความหมายของตัวหนังสือคล้ายกับจะบอกเราว่า อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ประชาชน แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นเช่นนั้นหรือ และถ้าเป็นเช่นนั้นอำนาจสูงสุดนั้นอยู่ที่ประชาชนคนไหนกลุ่มไหนบ้าง ด้วยความยุ่งยากดังกล่าว นักรัฐศาสตร์ในปัจจุบันจึงให้ความสนใจแก่แหล่งอำนาจอธิปไตยตามทุกระบะไว้ในรัฐธรรมนูญน้อยลง โดยหันไปสนใจเรื่องสำคัญอื่นๆ ในชีวิตทางการเมือง (political life) ของมนุษย์

ในประเทศนอกกลุ่มตะวันตก แนวความคิดเกี่ยวกับ “รัฐ” ดังกล่าว ยิ่งใช้ได้อย่างจำกัดลงอีกมาก นักมานุษยวิทยาการเมืองพบว่า บางชุมชนไม่มีอาณาเขต แต่มีการแบ่งส่วนงานและมีความเสมอภาคกันสูงมาก ลักษณะเช่นนี้อาจพบได้ในหมู่ของพวกพิกมี (Pygmies) บุชแมน (Bushmen) นูเออร์ (Nuer) ทิว (Tiv) และอิโบ (Ibo) ในทวีปแอฟริกา หรือในชุมชนของพวกเอสกิโม (Eskimo) และพวกอินเดียนแดงเผ่าควาคูทิล (Kwakutl Indian) ในอเมริกาเหนือ พวกออบริจินส์ (Aborigines) ในออสเตรเลีย และพวกคาลิงกา (Aborigines) และพวกเซียน (Sian) ในเอเชีย คนเผ่าต่างๆ เหล่านี้ที่อยู่ได้ด้วยระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน กิจกรรมแห่งชีวิตในวันหนึ่งๆ ได้แก่ การล่าสัตว์ เก็บผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เพาะปลูกและเก็บเกี่ยวพืชผลเท่านั้น ด้วยระบบความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แบบนี้ จะเห็นว่าชุมชนของคนพวกนี้ไม่อยู่ในขอบข่าย ๔ ประการ ตามนัยแห่งความเป็นรัฐดังที่กล่าวมา ทั้งนี้เพราะ

ประการแรก โครงสร้างเฉพาะอย่างเฉพาะหน้าที่ในชุมชนประเภทนี้ มีจำนวนน้อยมาก ทั้งไม่ระบุไว้ชัดเจนไม่ซับซ้อน ไม่เป็นทางการ และไม่กำหนดไว้อย่างถาวรหรือตายตัว มีอยู่ก็เพียงโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมบางอย่างเท่านั้น เช่น โครงสร้างครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่สารพัดอย่าง ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และสันตนาการไปในตัว ผู้นำทางการเมืองก็ได้แก่ ผู้ที่มีวิญญูติในครอบครัว เป็นผู้กำหนดที่ดิน เป็นผู้กำหนดที่ดิน เป็นผู้สั่งสอนศาสนาหรือทางศีลธรรมไปด้วย ไม่มี การแยกบทบาทให้เป็นอย่างชัดเจนว่าใครทำหน้าที่อะไรในสังคม นอกจากโครงสร้างทางครอบครัวแล้ว อาจมีโครงสร้างอื่นๆ อีกเพียงไม่กี่อย่าง เช่น กลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมด้านต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะในด้านศีลธรรม แต่กลุ่มคนดังกล่าวมักเป็นแบบการจับกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มก็มีลักษณะที่ไม่ถาวรตายตัวแต่อย่างใด

ประการที่สอง การแบ่งส่วนต่างๆ ในสังคมดังที่กล่าวมานั้น แต่ละส่วนไม่ได้ถือเอกลิทธิหรือผูกขาดในการใช้อำนาจต่างๆ แต่ผู้เดียว มีการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมเหล่านั้นจริง แต่การควบคุมไม่อยู่ในลักษณะการใช้อำนาจในรัฐ หากอยู่ในรูปของการบังคับด้วยศีลธรรม หรือด้วยวิธีการเชิงจิตวิทยา ไม่มีกำลังทหารหรือตำรวจที่ใช้อำนาจหน้าที่บังคับควบคุมอย่างเป็นทางการ ถ้าไม่ชอบที่จะอยู่ในกรอบประเพณีเช่นนั้น คนในชุมชนมีสิทธิที่จะอพยพโยกย้ายหนีจากชุมชนได้อย่างเสรี นั่นคือ กฎเกณฑ์ต่างๆ เกิดขึ้นจากความเห็นที่สอดคล้องต้องการ (consensus) ไม่ใช่เกิดจากการใช้กำลังบังคับ

ประการที่สาม นักมานุษยวิทยาพบว่า ในสังคมที่ไม่มีรูปแบบของรัฐเช่นนั้น ยกที่จะกำหนดลงไปว่า อำนาจสูงสุดอยู่ที่จุดใด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สังคมเช่นนั้นไม่มีอำนาจอธิปไตย อำนาจไม่ได้

ปักหลักอยู่ที่จุดหนึ่งจุดใดของสังคมหากแต่กระจายอยู่ทั่วไป ต่างกลุ่ม ต่างครอบครัว ต่างสายเครือญาติต่างใช้อำนาจอิทธิพลกันไปตามลำพังตัวเอง

ประการที่สี่ ไม่มีการกำหนดอาณาเขตของชุมชนไว้อย่างชัดเจนอย่างที่มีอยู่ในรัฐแบบสมัยปัจจุบัน ที่ต้องมีเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองและมีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยควบคุมหรือป้องกันการอพยพโยกย้ายจากรัฐหนึ่งไปสู่รัฐหนึ่ง สภาพการควบคุมเช่นนี้ไม่มีในสังคมแบบเก่า บุคคลอาจอพยพไปเรื่อยๆ ในถิ่นที่เห็นว่าอุดมสมบูรณ์กว่า หรือหากที่คนกลุ่มใดไม่พอใจข้อกำหนดของชุมชนนั้นก็อาจแยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่แห่งใหม่ได้ เป็นต้น

โดยนัยดังที่กล่าวมานี้ แนวความคิดเกี่ยวกับ “การเมือง” ในรูปของรัฐ จึงใช้ไม่ได้กับสังคมทุกชนิดและทุกกาลสมัย แม้แต่ในการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งมีองค์การสหประชาชาติเป็นผู้ควบคุม ก็มิได้มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมประเทศทั้งหลายได้อย่างแท้จริง ประเทศต่างๆ อาจปฏิเสธการตัดสินใดๆ ของสหประชาชาติก็ได้ ข้อพิพาทและการอ้อมอ้อมของประเทศต่างๆ ในโลกยังอยู่ในสภาพเดียวกับที่สังคมโบราณเป็นในตอนนั้น คือ มีการตกลงกันเองหรืออยู่ที่ความเห็นที่สอดคล้องต้องกัน การตกลงในข้อพิพาทต่างๆ ยังอยู่ในรูปแบบที่เป็นไปตามอำเภอใจของแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับในสังคมแบบเก่าดังที่กล่าวมาแล้ว แต่เราจะปฏิเสธว่าจากสภาพการณ์เช่นนั้น โลกนี้ไม่มีการเมืองกระนั้นหรือ ทั้งสังคมแบบเก่าและสังคมระดับโลกต่างขาดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ที่แท้จริงตามนัยแห่งรัฐดังที่กล่าวมาด้วยกันทั้งนั้น เหตุนี้จึงเป็นการยากที่จะศึกษา “การเมือง” ตามนัยของความเป็น “รัฐ”

๒.๔.๓ ประเภทของสังคมการเมือง*

ในกรณีที่นักรัฐศาสตร์มอง “การเมือง” ในทัศนะของกระบวนการและระบบนั้น มีความหมายโดยนัยอยู่หลายประการ เช่น การเมืองเป็นแนวความคิดเชิงวิเคราะห์ การเมืองคือตัวนโยบายและการตัดสินใจ การเมืองเป็นกระบวนการในการตัดสินใจและการดำเนินการตามข้อตัดสินใจซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง (change) ความขัดแย้งและการร่วมมือ (cooperation) และการเมืองคือสิ่งที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุผล ดังนี้

๒.๔.๓.๑ การตีความหมายการเมืองในทัศนะของการวิเคราะห์ระบบและ กระบวนการ หมายความว่า การวิเคราะห์การเมืองในแต่ละสังคมนั้น ต้องแยกแยะหรือวิเคราะห์ที่พฤติกรรมของการปฏิบัติการตามข้อตัดสินใจที่มีผลต่อสังคมทั้งหมด โดยแยกออกจากโครงสร้าง แต่ทำการวิเคราะห์ภายในกรอบของโครงสร้างนั้น

๒.๔.๓.๒ การเมืองเกี่ยวข้องกับนโยบายซึ่งผูกพันอยู่กับการตัดสินใจ อย่างกรณีการขอตั้งธนาคารพาณิชย์ นโยบายคือโปรแกรมของการปฏิบัติการ ทำขึ้นมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย สิ่งผูกพันที่ตามมากับการตัดสินใจนั้นๆ คือความรู้สึกของประชาชนว่าจะยอมรับนโยบายของรัฐบาลหรือไม่ทำไมคนจึงยอมรับ อาจเป็นเพราะไม่มีอำนาจที่จะไปต่อรองกับรัฐบาล เพราะรัฐบาลกุมอำนาจในการใช้กำลังปราบปราม ดังที่กล่าวมาแล้วก็ได้ หรืออาจเป็นเพราะมองเห็นว่านโยบายเช่นนั้นจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ ซึ่งโดยทางอ้อมหมายถึงผลประโยชน์ต่อตนเองเช่นนี้ก็ได้

* พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รัฐศาสตร์ : พัฒนาการและแนวทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๕.

๒.๔.๓.๓ ความผูกพันกับข้อตัดสินใจไม่ได้หมายถึงว่าการเมืองเป็นเรื่องคงที่ (static) กระบวนการตัดสินใจ และการปฏิบัติตามข้อตัดสินใจมีการเปลี่ยนแปลง มีความขัดแย้งและมีการร่วมมือซึ่งนับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนไหว (dynamic process) กล่าวคือ เมื่อบุคคลสร้างนโยบาย จะต้องปฏิสัมพันธ์ จากการเปลี่ยนข้อเรียกร้องให้เข้ากับทรัพยากรที่มีอยู่ เมื่อดำเนินงานตามนโยบายอาจมีบุคคลหลายกลุ่มให้ความร่วมมือเพราะเห็นว่าเข้ากับข้อเรียกร้อง (demands) ของตน ทำให้ผู้นำได้ “พันธมิตร” ในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ที่มีความเห็นว่า นโยบายนั้น ไม่สนองความต้องการของตนเลย ซึ่งต้องมีการต่อรองและเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานตามนโยบายนั้นๆ ในบางส่วน อีกประการหนึ่ง ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมักจะไม่สามารถสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มได้ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการต่อรองให้มีการยอมรับนโยบายในแง่ของศีลธรรม ด้วยแนวความคิดดังกล่าวนี้ ทำให้นักรัฐศาสตร์บางคนถึงกับนิยาม “การเมือง” ว่าเป็นการศึกษาถึง “ใครได้อะไร” เมื่อไร และอย่างไร”

ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายเพื่อให้เข้ากับความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ นี้ ผู้นำทางการเมืองมักจะใช้กลวิธีหลายแบบ เช่น การเปลี่ยนตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้รัฐบาลลาออก หรือแม้แต่การทำรัฐประหาร ในกรณีที่ประชาชนกลุ่มที่ว่าไม่ยอมก็ใช้กำลังเข้าบังคับก็มี การกระทำทั้งหลายเหล่านี้ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองหรือมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองทั้งระบบ

๒.๔.๓.๔ การเมืองเป็นกระบวนการสร้างนโยบายและการดำเนินงานตามนโยบาย เพื่อสังคมส่วนรวม ทศณะดังกล่าวเป็นความคิดเห็นที่มีมาแต่โบราณ พลาโต และอริสโตเติล ปราชญ์กรีกก็มีแนวความคิดเช่นว่านี้ นักรัฐศาสตร์ในสมัยปัจจุบันบางคน เช่น โรเบิร์ต ดาล เป็นอาทิไม่เห็นด้วยกับทศณะดังกล่าว ดาลมองการเมืองในแง่ของ “อำนาจ” การปกครอง (rule) และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงว่าสิ่งเหล่านี้จะอยู่ในสภาพอย่างไร ดาล นับเอาเรื่องทางศาสนา สหภาพแรงงาน และกิจการค้าเข้าอยู่ในเรื่องระบบการเมืองด้วย ทศณะของดาลมีจุดอ่อนตรงที่เขาไม่แยกความแตกต่างระหว่างหน่วยหลักของสังคมหรือสังคมส่วนรวมกับหน่วยย่อยของสังคมออกจากกัน เป็นจริงที่วางศาสนา สหภาพแรงงาน หรือวงการค้าต่างมีการตัดสินใจมีการปกครอง มีการใช้อำนาจหน้าที่ แต่การตัดสินใจดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมที่อยู่ในขอบเขตของหน่วยเล็กๆ ที่ตนสังกัดอยู่ หาได้ครอบคลุมไปทั่วทุกส่วนของสังคมทั้งหมดไม่ โดยปรกติแล้ว ระบบการเมืองที่เกี่ยวกับสังคมทั้งหมดมักจะมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่านั้นมาก เช่น ในด้านการป้องกันประเทศ การรักษาความสงบภายใน การสาธารณสุข การศึกษา และการจัดซื้อจัดจ้าง และส่วนมากแล้วเกี่ยวข้องกับทรัพยากรจำนวนมาก เกี่ยวข้องกับการใช้กำลังบังคับ (coercive power) ที่มหาศาล และรวมถึงกำลังเงิน (ภาษี) ตลอดจนความรู้ความชำนาญของระบบราชการ (expertise of bureaucratic knowledge) อย่างมากมายอีกด้วย

จากการพิจารณาแนวความคิดหลายๆ อย่างที่เกี่ยวกับการเมืองนั้นพอจะสรุปได้ว่า แนวความคิดด้านการวิเคราะห์ “หน้าที่” ซึ่งตีความหมายการเมืองในฐานะที่เป็นกระบวนการดำเนินงานตามข้อตัดสินใจเพื่อสังคมทั้งหมดนั้น จะใช้ได้กับการเมืองของทุกสภาพสังคมในทุกสมัย การมองการเมืองในลักษณะเช่นนี้ไม่แคบไม่กว้างจนเกินไป ไม่เหมือนกับการตีความในรูปการแสวงหาสาธารณประโยชน์ หรือการปฏิบัติภารกิจของรัฐ ซึ่งในการนำไปใช้มีข้อจำกัดหลายแง่ โดยเฉพาะในแง่

ที่ว่า คำว่า สาธารณประโยชน์ เป็นคำกำกวม คลุมเครือ ส่วนการปฏิบัติการของรัฐนั้นก็ยากต่อการกำหนดเป้าหมายและแนวทางแห่งการปฏิบัติที่ตรงกัน การยึดความหมายเกี่ยวกับรัฐก็เป็นเรื่องที่มีข้อจำกัดมากเกินไป ส่วนกรณีความหมายในรูปแบบของ “อำนาจ การปกครอง และอำนาจหน้าที่” นั้นก็กว้างเกินไป ไม่สามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างสังคมส่วนรวมกับสังคมย่อยออกจากกันได้

นักรัฐศาสตร์ในปัจจุบันเลือกที่จะวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยการเมือง สังคมและบุคคล เป็นต้นมา องค์การหรือสถาบันในสังคมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างไร นโยบายสาธารณะมีผลกระทบต่อสังคมและบุคคลอย่างไรบ้าง ชีวิตทางการเมือง (political life) ของบุคคล กลุ่มบุคคล สังคม สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไรบ้าง การที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้นักรัฐศาสตร์จำต้องศึกษาการเมืองในแง่ของการวิเคราะห์ด้านหน้าที่ของระบบ

สำหรับพระพุทธศาสนามองว่า การเมืองคือธรรมะ เป็นเรื่องของความดีและการมีคุณธรรม การเสียสละ ความซื่อสัตย์และการมองประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ การเมืองจึงเป็นเสมือนหน้าที่ของประชาชนทุกคน นักการเมืองอาสาบ้านเมืองมาทำหน้าที่ใช้หนี้แผ่นดินเพื่อการทำบุญให้กับสังคม คือประโยชน์สาธารณะของทุกคน การเมืองในกรอบแนวพุทธจึงวางนักการเมืองเป็นสัตบุรุษคือเป็นทรัพยากรบุคคลที่ดีของสังคม เป็นรัฐสภาที่ประกอบด้วยคนดีมารวมกันทำงานตามหน้าที่การรับใช้สังคม นักการเมืองที่เป็นสัตบุรุษจึงมีความบริสุทธิ์ในจิตใจและการกระทำคือมีจิตใจสูงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานตามกฎธรรมชาติ คนดีเหล่านั้นเข้ามาทำงานการเมืองเพราะเชื่อว่า การเมืองเป็นหน้าที่ของทุกคน ผลผลิตทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นมิติใดในกรอบของนโยบายสาธารณะและผลกระทบทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นสมบัติของความดี นักการเมืองที่มีธรรมะในหัวใจจึงถือว่า การทำงานการเมืองเป็นหน้าที่ทางธรรมะ เป็นกฎธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล นโยบายของการบริหารราชการแผ่นดินจึงเชื่อมโยงกับประชาชนทุกๆ คนในสังคม เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์และมีความยุติธรรมและผลลัพธ์ของการบริหารราชการแผ่นดินย่อมนำไปสู่สันติสุขของสังคม^๑

การใช้หลักจริยธรรมในกรอบแนวพุทธนำการเมืองจึงหมายความว่า นักการเมืองต้องมีคุณธรรมสูงและอาจมีมากเหนือประชาชนธรรมดาเพราะต้องสละความเห็นแก่ตัวที่เป็นตัวกูของกู นักการเมืองจึงต้องมีศีล ปฏิบัติตนคล้ายกับพระสงฆ์ที่มีศีลเป็นหลัก เพราะหลักจริยธรรมย่อมอยู่เหนือการเมือง ดังนั้น นักการเมืองในแนวปรัชญาการบริหารแนวพุทธจึงต้องยึดหลักธรรมะเป็นปัจจัยหนุนใช้ธรรมะนำชีวิตตนเอง เป็นแสงสว่างส่องทางเดินในการบริหารประเทศ เช่น หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการของผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม หลักผู้ปกครองต้องมีพรหมวิหาร ๔ ประการ มีความเมตตา มีความกรุณา มีมุทิตาและอุเบกขา มีความเพียรพยายามเหมือนพระมหาชนก หรือมีปัญญาที่บริสุทธิ์ มีความเมตตา และมีความอดทนในการบริหารประเทศ

การเมืองที่มีศีลธรรมต้องมาจากรากเหง้าของสังคมที่มีศีลธรรม ในความเป็นจริงการเมืองภาคพลเมืองได้วางต้นแบบต่อยอดความคิดท่านอาจารย์พุทธทาสเรื่อง การเมืองแบบธรรมาธิปไตยมานานแล้วในภาคประชาชน ตัวแบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสีเป็นกลไกสำคัญที่พยายามสร้างต้นแบบการเมืองภาคประชาชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

^๑ พุทธทาสภิกขุ, ใช้ธรรมะกับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

ผลประโยชน์หลักคือภาครัฐ ราชการ ภาควิชาการ สถาบันการศึกษาและภาคประชาชนรากแก้ว รวมทั้งกลุ่ม NGO มารวมกันเพื่อสร้างกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ดีจากประชาชนตัวอย่างเช่น โครงการสัจจะวันละบาท แผนสุขภาพประชาชนของคนสงขลา เป็นต้น

การเมืองในแนวพุทธ จึงเป็นการเมืองที่ผู้ปกครองคุณธรรมใช้หลักประชาธิปไตย ศีลธรรมในการบริหารนโยบายสาธารณะ รูปแบบการปกครองแบบนี้เริ่มจากการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบธรรมาธิปไตยที่การเมืองเป็นของพระเจ้าคือความดี ดังนั้น การเมืองจึงดำเนินและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ประวัติศาสตร์การเมืองไทยได้ผลิตแกนนำประชาชนและพลเมืองผู้กล้าหาญและเสียสละเกิดขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างพลังของประชาชนที่รักชาติให้กลายเป็นพลังของแผ่นดิน พลังของแผ่นดินประกอบด้วยพลังทางศีลธรรมจากความรักความศรัทธาและความไว้วางใจของประชาชนขับเคลื่อนวัฒนธรรมการเมืองใหม่ที่เรียกว่า “การเมืองศีลธรรม” โดยวางเป้าหมายสำคัญคือเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทุกคน พลังทางปัญญาที่ก่อตัวและพัฒนาในกรอบของสติเพื่อยกระดับพลังทางสังคมที่เป็นการรวมตัวของคนดีมีศีลธรรมทั้งสังคม เพื่อชีวิตที่ดี สังคมดี ประโยชน์สุขของประชาชนทุกคนเป็นใหญ่

ปัญหาหลักคือระบบการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตกมานาน ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมตะวันตกคือการปกครองในกรอบของระบบนิติรัฐและนิติธรรมที่พัฒนาจากวัฒนธรรมในกรอบทุนประชาธิปไตยภายใต้หลักสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน ความเสมอภาค ความยุติธรรม ที่เป็นกลไกการบริหาร ธรรมนูญบาลแนวตะวันตกถูกวางระบบจากปัญญาและองค์ความรู้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมืองส่วนใหญ่ในสังคม เป็นกฎหมายคือศีลธรรมของประเทศ หัวใจหลักคือการศึกษาศึกษาของประชาชนที่สร้างชีวิตความเป็นพลเมืองของสังคมที่ชะตากรรมชีวิตของตนเองโดยตัวพลเมืองเป็นผู้กำหนด ดังนั้น วัฒนธรรมประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ของพลเมืองตะวันตก ไม่เรียนรู้ก็ไม่ชีวิตที่ดี

สังคมไทยไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตกได้เพราะความแตกต่างของโครงสร้างของความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมแบบเดิมนั่นเอง ดังนั้น ตัวแบบการพัฒนาประชาธิปไตยที่เลียนแบบตะวันตกโดยไม่ตระหนักและให้ความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมที่ดีของตนเอง จึงเป็นปัญหาใหญ่ของการพัฒนาการเมืองไทย ตัวแบบการเมืองตะวันตกสะท้อนสองรูปแบบการปกครองของประเทศไทยคือ

รูปแบบการเมืองไทยแบบแรก เป็นประชาธิปไตยแบบทุน ซึ่งจำเป็นต้องมีผู้คุ้มครอง ทำหน้าที่ดูแลความมั่นคงของรัฐบาล นักวิชาการตะวันตกหลายคนสนับสนุนทฤษฎีการสร้างชาติไปสู่ความทันสมัย(Modernization Theory) โดยมีทหารเป็นเกราะความมั่นคง การเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงเป็นการเมืองระบบผู้นำและระบบอัศวินม้าขาว(Elite on the Horseback) การเมืองไทยในยุคแรก จึงเวียนวนอยู่กับระบบความมั่นคงของรัฐบาล พรรคการเมืองและผู้ปกครองโดยไม่สนใจการเมืองภาคประชาชน มีการปฏิวัติ รัฐประหารเพื่อตนเองบ่อยครั้ง เป็นสัญลักษณ์ของการเมืองอำนาจนิยมโดยแท้

รูปแบบการเมืองไทยแบบที่สอง เป็นการต่อยอดการเมืองภาคประชาชนและประชาธิปไตยมีการขยายตัวของการเมืองแบบผู้นำพลเรือนและกระบวนการประชาธิปไตยจากการเลือกตั้ง นักการเมืองเริ่มมีบทบาทเข้าร่วมการเมืองมากขึ้น กลุ่มธุรกิจในอดีตเริ่มต้นตัวจากการเมืองที่อิงระบบ

ราชการเริ่มตั้งพรรคหรือให้เงินสนับสนุนนักการเมืองและพรรคการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของธุรกิจ หลังจากการเป็นรัฐบาลของกลุ่มพันธมิตรตนเอง การเมืองแบบที่สองนี้ได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้นโยบายธุรกิจนำการเมือง พรรคการเมืองเล็กๆ กลายเป็นเครือข่ายแบบธุรกิจการเมืองที่ใช้เงินเป็นตัวกำหนดกลไกการชนะเลือกตั้ง ตัวแบบที่สองนี้ได้พัฒนาเป็นอำนาจนิยมกับธุรกิจสามัญ ยึดประโยชน์ธุรกิจเป็นหลัก การเมืองเปลี่ยนจากการโกงกินเล็กๆ ในอดีตเป็นการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบายที่การทุจริตถูกกำหนดตามกระบวนการกฎหมายในนโยบายสาธารณะของรัฐบาล

ตัวแบบประชาธิปไตยตะวันตกจึงไม่เหมาะสมกับประเทศไทย เพราะสังคมไทยไม่ใช่สังคมแนวราบและมีวัฒนธรรมปัจเจกชนแบบตะวันตก ตรงกันข้ามประเทศไทยเป็นสังคมเครือข่ายแนวตั้ง มีวัฒนธรรมของสังคมเอื้ออาทรแบบกัลยาณมิตร พึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ท่านพุทธทาสจึงกล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมนิยมโดยหลักศาสนา ทุกๆ ปัจจัยในสังคมอยู่ได้ด้วยการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน การนำหลักธรรมะแนวพุทธมาขับเคลื่อนการเมืองจึงถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพราะสังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสันตติอหิงสานั้น จะต้องมีการคุณธรรมมาดูแลประชาชน สังคมการเมืองแนวพุทธแบบธรรมาธิปไตย เศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นการเมืองเพื่อความดี ความถูกต้อง และประโยชน์สุขของประชาชนทุกคนอย่างแท้จริง

๒.๔.๔ สังคมการเมืองที่ดี^๑

อัครคัมภีร์ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก^๒ พระสูตรนี้ กล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ สังคมและแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมหรือรัฐ และในอัครคัมภีร์บ่งชี้ถึงความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “รัฐ” เกิดจากความสมัครใจของมนุษย์ เริ่มแรกสังคมยังอยู่ในวงแคบ มนุษย์อยู่กันอย่างมีความสุข พอสังคมขยายวงกว้างออกไป ความสับสนวุ่นวายเกิดขึ้น ที่เคยอยู่กันอย่างมีความสุขก็หาความสุขมิได้อีกต่อไป เพราะมีความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอาเปรียบกันในกลุ่มมนุษย์ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม ที่ต้องร่วมมือกัน ยินยอมยกสิทธิที่ตนมีอยู่ให้แก่ “มหาชนสมมติ” เป็นผู้ใช้อำนาจนั้น กษัตริย์ที่ดี ราชาก็ดี ล้วนแต่เกิดจากการยอมรับของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเองทั้งสิ้น

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงก้าวพ้นโลกไปแล้ว แต่พระองค์ก็ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับรัฐบาลที่ดีเอาไว้เหมือนกัน พระพุทธเจ้าทรงมาจากวรรณะกษัตริย์ และพระองค์ทรงอยู่ในแวดวงของกษัตริย์ เจ้าชายและเสนาบดีทั้งหลาย แต่ถึงแม้ว่าพระองค์จะมีวรรณะกษัตริย์และเคยได้สมาคมกับบุคคลชั้นปกครองมาแต่ก่อนออกผนวช แต่พระองค์ก็ไม่เคยใช้อิทธิพลทางด้านการเมืองเพื่อมาใช้สอนศาสนา และก็ไม่เคยอนุญาตให้มีการใช้คำสอนของพระองค์เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง

คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสถาบันทางการเมืองแบบใหม่และมีใช้เพื่อสถาปนาโครงสร้างทางการเมืองใดๆ ขึ้นมา แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทางแก้ปัญหาของสังคมโดยทำการปฏิรูปบุคคลที่ประกอบเป็นสังคมและโดยการให้คำแนะนำหลักการทั่วไป บางอย่างที่จะช่วยให้

^๑ Venerable K, Sri Dhammananda Maha Thera, Buddhism and Politics: พระพุทธศาสนาและการเมือง. <<https://sites.google.com/site/thebuddhaonreconciliation/phraphuthth-sasna-aeae-karmeuxng>>. ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของสมาชิกของสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เนื่องจากมีข้อจำกัดในระบบการเมืองที่จะสร้างเสริมความสุขและความไพเราะให้แก่ประชาชน เพราะว่าไม่มีระบบการเมืองใดที่แม้ว่าจะมีอุดมการณ์อันสูงส่งขนาดไหนจะสามารถสร้างสันติสุขขึ้นมาได้ตราบเท่าที่ประชาชนในระบบการเมืองนั้นยังถูกรอบงำด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลงอยู่ นอกจากนั้นแล้ว ไม่ว่าจะระบบการเมืองใดจะถูกนำมาใช้ ก็จะมีองค์ประกอบทั่วไปบางอย่างที่สมาชิกของสังคมนั้นๆ จะยังต้องประสบอยู่ต่อไป คือ ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว การขาดความพึงพอใจอย่างแท้จริง หรือความสุขถาวรในโลกซึ่งมีลักษณะประจำ ๓ อย่าง คือ ทุกข์ (ความไม่สมใจอยาก) อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ไม่มีที่ใดในสังสารวัฏที่จะมีอิสรภาพอย่างแท้จริง จะไม่มีแม้กระทั่งในสวรรค์และในพรหมโลก

แม้ว่าระบบการเมืองที่ดีและมีความยุติธรรมจะให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและมีระบบการถ่วงดุลในการใช้อำนาจซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะสร้างความสุขในสังคมไว้ได้แล้วก็ตาม แต่ประชาชนก็จะไม่ยอมเสียเวลาไปกับการแสวงหาระบบการเมืองขั้นดีที่สุดในทุกๆ ซึ่งจะช่วยให้นักมนุษยธรรมสามารถมีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะว่า การมีอิสรภาพที่สมบูรณ์นั้นจะไม่สามารถหาพบได้ในระบบการเมืองใดๆ แต่จะหาได้เฉพาะในจิตใจที่มีอิสรภาพแล้วเท่านั้น

การที่จะมีอิสรภาพได้นั้น คนเราจะต้องมองลงไปในชีวิตใจของตนและจะต้องมุ่งมั่นที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากโซ่ตรวนของอวิชชาและตัณหาให้ได้ การมีอิสรภาพในความหมายที่แท้จริงนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้ใช้ธรรมะเพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยของตนทั้งทางกาย และทางวาจา และทำการฝึกจิตใจ เพื่อให้ขยายศักยภาพทางจิตของตน ให้บรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายคือความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรม กล่าวคือการบรรลุถึงพระนิพพาน

ในขณะที่ได้ให้การรับรู้ถึงผลประโยชน์ของการแยกศาสนาออกไปจากการเมืองและข้อจำกัดของระบบการเมืองในการสร้างสันติสุขอย่างทีกล่าวมาแล้วนั้น แต่ก็มีลักษณะหลายอย่างที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีความสอดคล้องกับเรื่องราวของการเมืองในปัจจุบันและแนวทางในการแก้ปัญหาที่พอสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความเสมอภาคของมนุษยชาติไว้ก่อนอับราฮัม ลินคอล์น และได้ตรัสถึงชนชั้นและวรรณะว่า เป็นสิ่งอุปสรรคที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม การแบ่งชั้นวรรณะของคนเราตามความเห็นของพระพุทธเจ้าจะใช้เกณฑ์การแบ่งเพียงอย่างเดียวคือคุณภาพของพฤติกรรมทางศีลธรรมเท่านั้น

ประการที่สอง พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมหลักการของความร่วมมือและการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันทางสังคมในสังคม หลักการนี้ได้ถูกนำไปใช้เพื่อการส่งเสริมในกระบวนการทางการเมืองในสังคมสมัยใหม่

ประการที่สาม เนื่องจากไม่มีการตั้งบุคคลผู้ใดเป็นทนายทนายผู้สืบสานงานต่อจากพระพุทธเจ้า สมาชิกของคณะสงฆ์จึงถูกนำโดยธรรมะและวินัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถูกนำโดย นิติธรรม (Rule of Law) แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ สมาชิกของสงฆ์ยังผูกพันอยู่กับหลักนิติธรรมซึ่งใช้ควบคุมและแนะนำความประพฤติของสมาชิกของสงฆ์

ประการที่สี่ พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมหลักการของการศึกษาหาหรือและกระบวนการทางประชาธิปไตย ข้อนี้อาจเห็นได้จากภายในประชาคมของสงฆ์เอง ที่สมาชิกทุกคนมีสิทธิที่จะตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไปด้วยตนเอง แต่เมื่อปัญหาร้ายแรงเกิดขึ้นและจะต้องได้รับการพิจารณาเป็นการพิเศษ ก็ให้นำเรื่องนั้นๆ เสนอต่อที่ประชุมของภิกษุสงฆ์และมีการอภิปรายกันในลักษณะคล้ายคลึงกับระบบทางรัฐสภาแบบประชาธิปไตยที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน กระบวนการการปกครองตนเองที่เป็นเรื่องมหัศจรรย์สำหรับคนหลายคน ก็มีปรากฏอยู่กระบวนการประชุมของชาวพุทธในอินเดียเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว

แนวทางสู่อำนาจทางการเมืองของชาวพุทธคือแนวทางทางศีลธรรมและมีการใช้อำนาจที่ต้องรับผิดชอบ พระพุทธเจ้าทรงสอนในเรื่องไม่ใช้ความรุนแรงและเรื่องสันติภาพอันถือได้ว่า เป็นสารสากล พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงหรือการทำลายล้างชีวิต และทรงประกาศว่าไม่มีสิ่งใดที่จะเรียกได้ว่าเป็นสงครามแห่งความยุติธรรม (just war) พระองค์ทรงสอนว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร, ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์, ผู้ที่สละได้ทั้งความมีชัยชนะและความพ่ายแพ้ย่อมนอนเป็นสุข”

พระพุทธองค์ไม่เพียงแต่จะทรงสอนในเรื่องความไม่ใช้ความรุนแรงและเรื่องสันติภาพเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงเป็นศาสดาองค์เดียวที่ได้เข้าไปสู่สมรภูมिरบเพื่อป้องกันปรัมมิให้เกิดสงคราม โดยพระองค์ได้เข้าไปถอดถอนความตึงเครียดระหว่างพวกศากยและพวกโกลิยะพระญาติทั้งสองฝ่ายของพระองค์ที่กำลังจะทำสงครามกันเพื่อแย่งน้ำของแม่น้ำโรหิณี นอกจากนั้นแล้วพระองค์ก็ยังได้โน้มน้าวพระเจ้าอชาตศัตรูให้ทำการโจมตีราชอาณาจักรของชาววัชชี

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความสำคัญและเงื่อนไขของรัฐบาลที่ดี โดยได้ทรงแสดงให้เห็นว่าประเทศชาติจะเหลวแหลก ตกต่ำ และไม่มีความสุขเมื่อประมุขของรัฐบาลเหลวแหลกและไม่มีคุณธรรม พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับการคอร์รัปชันและทรงตรัสว่ารัฐบาลที่ดีนั้นจะต้องทำงานโดยยึดหลักของความมีมนุษยธรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “เมื่อผู้นำของประเทศเป็นคนมีความยุติธรรมและเป็นคนดี เสนาบดีก็จะเป็นคนยุติธรรมและเป็นคนดี; เมื่อเสนาบดีเป็นคนมีความยุติธรรมและเป็นคนดี เจ้าหน้าที่ชั้นสูงก็จะเป็นคนมีความยุติธรรมและเป็นคนดี; เมื่อเจ้าหน้าที่ระดับสูงเป็นคนมีความยุติธรรมและเป็นคนดี เจ้าหน้าที่ในระดับล่างก็จะเป็นคนยุติธรรมและเป็นคนดี; เมื่อเจ้าหน้าที่ระดับล่างเป็นคนยุติธรรมและเป็นคนดี ประชาชนก็จะเป็นคนที่มีความยุติธรรมและเป็นคนดี

ในจกัถวัตตีสัทธาสูตร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ศีลธรรมและอาชญากรรม เช่น การลักขโมย การพุดต การใช้ความรุนแรง การจองเวร การโหดร้าย เป็นต้น สามารถเกิดขึ้นมาได้จากความยากจน พระราชาและรัฐบาลอาจจะพยายามปราบปรามอาชญากรรมโดยวิธีลงโทษ แต่ก็จะมีผลที่จะกำจัดอาชญากรรมโดยใช้ความรุนแรง

โดยในจกัถวัตตีสสูตร^๑กล่าวถึงการมีตนเป็นเกาะและมีตนเป็นที่พึ่ง อาณาจักรในสมัย พระเจ้าจักรพรรดิทัฬหะเนมินจกัถวัตตีสันประเสริฐผู้ทรงธรรมครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำราชศัตรูได้ พระองค์ทรง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๙-๘๒.

ชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต ผลที่เกิดขึ้นจากอาณาภาพของจักรแก้ว การเคลื่อนถอยของจักรแก้ว ความเป็นไปในสังคัมสมัยอทินนาทาน สมาชิกในสังคัมนั้นมีความประพฤติธรรมเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม มีอายุ เป็นต้น เงื่อนไขกำหนดอายุไขย ๑๐ ปี การงดเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ทำให้อายุยืน ปรากฏการณ์ในพระเจ้าจักรพรรดิสังขะ และการเสด็จอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรยตามเงื่อนไขที่ทำให้อายุยืน เป็นต้น

เนื้อหาของจักรกวัตติสูตร ได้แสดงความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคัมตามเงื่อนไขสำคัญ คือการประพฤติธรรมจะยังผลให้เกิดความดีงามทั้งผู้นำและสมาชิกของสังคัมความดีงามมี ความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือ สมาชิกในสังคัมมีพละนามยดี อายุยืน ความผาสุกของบ้านเมืองนี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคัมและรัฐนั้นๆ คุณธรรมของผู้นำและการปฏิบัติธรรมของมวลสมาชิก ถือเป็นหลักสำคัญที่ยังผลให้เกิดความดีงามทั้งแก่ผู้นำ และความวิวัฒนาสภาพของอาณาจักร ดังข้อความที่ปรากฏในจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐว่า

“ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น จงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท สมณะพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแวนแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของลูกไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณะพราหมณ์เหล่าใดในแวนแคว้นของลูกเว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสงี่ยม) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณะพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณะพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้^๑

กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วรับสนองพระดำรัสของพระราชภาชีแล้ว ทรงประพฤติจักรวรรดิอันประเสริฐ เมื่อทำวเธอทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่สนานพระเศียรในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม ปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมีค่า ๑,๐๐๐ ซี มีงม มีดม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อกษัตราธิราช ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า “เราได้ฟังเรื่องนี้ว่ากษัตราธิราชพระองค์ใด ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงามจักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีค่า ๑,๐๐๐ ซี มีงม มีดม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง กษัตราธิราชพระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ “เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิกระมัง”^๒ เพื่อความเป็นพระ

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔-๘๕/๖๒-๖๓.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔-๘๕/๖๒-๖๓.

จักรพรรดิตามหลักจกัวัตติวัตร เป็นหน้าที่ของผู้นำในฐานะผู้ปกครอง บริหารอาณาจักรให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การตั้งตนอยู่ในธรรมและการรักษาคัมภีร์ป้องกันอันชอบธรรม (ธรรมาธิปไตย และธรรมิการักษาบรรณคูปติ) สร้างความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ได้แก่ บริวาร ในปกครอง คือ พระมเหสี โอรส ธิดา ข้าราชการและสมาชิกภายใต้รัฐาภิบาลได้แก่ ชนทุกหมู่เหล่า ชาวบ้านชนชั้นต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรมแม้กระทั่งสัตว์ทั้งหลาย

ประการที่ ๒ การจัดให้มีการป้องกัน ปราบปรามการกระทำความผิดผู้นำจะจัดการมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง

ประการที่ ๓ การกระจายรายได้ (ธนาอุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนยากไร้ในอาณาจักร

ประการที่ ๔ การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณปริบูชา) ผู้นำจะต้องหมั่นปรึกษาสอบถามปัญหาภิกับสมณะพราหมณ์ นั่นคือ การมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มีคุณธรรม เพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

จะเห็นได้ว่า ผู้นำในฐานะผู้บริหารหรือผู้ปกครองราชอาณาจักรมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิกหรือประชาชน ในอาณาจักร จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำ กล่าวคือ การให้ทาน การเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์ให้แก่ผู้ยากไร้ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่งคั่งของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองของรัฐ แต่ความเป็นอยู่ตามธรรมคือ ความเป็นอยู่สุขสงบนั้นมีรากฐานมาจากความมีศีลธรรม คุณธรรมของสมาชิกทุกๆ คนในราชอาณาจักร ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าลำพังการรักษาความสงบของสังคมอันเป็นหน้าที่ (ผู้นำ) ของมหาชนสมมติซึ่งปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรนั้นไม่เพียงพอ เพราะในที่สุดจะรักษาความสงบนั้นไว้ไม่ได้ แต่ผู้นำจะต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงประชาชนไม่ให้อดยาก เรื่องการเลี้ยงชีพหรือเศรษฐกิจเป็นเรื่องหลักที่ผู้ปกครอง (ผู้นำ) จะต้องจัดการให้ดี หากทำเรื่องนี้ไม่ได้แล้วศีลธรรมซึ่งเป็นหลักสำคัญแห่งชีวิตของมนุษย์ก็จะพลอยเสื่อมสลายไปด้วย กล่าวคือ เศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมายสูงสุดของชีวิต หากแต่เป็นศีลธรรมคือจุดหมายที่สูงสุด แต่ถ้าผู้นำขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่ดีแล้ว รัฐก็พาคนไปถึงจุดหมายของชีวิตไม่ได้

ในกฎทันทสูตร พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ใช้วิธีการพัฒนาเศรษฐกิจแทนที่จะใช้ความรุนแรงในการลดอาชญากรรม รัฐบาลควรจะใช้ทรัพยากรของประเทศเพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ควรใช้การพัฒนาทางเกษตรกรรมและพัฒนาชนบท ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่พ่อค้าและและนักธุรกิจ ตลอดจนให้ค่าจ้างที่เพียงพอแก่กรรมกรผู้ใช้แรงงานเพื่อดำรงไว้ซึ่งชีวิตที่ดีงามและเกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์

ในชาดก พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงกฎเกณฑ์ของรัฐบาลที่ดี ที่เรียกว่า ทศราชาธรรม หรือ ทศพิธราชาธรรม เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ปกครองนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำต่อไปว่า:

- ผู้นำที่ดีพึงกระทำการสิ่งใดโดยไม่มีการลำเอียงหรือมีอคติระหว่างคนกลุ่มต่างๆ
- ผู้นำที่ดีพึงไม่มีความเคียดแค้นต่อประชาชนคนใดหรือกลุ่มใด
- ผู้นำที่ดีไม่พึงกลัวที่จะบังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างความยุติธรรม (จกัวัตติสึหนาทสูตร)

การเน้นย้ำของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับหน้าที่ทางศีลธรรมของผู้ปกครองในการใช้อำนาจ สาธารณะในการปรับปรุงสวัสดิการของประชาชนนี้ ได้เป็นสิ่งบันดาลใจให้พระเจ้าอโศกมหาราชใน ศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสตกาลให้ทรงกระทำตาม พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีแรงกระตุ้นจากหลักการ ที่ว่านี้ จึงได้ตัดสินพระทัยที่จะดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมะและปฏิบัติตามธรรมะเพื่อรับใช้ พสกนิกรของพระองค์เองและเพื่อรับใช้มวลมนุษยชาติทั้งปวง

พระองค์ได้ประกาศว่า จะไม่ใช้ความรุนแรง ก้าวร้าวต่อประเทศเพื่อนบ้านของพระองค์ ทรง ได้ให้หลักประกันแก่ประเทศเหล่านั้นว่า พระองค์มีความปรารถนาดีและได้ส่งคณะทูตนำสารแห่ง สันติภาพและการไม่ใช้ความรุนแรงของพระองค์เดินทางไปยังดินแดนพระราชอาณาจักร ในแดน ไกล พระองค์ทรงได้ให้การสนับสนุนการปฏิบัติอย่างแข็งขันในการส่งเสริมคุณค่าทางสังคมและทาง ศาสนาต่างๆ เป็นต้นว่า ความซื่อสัตย์ ความสัตย์ ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การไม่ใช้ความ รุนแรง ความมีน้ำใจต่อบุคคลอื่น ความไม่ว่าร้ายกัน ความไม่ละโมภในทรัพย์สินของบุคคลอื่น และความ ไม่ทำอันตรายต่อสัตว์ พระองค์ได้ส่งเสริมอิสรภาพทางศาสนาและการให้ความเคารพต่อศาสนาหรือ ความเชื่อของกันและกัน ทรงเดินทางไปสอนพระธรรมแก่คนในชนบทด้วยพระองค์เองเป็นครั้งคราว ทรงสร้างสาธารณประโยชน์ เช่น โรงพยาบาลสำหรับรักษามนุษย์ และโรงพยาบาลสำหรับรักษาสัตว์ ทรงจัดหาการรักษาโรคไว้ให้ประชาชน ทรงให้สร้างต้นไม้และสวนพรรณไม้วัดตามริมถนนหนทาง ทรงให้ขุดบ่อน้ำ และให้สร้างที่อาบน้ำและบ้านพักอาศัย ทรงห้ามมิให้มีความโหดร้ายต่อสิ่งสाराสัตว์ ทั้งปวง^๑

ในบางคราวพระพุทธเจ้า ก็ได้ชื่อว่าเป็นนักปฏิรูปสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรง ประณามระบบวรรณะ ทรงให้การรับรองในความเสมอภาคของประชาชน และได้ตรัสถึงความจำเป็น ที่จะต้องปรับปรุงสถานะทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ทรงให้การรับรองในความสำคัญของการ แบ่งปันปันส่วนความมั่งคั่งให้มีความเสมอภาคกันระหว่างคนรวยกับคนจน ทรงให้ยกฐานะของผู้หญิง ทรงให้คำแนะนำให้นำหลักมนุษยธรรมไปใช้ในการปกครองและการบริหารงาน และได้ทรงสั่งสอนว่า สังคมจะต้องไม่ถูกดำเนินการโดยอาศัยความละโมภแต่ต้องให้เป็นไปตามหลักของความเมตตาและ กรุณาต่อประชาชน

นอกจากนั้นแล้ว คุณูปการของพระพุทธเจ้าที่มีต่อมวลมนุษยชาติที่ยิ่งใหญ่มากกว่านักปฏิรูป สังคมคนอื่นๆทั้งก่อนหน้าและภายหลังพระองค์ ก็คือพระองค์ได้เข้าไปจนถึงรากเหง้าของความ เจ็บป่วยของมนุษย์ซึ่งจะพบได้ในจิตของมนุษย์ เมื่อจิตใจของมนุษย์ได้รับการแก้ไขแล้วการปฏิรูป อย่างแท้จริงจึงจะเกิดผลขึ้นมาได้

การปฏิรูปที่เกิดจากพลังของโลกภายนอกจะมีความยั่งยืนอยู่ไม่นาน แต่การปฏิรูปที่เกิดขึ้น จากผลของการเปลี่ยนแปลงในจิตสำนึกภายในของมนุษย์จะลงรากลึกฝังอยู่นาน ในขณะที่ กิ่งก้านสาขาของต้นไม้จะแผ่ขยายออกไปได้นั้นก็ต้องอาศัยอาหารหล่อเลี้ยงที่ได้มาจากรากของต้นไม้ ฉะนั้น การปฏิรูปจะเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อจิตใจได้ตระเตรียมหนทางไว้เพื่อการปฏิรูป ฉะนั้น และการ ปฏิรูปนี้จะยั่งยืนคงมั่นอยู่ได้ต่อเมื่อมนุษย์เสริมสร้างตนเองให้มีความรักในสัจจะ ความยุติธรรม และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น

^๑ ดูรายละเอียดใน สุวรรณสามโพธิสัตว์ ในสุวรรณสามชาดก กล่าว ทศพิทธาธรรมถวายพระราชาน ใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๑๑-๔๒๐/๒๔๔-๒๔๕.

หลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนี้มีได้ตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาทางการเมือง และทั้งก็มิได้เป็นคำสอนที่ส่งเสริมให้มนุษย์แสวงหาความสุขในทางโลก แต่เป็นคำสอนที่จะนำไปสู่การบรรลุถึงซึ่งพระนิพพาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ว่า เป้าหมายสูงสุดของคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็คือการดับเสียซึ่งตัณหาที่จะผูกพันมนุษย์ให้ติดอยู่ในโลกนี้ไว้ ดังมีข้อความในพระธรรมบทที่สนับสนุนความในข้อนี้ว่า “หนทางที่จะนำไปสู่ประโยชน์ทางโลกเป็นแบบหนึ่ง และหนทางที่จะนำไปสู่นิพพาน(โดยการดำเนินชีวิตตามทางศาสนา) ก็เป็นอีกแบบหนึ่ง” แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าชาวพุทธไม่สามารถเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารเมืองซึ่งเป็นความเป็นจริงทางสังคม เพราะถึงจะอย่างไรชีวิตของสมาชิกของสังคมก็จะต้องยังถูกกำหนดโดยกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจภายในสังคม และการจัดระเบียบของสถาบันต่างๆ ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากการจัดระเบียบทางการเมืองของสังคมนั้นๆ โดยแท้ทุกอย่างก็ดี หากชาวพุทธต้องการจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เขาก็จะไม่ใช้ศาสนาในทางผิดๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ทั้งจะไม่แนะนำให้ผู้สละชีวิตทางโลกเข้ามาดำเนินชีวิตในทางศาสนาได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกด้วย

๒.๕ ความดีตามที่ศนะของพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะเกี่ยวกับความดีที่คุณค่าหรือคุณสมบัติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นเอกภาพเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ว่าความดี คือ สิ่งที่ทำลงไปแล้วด้วยตนเอง และผู้อื่นที่ช่วยให้ผู้อื่นไม่เดือดร้อน และเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นกับสังคม

๒.๕.๑ ความหมายของความดี

ในที่นี้ขออธิบายความหมายและองค์ประกอบความดี ๕ ประการ คือ ๑) ความดีในทัศนะศาสนา ๒) ความดีเชิงจิตวิสัย ๓) ความดีเชิงวัตถุวิสัย ๔) ความดีของปัจเจกชน และ ๕) ความดีของสังคม ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑.๑ ความดีในทัศนะศาสนา คำว่า “ความดี” ตามความหมายของศาสนาตรงกับคำว่า “บุญหรือกุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อกกล่าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว หมายถึง คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกกล่าวโดยเหตุ “ความดีหรือบุญกุศล” ก็คือ คุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อกกล่าวโดยผล “ความดีหรือบุญกุศล” ก็คือ ความสุขที่มนุษย์ที่จะได้รับนั้นก็คือความสุข^๑

๒.๕.๑.๒ ความดีเชิงจิตวิสัย^๒ หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเมตตากรุณา ความยุติธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น ความดีเชิงจิตวิสัยนี้จะต้องมีการแสดงออกมาในลักษณะที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดทั้งประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสังคม และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เนื่องจากการกระทำต่างๆ ของบุคคลไม่อาจพิจารณาตัดสินในทางศีลธรรมในทุกกรณีไป เช่น การกระทำของเด็กที่ไร้เดียงสา คนบ้า คนเสียสติ เป็นต้น

^๑ ชานะ พาซื่อ, จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณบรรมการ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖-๑๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

๒.๕.๑.๓ ความดีเชิงวัตถุวิสัย หมายถึง ความดีที่อาศัยวัตถุที่เกิดขึ้นหรือมาจากวัตถุ ได้แก่ปัจจัย ๔ มีอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคเป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะอำนวยความสะดวกสุข ให้แก่มนุษย์ชาติได้ และความดีเชิงวัตถุวิสัยนี้ หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในฐานะ เป็นสิ่งที่เรารับรู้และเข้าใจได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และต้องพบปะสังสรรค์ที่เกี่ยวข้องกันใน สังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ พอสมควร เพื่อจะได้ สัมผัสกับความสุขที่เกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ และก็ควรแสวงหาความสุขความพอใจในสิ่งต่างๆ ใน ขอบเขตอันพอเหมาะพอควร ทั้งนี้ เพื่อชีวิตจะได้อยู่อย่างสมบูรณ์^๑

๒.๕.๑.๔ ความดีของปัจเจกชน หมายถึง ความดีอันเป็นส่วนบุคคลที่มนุษย์คนหนึ่ง ตัดสินใจกระทำด้วยความรู้สึกว่าเป็นความดีที่ตนควรกระทำ เช่น การช่วยทำธุระกิจการงานบิดา มารดา การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเป็นต้น และผล ของการกระทำความดีนั้นก็ปรากฏแก่ผู้กระทำนั้น การกระทำความดีของปัจเจกชนในลักษณะนี้ ทาง จริยศาสตร์เรียกว่า การกระทำตามหน้าที่เพราะมนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยกันทั้งนั้น การกระทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์หรือดีเป็นเรื่องยากมากมนุษย์ดีที่สุดในและหาได้ยาก ก็คือ มนุษย์ที่ ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง^๒

๒.๕.๑.๕ ความดีของสังคม หมายถึง ความดีที่กลุ่มชนกระทำด้วยความรู้สึกสำนึกว่าเป็น ความดีที่ควรกระทำร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นความมั่งคั่ง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยถือหลักว่า การกระทำใดๆ ที่อำนวยความสะดวกเป็นประโยชน์สุขมากแก่ความในสังคม การกระทำนั้นเชื่อได้ว่า ดี ถูก อัน ยึดถือประโยชน์สุขจำนวนมากที่สุดของคนในสังคม เป็นหลักสำคัญในการตัดสินผิด ถูก ดังนั้น ตาม หลักนี้ความสุขจึงหมายถึงความสุขของส่วนรวมหรือของสังคม เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มนักศึกษา ร่วมมือร่วมใจกันเสียสละสิ่งของต่างๆ ช่วยเหลือภัยพิบัติต่างๆ เพราะฉะนั้น ผลของการกระทำความดี เช่นนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่กลุ่มผู้กระทำ ซึ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่สถาบันและกลุ่มชนเหล่านั้น^๓

พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ต้องเป็นการกระทำที่มี ความจงใจ หรือมีเจตนา การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เรียกว่า “กรรม” ดังพระพุทธพจน์ว่า “เรา กล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลที่ตั้งใจแล้วหรือคิดแล้ว ย่อมกระทำทางกาย วาจา และใจ” ในพุทธ ปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวถึง ความดีและความชั่วของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตนมีจุดมุ่งหมายสูงสุด(นิพพาน) ตามหลักคำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนามีได้มีการกล่าวถึง เกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมาในพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าว ไว้ ซึ่งเป็นคำสั่งสอนต่างๆ ที่ได้สะท้อนให้เห็นระบบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ ผู้วิจัยแต่ละท่านใช้วิธีตีความจากคำสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังนั้น จึงอาจมีผู้ตีความจากพระพุทธ พจน์แตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด แต่ในเกณฑ์หลักของเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาที่ เหมือนกัน คือเจตนาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลักในการตัดสินความดี-ชั่วของมนุษย์ ซึ่งเป็น เกณฑ์ตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ที่เป็นค่าทางศีลธรรมได้คือ “เจตนา” ถ้าการกระทำใดเกิดจากเจตนา

^๑ อ่างแล้ว, ชานะ พาชื่อ, จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน, หน้า ๑๘-๑๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ดีในรูปลักษณะของการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล เพราะถือว่าหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องของจริยธรรม ตลอดจนกระทำตามเหตุผลหรือหลักการ โดยไม่คำนึงผลในกรณีที่ไม่แน่ใจว่าทำผิดหรือถูก “จงทำตามหลักซึ่งท่านปรารถนาได้ที่จะให้หลักนั้นเป็นหลักสากล”^๑

๒.๕.๒ บ่อเกิดของความดี

พระพุทธศาสนายังได้สอนเกี่ยวกับเรื่องสาเหตุอันเป็นแรงจูงใจให้บุคคลทำความดีสาเหตุที่ทำให้ความดีแล้วได้รับผลดี และสาเหตุที่ทำให้ความดีแล้ว ไม่ได้รับผลดี โดยมีเหตุนี้ คือ

๒.๕.๒.๑ สาเหตุอันเป็นแรงจูงใจให้บุคคลทำความดีคือ (๑) เป็นผู้ที่เกิดหรืออยู่ในถิ่นหรือประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านศีลธรรม (๒) เป็นผู้ตั้งตนไว้ในทางที่ดีมีคุณธรรม (๓) เป็นผู้ที่คบเพื่อนดีคือกัลยาณมิตร (๔) เป็นผู้ที่มีความดีทำไว้ในชาติก่อน

๒.๕.๒.๒ สาเหตุที่การทำความดีแล้วได้รับผลดี คือ (๑) ทำความดีในสถานที่เหมาะสม ได้แก่ ต้องเลือกสถานที่ในการทำความดี (๒) ทำความดีกับคนที่มีความดี คือต้องเลือกทำความดีกับคนที่มีคุณธรรมมีศีลธรรมที่เรียกว่า “กัลยาณชน” (๓) ทำความดีที่ถูกต้องและเหมาะสมตามกาลเวลา (๔) เมื่อทำความดีแล้วควรทำบ่อยๆ พยายามติดตามความดีอยู่เสมอ

๒.๕.๒.๓ สาเหตุที่การทำความดีแล้วไม่ได้รับผลดี กล่าวคือ (๑) ทำความดีผิดสถานที่ ได้แก่ ไม่เลือกสถานที่สำหรับทำความดี (๒) ทำความดีผิดบุคคล คือ ทำความดีกับบุคคลที่ไม่มีคุณธรรมไม่มีศีลธรรมเป็นต้น (๓) ทำความดีผิดกาลเวลา คือ ไม่พิจารณาเลือกกาลเวลาในการทำความดี^๒

๒.๕.๓ ประเภทของความดี

พระพุทธศาสนาเน้นสอนเรื่องการรักษากาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อยบริสุทธิ์สะอาดเป็นนิത്യ เพื่อยกจิตใจของตนให้สูงขึ้น เกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์พูดถึงความดีอันสูงสุดของมนุษย์เท่าที่มนุษย์จะทำได้อันเป็นประโยชน์ของจริยศาสตร์สูงสุด ตามอุดมคติไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดีแต่ต้องการให้เป็นความดีสากล (Objective good)^๓ นั่นเอง ดังนั้น หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับศีลธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุดของจริยศาสตร์ทั้ง ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับศีล ๔ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับมรรค ๘ ดังต่อไปนี้

๒.๕.๓.๑ ระดับศีล ๕ กล่าวคือ ศีล ๕ เป็นหลักความดีเบื้องต้นซึ่งพระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติตามเพื่อความสมบูรณ์ในตัวเอง พระพุทธศาสนาถือว่า ศีล ๕ เป็นจริยธรรมที่เป็นเหตุผลสากล เมื่อมนุษย์ทุกคนถือปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในระดับตนเองและระดับสังคม

๒.๕.๓.๒ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ ระดับนี้เป็นการพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นไป คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางแห่งกรรมดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ กุศลกรรมบถนี้เรียกได้หลายชื่อ เช่น “ธรรมจริยา คือการ

^๑ สุพจน์ จิตสุทธิฐาน, “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๔.

^๒ อ่างแล้ว ชำนะ พาชื่อ, จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน, หน้า ๑๗.

^๓ บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy), (กรุงเทพมหานคร: ว.เพชรสกุล, ๒๕๔๐), หน้า ๙๐.

ประพาศธรรม, การประพาศเป็นธรรม, การประพาศถูกตามธรรม”^๑ “จริยธรรม คือธรรมที่เป็นข้อประพาศปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม”^๒ “อารยธรรม คือธรรมอันดีงาม, ธรรมของอารยชน, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดีงาม”^๓ “สัปปุริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของคนดี”^๔ ธรรมของผู้สงบระงับจากความชั่ว เป็นต้น

๒.๕.๓.๓ ระดับมรรค ๘ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่า การกระทำใดทำแล้วไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง การกระทำนั้นเป็นความดีมีความสุขและเป็นบุญติดตัวไปในชาติหน้า ส่วนการกระทำอย่างตรงกันข้ามเป็นความชั่วมีความทุกข์และเป็นบาปที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร เพราะอวิชชาจึงเป็นรากเหง้าแห่งภพภูมิและทุกข์ทั้งปวง^๕

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ “เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงวางแนวทางให้พัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นตามความสามารถและโอกาสของแต่ละบุคคล คือ ให้ประพาศในกุศลกรรมบถและเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย”^๖ ดังต่อไปนี้

การกระทำตามหลักกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ แบ่งการกระทำที่แสดงออกของบุคคลเป็น ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ แต่การกระทำที่ถือว่าสำคัญที่สุดที่เป็นจุดเริ่มต้น คือการกระทำทางใจ เพราะเป็นตัวกำหนดให้เกิดการกระทำทางกายและทางวาจาตามมา

การกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม ที่เป็นกุศลกรรมมี ๓ อย่าง คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ และงดเว้นจากการประพาศผิดในกาม ส่วนอกุศลกรรมบถก็มีความหมายตรงกันข้าม คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพาศผิดในกาม ซึ่งเป็นกายกรรมที่ไม่ดีตรงกับศีลข้อ ๑, ๒ และ ๓ ของศีล ๕

กุศลกรรมบถที่แสดงออกทางวาจามี ๔ อย่างคือ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ และงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ส่วนอกุศลกรรมบถก็มีความหมายตรงกันข้ามคือ การพูดคำเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ ทำไม่ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงบัญญัติให้การกระทำทางวาจาทั้ง ๓ เป็นการกระทำที่ไม่ดี ก่อนอื่นขอยกพุทธพจน์ที่แสดงธรรมบรรยายสำหรับน้อมเข้ามาเทียบตัว เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวเราสามารถตัดสินการกระทำดีและชั่วได้ด้วยตัวเราเอง ดังนี้ คือ

^๑ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๗.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร; บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๑.

^๓ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^๔ พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๐.

^๕ พัน ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๖.

^๖ อ่างแล้ว, บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy), หน้า ๙๑.

“อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นว่า ก็ถ้าใครจะทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จก็จะเป็นที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะทำลายประโยชน์ของคนอื่นด้วยการกล่าวเท็จก็จะเป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะยุยงเราให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะยุยงคนอื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียดก็จะเป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยคำหยาบก็จะเป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะพูดจากระคนอื่นด้วยคำหยาบก็จะเป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยถ้อยคำเพื่อเจ้า ก็จะไม่เป็นที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะพูดจากระคนอื่นด้วยถ้อยคำเพื่อเจ้า ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบไม่พอใจเหมือนกัน สิ่งใดตัวเราเองก็ไม่ชอบ ไม่พอใจ ไฉนจะพึงเอาไปผูกใส่ให้คนอื่นเล่า อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้าด้วยตนเองด้วยย่อมชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพื่อ เจ้าด้วย ย่อมกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากการพูดเพื่อ เจ้า ด้วยวจีสมาจารของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์ทั้งสามด้านอย่างนี้”^๑

พระพุทธพจน์ที่ยกมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เราเห็นว่า การกระทำใดที่เราไม่ชอบไม่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเรา คนอื่นก็ไม่ชอบ เราก็มไม่ควรไปทำกับคนอื่นเช่นเดียวกัน ถ้าทุกคนตระหนักในข้อนี้จะไม่มีความขัดแย้งใจซึ่งก่อให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อเรางดเว้นจากการพูดคำเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้าแล้วเราก็ควรชักชวนผู้อื่นให้กระทำด้วย และกล่าวสรรเสริญการกระทำของเขาด้วย

๒.๕.๔ ประโยชน์ของความดี

เค เอ็น ชยติลเลก กล่าวว่า ความดีสูงสุดหรืออุดมคติทางจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา คือเอกภาพแห่งความสุข ความสมบูรณ์ ความรู้แจ้งและเสรีภาพ เป็นสิ่งที่รวมไว้ซึ่งความสุขสูงสุด ความสมบูรณ์ทางศีลธรรม ความรู้แจ้งสิ้นสุด และความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ สิ่งนี้เองเป็นเป้าหมายของชีวิตที่พึงจะบรรลุได้ ในชีวิตของมนุษย์หรือในมนุษย์ในโลกนี้ เกี่ยวกับความสุขนั้น พุทธศาสนายอมรับหลักการของสุขนิยม (Hedonism) ว่า มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ปุถุชน เพราะว่าแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์พยายามกระทำการต่างๆ นั้นมาจาก “ความอยากมีความสุขเกลียดความทุกข์”^๒ นั่นเอง

ในการดำเนินชีวิตมนุษย์ มีทั้งทางโลกและทางธรรมทางโลกมุ่งแต่แสวงหาความสุขสบายในชีวิตปัจจุบันจึงเดือดร้อนวุ่นวายทั่วไป ทางธรรมก็มุ่งแสวงหาความสงบสุข ความถูกต้องดีงาม ชีวิตมนุษย์จึงมีเป้าหมายของชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น ความต้องการทางกาย คือ ความต้องการตามธรรมชาติมนุษย์ ได้แก่ ต้องการอาหาร ต้ม กิน ขับถ่าย หลับนอน สืบพันธุ์ และ ความต้องการในปัจจุบัน ๔ ประการ^๓ ได้แก่ ต้องการอาหารมาหล่อเลี้ยงชีวิต ต้องการที่อยู่อาศัย ต้องการเครื่องนุ่งห่ม และ ต้องการยารักษาโรค

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๔๕๘-๑๔๖๕/๔๔๒-๔๔๕.

^๒ อ่างแล้ว, เค เอ็น ชยติลเลก, จริยศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๓.

^๓ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๘๒/๑๑๒.

ความสุขในพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ คือ (๑) กามสุข ได้แก่ สุขอันเนื่องด้วยกามเป็นความสุขทางผัสสะที่ต้องอิงอาศัยวัตถุ เช่น ความสุขจากการกิน ดื่ม เทียว เป็นต้น ซึ่งเป็นความสุขของปุถุชนทั่วไปจัดเป็นความสุขชั่วคราว (๒) ส่วนฌานสุข ได้แก่ ความสุขเนื่องด้วยฌานหรือสมาธิเป็นความสุขด้านจิตใจที่ไม่อิงอาศัยวัตถุ ความสุขระดับฌานนี้เป็นความสุขที่สามารถทำให้เกิดมีได้ โดยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ฌานนี้จัดอยู่ในความสุขระดับสมาธิ และ (๓) นิพพานสุข ได้แก่ ความสุขเนื่องด้วยนิพพาน อันหมายถึง การดับตัณหา ดับทุกข์ได้ เป็นสุขที่อยู่ในขั้นที่จิตมีอิสรภาพหรือขั้นวิมุตติ ซึ่งมีปัญญาเห็นแจ้งจริงในสิ่งทั้งหลาย โดยไม่เข้าไปยึดติดหรือถูกรอบงาดด้วยความแปรปรวนของโลกและชีวิต ความสุขขั้นนิพพานสุขนี้จัดอยู่ในความสุขระดับปัญญา^๑

๒.๖ เกณฑ์ตัดสินความดีตามทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

ปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี พุดง่าย ๆ ก็คือ ปัญหาที่ถามว่า ดี ชั่ว ใช้อะไรเป็นเครื่องวัด ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาที่ได้พิจารณาแล้วตอบได้ว่า ถือเจตนาเป็นเกณฑ์ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าเจตนาอันเองคือการกระทำ นั่นคือการกระทำนั้นมีเตนาคือเป็นสาระ การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน เจตนาร้าย คือ เจตนาที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน เจตนาประการแรกคือเจตนาที่เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน เจตนาประการหลังคือเจตนาที่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน

เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทต้องอาศัยความจริงขั้นสมมุติเพราะจริยศาสตร์เป็นเรื่องที่อยู่ในขั้นของศีลธรรม นอกจากนี้ ปัญหาจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นปัญหาหนึ่งในปัญหาทั้ง ๓ ของจริยปรัชญา ได้แก่ ๑) อะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์ ๒) อะไรคือมาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ และ ๓) ค่าทางจริยะมีสถานะภาพอย่างไร

ปัญหาข้อที่ ๑ ที่ว่าอะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์นั้น ตามพุทธมติดตอบได้ว่าเป็นนิพพาน เพราะนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แม้จะได้กล่าวไว้บ้างในการวิจัยนี้ แต่ก็น่าจะมีการวิจัยความคิดเรื่องนิพพานไว้โดยละเอียด

ปัญหาข้อที่ ๒ ได้ให้คำตอบแล้วว่า มาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ก็คือเจตนา การกระทำที่ดี คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดี คือเจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน หรือเป็นเจตนาที่เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน

สำหรับปัญหาเรื่องค่าทางจริยะ ซึ่งเป็นปัญหาหลักข้อที่ ๓ ของจริยปรัชญา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานะภาพของค่าทางจริยะ ประเด็นที่ถกเถียงกันมากเกี่ยวกับปัญหาก็ เช่น ความดี ความชั่ว ความผิด ความถูก มีลักษณะเป็นปรนัยหรืออัตนัย ค่าทางจริยะเป็นสิ่งที่ตายตัวแน่นอน หรือเป็นสิ่งที่

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕๖.

สัมพัทธ์ ซึ่งได้กล่าวไว้ข้างแล้ว แต่ก็น่าจะได้มีการวิจัยอย่างละเอียดเจาะจงเฉพาะปัญหาเรื่องค่าทางจริยะแต่เพียงอย่างเดียว^๑

ในทางจริยศาสตร์ ถือว่าเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมเพื่อใช้ตัดสินการกระทำทางจริยธรรมของมนุษย์มีอยู่ ๒ กลุ่มแนวคิดหลัก คือกลุ่มลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism) กับ กลุ่มลัทธิสมบูรณนิยม (Absolutism) ซึ่งคุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นผลของเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ๒ กลุ่มแนวคิดในการตัดสินการกระทำทางจริยธรรมของมนุษย์ดังกล่าวนี้ สามารถสรุปเป็นค่าทางจริยธรรมได้เป็น ๒ แนวทาง โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับดังนี้

๒.๖.๑ ลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism)

ลัทธิสัมพัทธนิยม หมายความว่า การที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดจะมีคุณสมบัติอย่างไรนั้น จะต้องสัมพันธ์กับสภาพการณ์อย่างอื่น หากสภาพการณ์อย่างอื่นไม่อำนวยแล้ว คุณสมบัติเช่นนั้นก็ไม่มีต่อไป เป็นเช่นเดียวกับน้ำที่ยกตัวอย่างแล้วนั้น กล่าวคือน้ำจะเป็นของแข็งก็ได้ ของเหลวก็ได้ เป็นก๊าซก็ได้ เป็นไอก็ได้ เป็นรูปสี่เหลี่ยม รูปกลม รูปทรงกระบอกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของน้ำนั้น สภาพที่สัมพันธ์กันนี้เรียกว่า สัมพัทธ์ ความแข็ง ความเหลวของน้ำไม่เป็นที่ตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม นั้นหมายความว่า มันสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม สภาพนั้นๆ เป็นเครื่องกำหนดคุณลักษณะของน้ำ

สัมพัทธ์ มีความหมายตรงข้ามกับสัมบูรณ์ สมมติว่า น้ำที่มีอุณหภูมิ ๑๐๐ องศา จะเดือดกลายเป็นไอ การกลายเป็นไอของน้ำไม่ใช่คุณสมบัติติดตัวของน้ำ แต่ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งภายนอกอื่น คือ ความร้อน เช่นนี้เรียกว่าน้ำมีคุณสมบัติเป็นสัมพัทธ์ แต่ถ้าสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งสมมุติว่า ก. มีคุณสมบัติเหนียว ก. อยู่บนดิน บนน้ำ ในน้ำ ใต้ดิน ในอากาศ ในกองไฟ ก.ก็เหนียว ปัจจุบัน ก.ก็เหนียว อนาคต ก. ก็ยัง (จะ)เหนียวเช่นนี้เหมือนปัจจุบัน ความเหนียวของ ก. เรียกว่าเป็น สัมบูรณ์ คือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกอื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกาลเวลา สถานที่ ก.เหนียวโดยตัวมันเอง

นักจริยศาสตร์ฝ่ายสัมพัทธนิยม ถือว่า ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความควร ไม่ควร เป็นสิ่งสัมพัทธ์ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ไม่เป็นสิ่งตายตัว มิใช่สิ่งที่จะสามารถกำหนดลงไปตายตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้ การกระทำอย่างหนึ่งจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการ ส่วนพวกสมบูรณนิยมถือว่าความดี ความชั่วเป็นของมีค่าตายตัว ไม่ขึ้นอยู่กับอะไร ไม่มีเงื่อนไขใดๆทั้งสิ้น

การที่พวกสัมพัทธนิยมถือว่า ดี ชั่ว ถูก ผิดไม่มีอยู่จริง แสดงว่า พวกสัมพัทธนิยมเชื่อว่าเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม หรือกฎศีลธรรมที่มนุษย์ในแต่ละสังคมยึดถืออยู่นั้นไม่ได้มีอยู่จริง แต่เป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเองตามความเชื่อถือและตามความเหมาะสมของแต่ละสังคม แม้กระทั่ง “กฎศีลธรรม” ก็เหมือนกับที่เราเชื่อกันว่านักวิทยาศาสตร์ค้นพบกฎธรรมชาติ พวกสัมพัทธนิยมปฏิเสธทัศนะที่ว่าศาสดาของศาสนาต่างๆ เป็นผู้ค้นพบศีลธรรมหรือกฎศีลธรรมที่เป็นสากลแน่นอนตายตัวแล้วเผยแพร่ให้คนทั่วไปยึดถือ แต่พวกเขาคิดว่าศาสดาเหล่านั้นได้บัญญัติกฎศีลธรรมเหล่านั้นขึ้นตามทัศนะของตน ซึ่งย่อมสอดคล้องกับสภาพสังคมที่ศาสดาผู้นั้นมีชีวิตอยู่ ดังเราจะเห็นได้ว่ากฎศีลธรรม

^๑ พระสมปอง มนต์ชาโต (วงศ์สอาด), “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต กับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๐

ของศาสนาต่างๆ แตกต่างกันไปตามสภาพสังคมที่ศาสนานั้นกำเนิดขึ้น ศาสนาอิสลาม ถือกำเนิดในถิ่นที่เป็นทะเลทรายขาดแคลนน้ำ บทบัญญัติของศาสนาที่ห้ามกินหมูจึงสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ซึ่งหมูที่สกปรกอาจนำเชื้อโรคมานสู่ผู้บริโภคเนื้อของมันได้ง่าย เพราะสภาพที่ขาดแคลนน้ำและอาหารเช่นนั้น ผู้ที่จะเลี้ยงหมูก็คงไม่มีน้ำและอาหารที่จะบำรุงเลี้ยงหมูให้สมบูรณ์และปราศจากเชื้อโรคได้ หมูจึงต้องหาเศษอาหารกินเองเหมือนสุนัขและชาวอิสลามก็รังเกียจสุนัขเช่นกัน เพราะถือว่าเป็นสัตว์ที่สกปรกมาก ส่วนศาสนาอื่นๆ ไม่มีข้อห้ามเรื่องนี้ เพราะไม่มีความจำเป็นต้องรักษาความสะอาดในเรื่องอาหารมากเหมือนท้องถิ่นที่เป็นทะเลทราย

สัมพัทธนิยม ไม่เชื่อด้วยว่า กฎศีลธรรมเป็นกฎของพระเจ้าที่สร้างขึ้นเพื่อควบคุมวิถีชีวิตมนุษย์เหมือนกับที่กฎธรรมชาติควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่งในจักรวาล สัมพัทธนิยมถือว่ากฎศีลธรรมเป็นกฎที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของสังคมนั้น เหมือนกับที่มนุษย์ในแต่ละสังคมได้สร้างกฎหมายขึ้นเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม กฎศีลธรรม หรือกฎหมายที่แต่ละสังคมกำหนดขึ้นจึงมีความแตกต่างกันถึงแม้จะมีเป้าหมายที่เหมือนกันก็ตาม นั่นหมายความว่า แต่ละสังคมนั้นจะมีเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของปัจเจกบุคคลที่เหมือนกันก็ตาม แต่วิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายนั้นๆ แต่ละสังคมก็มีความแตกต่างกัน

ในสังคมโบราณหรือในท้องถิ่นที่ระบอบการปกครองยังไม่เจริญพอที่จะมีระบบกฎหมายอย่างในปัจจุบัน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และค่านิยมของสังคมนั้นย่อมเป็นเหมือนกฎหมายที่ใช้ตัดสินความถูกผิดของสังคมนั้น กฎศีลธรรมที่อยู่ในใจของแต่ละคนนั้นได้รับการอบรมปลูกฝังและถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยผ่านค่านิยมและจารีตประเพณีของสังคม กฎศีลธรรมจึงมีผลต่อจิตใจของคนมากกว่ากฎหมาย เมื่อละเมิดกฎศีลธรรมคนจึงมีความรู้สึกผิดในใจมากกว่าเมื่อละเมิดกฎหมาย เพราะกฎศีลธรรมนั้นได้รับการรับรองโดยจิตใจของคนในสังคมแต่กฎหมายได้รับการรับรองโดยอำนาจของรัฐ แต่ทั้งกฎศีลธรรมและกฎหมายก็เหมือนกันในแง่ที่ว่า “เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมิได้เป็นสิ่งที่มียู่จริงๆ ในธรรมชาติ”

ลัทธิสัมพัทธนิยมมีทัศนะว่า ค่าทางจริยธรรมและเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม มิได้มีอยู่อย่างแน่นอนตายตัว การกระทำอย่างหนึ่งไม่ดีหรือชั่วในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับผู้ตัดสินหรือบุคคลซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียว หรือกลุ่มบุคคล (สังคม) ก็ได้ ผู้ตัดสินตัดสินโดยมีเงื่อนไขปัจเจก หรือตัวแปรมา กำหนดเงื่อนไข หรือตัวแปรที่หล่อหลอม หรือปรุงแต่งบุคคล หรือสังคมให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น คือสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวเรา ซึ่งได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ตัวแปรเหล่านี้จะเป็นตัวปรุงแต่งให้บุคคลหรือสังคมมีความรู้สึกนึกคิด มีรสนิยมและค่านิยมแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน จึงได้ถือเกณฑ์ในการตัดสินแตกต่างกัน เกณฑ์ที่ใช้จึงไม่แน่นอนตายตัวลงไป แต่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลหรือแต่ละสังคม

ในสถานการณ์อย่างหนึ่ง การกระทำอันหนึ่งถือว่าการกระทำที่ดี หรือเป็นสิ่งที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ แต่ในอีกสถานการณ์หนึ่ง การกระทำอย่างเดียวกันนั้นอาจถือว่าชั่ว หรือถูกตำหนิติฉินก็ได้ ความดี ความชั่วมิใช่สิ่งตายตัวและไม่มีเกณฑ์ที่ตายตัวมาตัดสินได้ เกณฑ์ตัดสินจึงแตกต่างกันได้มาก ไม่มีเกณฑ์ใดถูกต้องหรือดีกว่าเกณฑ์ใด เกณฑ์ของบุคคลหนึ่งหรือของสังคมหนึ่งจะนำไปใช้กับอีกบุคคลหนึ่งหรืออีกสังคมหนึ่งไม่ได้เลย

๒.๖.๒ ลัทธิสัมบูรณ์นิยม (มโนธรรมสัมบูรณ์) (Absolutism)

สัมบูรณ์นิยม (Absolutism) หรือ มโนธรรมสัมบูรณ์ ถือว่า ค่าความดี ความชั่วมีอยู่จริงอย่างตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามการตัดสินของแต่ละคน และแต่ละสังคม ดังนั้น กฎศีลธรรมจึงแน่นอนตายตัว เกณฑ์ตัดสินดี ชั่ว ถูก ผิด จึงต้องมีเกณฑ์เดียว

ศาสนาโดยทั่วไปมีทัศนะแบบสัมบูรณ์นิยม และถือว่าเกณฑ์ตัดสินที่ถูกต้องที่สุดมีเพียงเกณฑ์เดียวคือคำสอนในศาสนาของตนเท่านั้น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมอื่นใดที่ขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาของตนย่อมเป็นเกณฑ์ที่ไม่ถูกต้อง

ลัทธิสัมบูรณ์นิยม ถือว่าค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งตายตัว และมีอยู่เป็นอิสระจากความคิดของมนุษย์ ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล เวลาและสถานที่ มันมีอยู่เป็นเอกเทศด้วยตัวของมันเอง ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาหรือตามสภาพสังคม การกระทำอย่างหนึ่งถ้ามันดีมันก็ดีโดยตัวมันเอง ถ้ามีคนเห็นผิดไปจากนี้ถือว่ามันชั่ว มันก็มีได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเห็นของผู้ใด กล่าวคือค่าทางจริยธรรม มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย หมายความว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ของสิ่งๆ หนึ่ง หรือการกระทำอย่างหนึ่งมีอยู่ตายตัวที่สิ่งนั้นหรือที่กระทำนั้นเองไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบ หรือความเห็นของใคร การกระทำอย่างหนึ่ง ถ้ามันเป็นการกระทำที่ดี ไม่ว่าใครทำ ทำที่ไหน เมื่อไหร่ และเกิดผลอย่างไร การกระทำนั้นก็ยังคงเป็นการกระทำที่ดีอยู่เสมอ

เราเรียกทัศนะที่ถือว่า มโนธรรมเป็นเกณฑ์ตายตัวเพียงเกณฑ์เดียวที่ตัดสิน ความดี ชั่ว ถูก ผิด ของการกระทำว่า ลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์ ลัทธินี้ถือว่า มนุษย์เรามีมโนธรรมประจำใจอยู่ด้วยกันทุกคน มโนธรรมนี้เป็นจิตสำนึกภายในที่บอกให้เราารู้ได้ทันทีว่าอะไรดีอะไรชั่ว โดยที่เราไม่ต้องคิดหาเหตุผลหรืออ้างอิงหลักเกณฑ์ใดๆ เช่น พ่อลักลอบได้เสียกับลูกสาว เรารู้สึกขึ้นมาทันทีเลยว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ความรู้สึกบอกเราเช่นนั้น ความรู้สึกอย่างนี้แหละเรียกว่า “มโนธรรม” ลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์ ถือว่า การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมนั้น ทำได้ตามจิตสำนึก เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินคุณค่าตามความคิดของนักปรัชญากลุ่มนี้ เรียกว่า มโนธรรม

ลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกต้องมีลักษณะที่เป็นแก่นแท้ของมันเป็นสิ่งมีจริงในตัวของมัน แก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายมีในสิ่งนั้นๆ เสมอไป เกลี่ย่อมเค็มเสมอทุกกาลเทศะ ไฟย่อมร้อนทุกกาลเทศะ ความรู้สึกของคนอาจต่างกัน เช่น เมื่อ ๒ คนที่อยู่ข้างกองไฟ คนหนึ่งรู้สึกร้อนมากต้องการให้ไฟหรี่ลง อีกคนรู้สึกไม่ร้อนเท่าไร รู้สึกว่าหนาวอยากให้ไฟลุกโพล่งยิ่งขึ้น ทั้งๆที่ความจริงแล้วไฟย่อมร้อนเท่าเดิม

มโนธรรมไม่ใช่อารมณ์ แต่มโนธรรมเป็นสำนึกในส่วนลึกของหัวใจ มโนธรรมเป็นอินทรีย์พิเศษ ไม่ใช่อินทรีย์ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่เป็นอินทรีย์ที่เรียกว่า ปัญญา หรือมโนธรรม หรืออินทรีย์ทางศีลธรรม เป็นส่วนหนึ่งทางจิตหรือวิญญาณ เป็นตัวตัดสินชี้ขาดความดี ความถูก ความผิด เป็นเรื่องนามธรรม มโนธรรมที่มนุษย์มีติดตัวนี้เป็นสิ่งสากล แม้จะมีในทุกคน ก็มีลักษณะรวมเป็นสากลคือทุกคนที่อยู่ในภาวะปกติจะมีความรู้สึกคล้ายกัน เช่น ความรู้สึกว่าการช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยากเป็นสิ่งที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม คนทั้งหลายก็ยังคิดเห็นต่างกันอย่างกว้างเพราะความโลภ ความหลงมาปิดบังเอาไว้

ถ้าถามผู้ถือลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์ว่ามโนธรรมบอกให้เราารู้ได้อย่างไร ว่าการกระทำนั้นมีความดีอยู่ในตัวหรือไม่ เขาจะตอบเราว่า มันรู้ขึ้นมาได้เองโดยตรงในทันที มนุษย์เรามีความสามารถในการ

รับรู้สิ่งต่างๆ ได้เองโดยตรง ความสามารถในการรับรู้ได้เองโดยตรงนี้เรียกว่า อินทรีย์ (Faculty) หู ตา จมูก ลิ้น กาย เป็นอินทรีย์ที่ทำให้เรารู้ถึง เสียง รูป กลิ่น รส สัมผัสได้โดยตรง เมื่อหูเราได้ยินเสียงต่ำ เรารู้ว่าหยาบคาย เมื่อจมูกเราได้กลิ่นดอกกุหลาบ เรารู้ทันทีถึงความหอม การรับรู้เหล่านี้เป็นการรู้เอง โดยตรงไม่ต้องมีคนบอก ไม่ต้องคิดหาเหตุผลมาอ้างอิง ไม่ต้องหาเหตุผลมาพิสูจน์ การที่มโนธรรมบอก เราว่าการกระทำนี้มีความดีหรือความชั่วอยู่ในตัวก็เป็นการรับรู้โดยตรงแบบเดียวกัน สำหรับชาวมโนธรรมสมบูรณ์ การที่เรารู้ว่าการโกหกเป็นสิ่งผิด ไม่ใช่เพราะเหตุผลที่ว่า เกรงเขาจะจับได้ทำให้ไม่เป็นที่ไว้วางใจต่อไป เพราะถึงแม้การโกหกในบางครั้งจะเกิดผลดี เช่น การที่นายแพทย์โกหกคนไข้เพื่อป้องกันไม่ให้คนไข้ช็อคตาย และมีกำลังใจได้หายเร็ว แม้การโกหกจะเกิดผลดีก็ยังเป็นสิ่งที่ผิดอยู่ เพราะการโกหกเป็นสิ่งที่มีความผิดอยู่ในตัวมันเอง

ชาวมโนธรรมสมบูรณ์ถือว่า มโนธรรมหรือความสามารถรับรู้ค่าทางศีลธรรมนี้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด ปัญญาหรือมโนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของมนุษย์ เหมือนกับที่ทุกคนในฐานะที่เป็นคนย่อมมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ติดตัวมาตั้งแต่เกิดด้วยกันทั้งนั้น อินทรีย์ทางศีลธรรมเป็นสิ่งติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดเหมือนอินทรีย์ทางกาย ชาวมโนธรรมสมบูรณ์ที่เชื่อเรื่องพระเจ้า ถือว่าเมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์ให้มีอินทรีย์ทางกาย พระองค์ได้สร้างอินทรีย์ทางศีลธรรมในจิตวิญญาณของทุกคนด้วย ส่วนผู้ที่ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้ายิ่งอ้างว่า มโนธรรมเป็นอินทรีย์ที่มนุษย์มีตาม “ธรรมชาติ” เหมือนอินทรีย์ทางกายอื่นๆ เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อินทรีย์ต่างๆ ของมนุษย์ก็เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเช่นกัน

มนุษย์แต่ละคนแม้ว่า ต่างคนต่างก็มีอินทรีย์เป็นของตนเองแยกออกจากผู้อื่น แต่อินทรีย์ของแต่ละคนก็มีลักษณะสากลร่วมกันอยู่คือสามารถรับรู้ความจริงได้ตรงกัน คนแต่ละคนมีลิ้นของตนเองก็จริง แต่ทุกคนที่เป็นปกติดี เมื่อลิ้นของเขากระทบกับมะนาวทุกคนย่อมรับรู้ความจริงอันเดียวกัน คือ รสเปรี้ยว คนทุกคนต่างก็มีมโนธรรมเป็นของตนเองติดตัวมาตั้งแต่เกิดเหมือนกับที่เขามีลิ้น แต่มโนธรรมก็มีลักษณะสากลเช่นเดียวกันกับลิ้น คนทุกคนที่เป็นปกติดีจะตัดสินค่าทางจริยธรรมได้ตรงกัน เขาจะเห็นพ้องต้องกันว่าทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนั้นผิด คนที่จิตปกติดีทุกคนย่อมเห็นว่าการฆ่าชีวิตเป็นสิ่งผิด การช่วยชีวิตเป็นสิ่งถูก

ลัทธิมโนธรรมสมบูรณ์อธิบายว่า เหตุที่คนเรามีความเห็นต่างกันในเรื่องศีลธรรมต่างๆ ที่มีมโนธรรมเหมือนกัน ก็เพราะว่ามนุษย์ไม่ได้มีแต่เพียงปัญญาหรือมโนธรรมอย่างเดียว แต่มนุษย์ยังมีเลส ตัณหา อารมณ์ด้วย สิ่งเหล่านี้ได้บดบังมโนธรรมของคนเราทำให้เห็นผิดเป็นชอบ เห็นถูกเป็นผิดได้ เด็กสาวกลัวอาย กลัวเสียอนาคต หรือความเห็นแก่ตัวของเด็กสาวคนนี้ได้บดบังความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเธอไปทำให้เธอเห็นผิดเป็นชอบได้ เมื่อเราป่วยเป็นหวัด ลิ้นของเราที่ตัดสินรสผิดพลาดได้ เมื่อเราเป็นโรคติชานตาของเราก็จะเห็นสิ่งต่างๆ ผิดความจริงเป็นสีเหลืองไปหมด เมื่อไรที่ใครปล่อยให้กิเลส ตัณหาครอบงำอยู่เหนือมโนธรรมของเขาได้ เขาก็จะตัดสินค่าทางศีลธรรมผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งทำให้เขามีความเห็นต่างไปจากคนที่ตัดสินค่าทางศีลธรรมได้ถูกต้อง เพราะมโนธรรมไม่ถูกบดบังด้วยกิเลสตัณหา

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้คนเราตัดสินค่าจริยธรรมต่างกันอย่างเนื่องมาจากคนเราพัฒนามโนธรรมไม่เท่ากัน มโนธรรมที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดนั้น ต้องมีการพัฒนาจนถึงขีดหนึ่งจึงจะเห็นความจริงได้ถูกต้อง คนที่มโนธรรมไม่ได้พัฒนาจนเต็มที่เขาอีกอาจไม่เห็นความดีความชั่วอย่างถูกต้องตามที่

เป็นจริงได้ เด็กที่กำลังเจริญเติบโตบางคน ถ้าตาของเขาเป็นโรคหรือเจริญเติบโตอย่างผิดปกติ เมื่อโตขึ้นการรับรู้ทางตาของเขาก็ผิดจากความเป็นจริงไป เพราะตาไม่ได้พัฒนาไปอย่างสมบูรณ์ ถ้าเป็นโรคตาบอดสีก็จะมองไม่เห็นสีบางสี หรือมองเห็นสีหนึ่งเป็นอีกสีหนึ่ง หรือถ้าตาเหล่ตาเข ก็จะมีมองเห็นสิ่งต่างๆ ผิดจากความเป็นจริงไป

มโนธรรมก็เช่นกัน บางคนมโนธรรมไม่ได้พัฒนาเลยก็ไม่สามารถรู้ถึงความผิดชอบชั่วดีได้เลย กลายเป็นคนจิตธรรมเหมือนคนตาบอดที่มองไม่เห็นอะไรเลย บางคนมโนธรรมพัฒนาไม่เต็มที่ก็เห็นความดีความชั่วแต่เพียงบางส่วน จึงตัดสินความดีผิดพลาดไปได้ เหมือนกับคนตาพิการมองเห็นสีได้ไม่ครบทุกสี หรือเห็นสีบางสีผิดไปจากความเป็นจริง เช่น เห็นสีเขียวเป็นสีแดง แต่ทุกคนที่มีมโนธรรมพัฒนาเต็มที่แล้วจะตัดสินความดีความชั่วได้ตรงกัน เหมือนกับคนที่ตาเป็นปกติดีทุกคนจะเห็นสีต่างๆ ได้ตรงกัน

๒.๗ คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธจริยศาสตร์

เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม หากกล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นจากเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการตัดสินแล้ว เมื่อมีการตัดสินตามเกณฑ์ดังกล่าว ก็จะส่งผลให้เกิดระบบคุณค่าขึ้น ซึ่งคุณค่าที่เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากเกณฑ์ทางจริยธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินนั้น สามารถสรุปคุณค่าทางจริยธรรมตามกลุ่มแนวคิดดังกล่าว ได้เป็น ๒ แนวทาง ได้แก่ ลัทธิจิตวิสัย (Subjectivism) และลัทธิวัตถุวิสัย (Objectivism) ดังนี้

๒.๗.๑ ลัทธิจิตวิสัย (Subjectivism)

ลัทธินี้ให้ทัศนะว่า ค่าทางจริยธรรม คือความดีนั้นไม่มีอยู่จริงในโลก หากเราพิจารณาถึงโลกที่ไม่มีมนุษย์ แม้ภูเขาไฟระเบิด ฝนตกหนัก น้ำท่วม การกล่าวหา เหตุการณ์นั้นเป็นสิ่งดีหรือไม่ไม่มีความหมายอะไรเลย ดี ชั่วมีความหมายก็ต่อเมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น และมีผลกระทบต่อมนุษย์ เช่น บางคนอาจได้รับสุขหรือทุกข์จากเหตุการณ์นั้น หรือรู้สึกพอใจ ไม่พอใจต่อเหตุการณ์นั้น จึงกล่าวว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี นั่นคือ ค่าทางจริยธรรมเป็นเพียงความเห็นของมนุษย์แต่ละคนตามแต่รสนิยมที่เขาชอบ หรือตามแต่ผลกระทบที่เขาได้รับ สำหรับในธรรมชาติ ก็มีเพียงปรากฏการณ์หรือความเป็นไปอย่างที่มีนัยเป็นไปเท่านั้น ไม่มีดี ชั่ว ในตัวของมันเองแต่อย่างใด

เมื่อความดี ความชั่ว เป็นเพียงความชอบหรือรสนิยมของแต่ละคน ไม่ได้มีจริงนอกเหนือไปจากความคิดของมนุษย์ การที่คน ๒ คนมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น นาย ก. เห็นว่า “X เป็นสิ่งที่ดี” ส่วนนาย ข. เห็นว่า “X เป็นสิ่งที่ไม่ดี” คนทั้งสองนี้ถือว่าไม่มีใครผิด ใครถูก หรืออาจกล่าวได้ว่า ถูกทั้งคู่ก็ได้ เพราะความดี ชั่วเป็นเพียงความรู้สึกหรือรสนิยมของแต่ละคน ซึ่งใครจะมีรสนิยมอย่างไรก็ได้

๒.๗.๒ ลัทธิวัตถุวิสัย (Objectivism)

ลัทธินี้ให้ทัศนะว่า ค่าทางจริยธรรม คือความดี เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก เป็นสิ่งเอกเทศหรืออิสระในตัวเอง ดำรงอยู่นอกเหนือความคิดของมนุษย์ ไม่ขึ้นอยู่กับการคิดเห็นของใคร และไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลา ความดี ความชั่วมีอยู่ที่ตัวการกระทำนั้นๆ โดยตรง เหมือนกับกระดาษแผ่นหนึ่งมีสีขาว สีขาวมีอยู่ที่กระดาษแผ่นนั้นจริงๆ สีของกระดาษแผ่นนั้นไม่ได้หายหรือเปลี่ยนไปไหน ถึงแม้จะนำกระดาษแผ่นนั้นไปวางไว้ในที่มืด หรือถึงแม้จะมีคนไม่ชอบ

และบอกว่ากระดาษแผ่นนั้นไม่มีสีขาวก็ตาม สีขาวก็ยังคงติดอยู่ที่กระดาษแผ่นนั้น ความดี ความชั่วก็เช่นกัน การกระทำอย่างหนึ่งถ้าเป็นการกระทำดี ลักษณะดีก็มีอยู่ที่ตัวการกระทำนั้น แม้จะมีใครบางคนไม่เห็นด้วย หรือคนทั้งโลกเห็นว่า เป็นสิ่งไม่ดี มันก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มันยังคงสภาพเดิม คือ ยังเป็นการกระทำที่ดีอยู่ตลอดไป

มนุษย์เราอาจเห็นแตกต่างกันได้ว่าอะไรเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี นั้นเป็นเพราะเรายังรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ยังเข้าไม่ถึง หรือไม่เห็นลักษณะที่แท้จริงของมัน ถ้านาย ก. เห็นว่า X เป็นสิ่งที่ดี ส่วน นาย ข. เห็นว่า X เป็นสิ่งที่ไม่ดี ความเห็นของทั้งสองคนนี้จะถูกพร้อมกันไม่ได้ จะต้องมีคนหนึ่งถูก และอีกคนหนึ่งผิด แล้วแต่ว่าลักษณะดีมีอยู่ที่ X หรือไม่ ถ้า X มีลักษณะดี ใครกล่าวว่า X ดี ย่อมกล่าวถูกต้อง ค่าทางจริยธรรมไม่ใช่เป็นสิ่งสมมติหรือเป็นเพียงความเห็นของมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและดำรงอยู่แน่นอนตายตัวเสมอไป^๑

สรุป จากเกณฑ์ตัดสินหลักๆ ในจริยศาสตร์ที่กล่าวมาแล้วนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาท มีมุมมองทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเห็นว่า คุณค่าทางจริยธรรม กล่าวคือ ดี ชั่ว ถูก ผิด จัดเป็นวัตถุวิสัย (Objectivism) เพราะเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในธรรมชาติ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกใดๆ ความดีแม้จะไม่มีใครทำ สิ่งที่ดีมันก็ยังดี กล่าวคือมีสถานะของมันที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่ได้ขึ้นกับบุคคล กาละ เทศะ แต่หากว่า บุคคลใดกระทำในสิ่งที่ดีนั้น ก็จะเป็นผู้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า การปล่อยวาง เป็นภาวะที่ว่างจาก โลภะ โทสะ โมหะ อย่างยั่งยืน เป็นแนวทางที่ทำให้เข้าถึงธรรมะที่ไม่มีทุกข์ แต่เป็นบรมสุข อันเปี่ยมหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ทุกเชื้อชาติและทุกภาษา

^๑ สถิติ วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซ็นต์จอร์จ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๓-๑๘๘.

บทที่ ๔

เปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต มีประเด็นสำคัญที่ศึกษาไว้แล้วในบทที่ ๒ และ บทที่ ๓ ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างพุทธจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต ในทุกประเด็น ไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจริยศาสตร์

จริยศาสตร์ตะวันตกกับตะวันออก มีข้อแตกต่างสำคัญอย่างหนึ่งคือ ตามหลักความคิดของจริยศาสตร์ตะวันออกรู้จักไม่ได้มองอย่างแยกส่วน ระหว่าง “คุณธรรม” กับ “กฎจริยธรรม” ไม่ได้แยกขาดออกจากกันระหว่างการเป็น “คนดี” กับ การกระทำตามหลักการ, กฎ หรือ “ระบบที่ดี” คำถามที่ว่า “เราควรเป็นเช่นไร” กับ “เราควรทำอะไร” เป็นสิ่งที่ควบคู่กันและคำตอบของคำถามหนึ่ง จะชี้ถึงหรือเชื่อมโยงไปสู่คำตอบของอีกคำถามหนึ่ง^๑ ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตาม มีสิ่งที่เราจะต้องพิจารณาก่อนที่เราจะกระทำอะไรลงไปนั้น เราจะต้องมีความมุ่งหมายอะไรบางอย่าง กล่าวคือเราย่อมต้องการผลบางอย่างที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ของเรา เมื่อเราตัดสินใจแล้วว่า เราต้องการอะไร เราก็จะต้องหาวิธีการที่จะทำให้บรรลุผลอันนั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ผลที่จะได้รับกับวิธีการนั้น อันไหนสำคัญกว่า ถ้าผลที่ได้รับนั้นเป็นสิ่งที่ดี และเป็นสิ่งที่ชอบ วิธีการใดๆ ก็ยอมนำมาใช้ได้หรือไม่ ผลดีที่จะได้นั้นมันทำให้วิธีการที่ผิดกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ นั่นก็คือผลที่จะได้รับกับหลักการอันไหนสำคัญกว่ากัน^๒

คำว่า “ความดี” คืออะไร “ความชั่ว” คืออะไร นักปรัชญาทั่วไป เช่น จี.เอ็ม.มัวร์ ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า “ความดี” คือ คุณที่มีอยู่ตามธรรมชาติ, เป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้, เป็นเอกภาพ, จำกัดลงไปไม่ได้, (คือไม่แน่นอน) และแบ่งแยกไม่ได้ ความดี คือ สิ่งที่เราทำไปแล้ว ตนเองไม่เดือดร้อนผู้อื่นไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เราทำไปแล้วนั้น เป็นประโยชน์แก่อุบัติโดยประการทั้งปวง”^๓

ศีลธรรม (ศีล+ธรรม) คือสภาวะปกติ มีความเป็นระเบียบวินัย เรียบร้อย ดึงงาม ชอบธรรม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การอยู่ร่วมกับสังคมได้ด้วยข้อปฏิบัติขั้นสูง ทำให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์ทั้งกายและจิตใจ ความเป็นธรรมชาติ ควบคุมความประพฤติ กล่าวคือ เป็นผลจากคุณธรรมและ

^๑ ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๕), หน้า ๕ .

^๒ วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๗.

^๓ ชัยวัฒน์ อัทพัฒน์, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

จริยธรรมเป็นประเภทที่เน้นไปทางด้านการประพฤติปฏิบัติด้วยเหตุและผลที่นำไปสู่การวิจัยหรือค้นคว้าให้รู้แจ้ง ชัดเจนได้ด้วยสภาวะธรรมที่เป็นไปตามความจริงที่มีอยู่^๑

คุณธรรม หมายถึง หลักของความคิด ความงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม^๒

จริยธรรม คือ สภาพของความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จริยธรรมที่ไม่มีคุณธรรมเป็นรากฐาน ย่อมเป็นจริยธรรมหลอกลวง ขาดความไว้วางใจ ไม่สนิทใจและไม่ยั่งยืน จริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการกระทำทางกาย และวาจา ซึ่งสามารถสังเกตได้ง่ายกว่า และเป็นส่วนที่จะกระทบถึงบุคคลและสิ่งแวดล้อมได้จริง ในเชิงอุดมคติถือว่า จะต้องมีความดีที่เป็นตัวจิตสำนึก เป็นรากฐานเสียก่อน ส่วนจริยธรรมเป็นเสมือนผลพวงของจิตสำนึกหรือคุณธรรมที่จะออกมาทำหน้าที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ภายนอก^๓

อุดมคติในทางจริยศาสตร์ หมายถึง ความดีอันสูงสุด หรือวัตถุประสงค์ชั้นสุดท้ายในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ อุดมคติหรือเป้าหมายที่ความสมบูรณ์นั้น นับว่าเป็นที่ต้องการของสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก แต่ละชีวิตมีอุดมคติแตกต่างกัน ไม่เหมือนกัน สุดแล้วแต่ว่า สร้างสมกันมาอย่างไร จุดมุ่งหมายที่ต้องการกันนั้นเป็นแบบไหน อาจจะไม่สามารถกำหนดได้ เพราะว่าเป็นไปของการดำเนินชีวิตไม่แน่นอน อุดมคติที่สำคัญสุดท้ายของชีวิตทางพุทธศาสนา เรียกว่า นิพพาน คือความพ้นทุกข์

ระบบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา เป็นแบบสมบูรณ์นิยม (Absolutism) ความดี ความชั่วในการกระทำของมนุษย์ ถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์ไม่ใช่ผู้ตัดสินว่า การกระทำใดเป็นความดี การกระทำใดเป็นความชั่ว เพราะระบบพุทธจริยศาสตร์วางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มีความเป็นระเบียบสม่ำเสมออยู่แล้วธรรมชาติ คือความเป็นระเบียบเรื่องจิตนิยาม กับ ธรรมเนียมความเป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์ธรรมชาติเหล่านี้ ไม่ขึ้นกับการรับรู้ของมนุษย์และการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดโดยเจตสิกสังขารซึ่งเจตสิก คือ นามธรรมชาติที่อิงอาศัยอยู่กับจิตสังขาร มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ซึ่งธรรมชาติสองส่วนนี้ผลักดันให้มนุษย์ ทำกรรมต่างๆ เมื่อใดที่ธรรมชาติฝ่ายดีผลักดัน การกระทำนั้นเป็นความดี เมื่อใดที่ธรรมชาติฝ่ายชั่วผลักดัน เมื่อนั้นการกระทำนั้นเป็นความชั่ว^๔

พุทธจริยศาสตร์ มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวมีลักษณะไม่บังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ แต่จะกล่าวถึงเหตุและผล ความจริงที่สมบูรณ์ ความรอบรู้รอบคอบ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งชัดเจน ความตื่นตัวแจ่มใสเบิกบาน สามารถจัดตามลักษณะหลักคำสอนแบบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเป็น ทั้ง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม อุดมคติสูงสุด และทฤษฎีหลักที่สำคัญ กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะที่สมบูรณ์ที่สุดหรือสมบูรณ์นิยม พุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติ

^๑ กนก จันทร์ขจร, **คู่มือ : การอบรมความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต ตอนที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิกนก จันทร์ขจร, ๒๕๒๕), หน้า ๕๔๗.

^๒ สุรพล ไกรสรารุติ, **ทักษะเบื้องต้น : คุณธรรม-จริยธรรม-จรรยาบรรณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑, ๓.

^๓ แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, (สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑), หน้า ๑๖๘.

^๔ สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สารมวลชน, ๒๕๒๕), หน้า ๓๑.

เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการที่ชัดเจน เช่น ศีล ๕ ประการ เป็นหลัก จริยศาสตร์ทางสังคมที่ทำให้มนุษย์และสัตว์หรือแม้กระทั่งธรรมชาติที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ กล่าวคือ มนุษย์จะอยู่โดยปราศจากธรรมชาติไม่ได้ เพราะธรรมชาติให้ชีวิตแก่มนุษย์และสัตว์ เป็นปัจจัยอิงอาศัยกันและกัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ต้องดูแลธรรมชาติให้เป็นอย่างดี

พุทธจริยศาสตร์เป็นทั้ง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และให้อุดมการณ์อันสูงสุดคือความสงบสุขที่แท้จริง เรียกว่า นิพพาน สอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์เป็นอย่างดี สิทธิเสรีภาพและหน้าที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการที่สุด ในโลกนี้มนุษย์จะขาดสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบธรรมไม่ได้ ทุกคนต้องการความเป็นธรรม ไม่ต้องการการเอาเปรียบและข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ประเสริฐ เพราะมนุษย์มีจิตใจสูง มีจริยธรรม สิทธิเสรีภาพที่สูงส่ง มนุษย์มีอยู่ที่ไหน ที่นั้นก็ย่อมเจริญงอกงาม สรรพสัตว์ก็ล้วนอาศัยมนุษย์ พุทธจริยศาสตร์และสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์จึงเป็นของคู่กัน โลกจะวุ่นวายสับสนถ้าขาดพุทธจริยศาสตร์และสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบธรรม การส่งเสริมให้มนุษย์มีจริยธรรมและสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบธรรมไว้คอยควบอารมณทางด้านจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักยับยั้งชั่งคิด จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

เพลโต เป็นนักปรัชญาจิตนิยมของกรีก ได้หันมาสอนจริยธรรมให้กับชาวเอเธนส์ เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับคำสอนของสำนักโซพิสท์ที่ได้กล่าวว่า ความดีคือความพอใจ คือความสุขสำราญ (Pleasure) ความดี คือสิ่งที่เราชอบ ดังนั้น ความดีจึงเป็นอัตวิสัย ใครชอบอย่างไรก็ทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น เพลโต ได้โต้แย้งปรัชญาของโซพิสท์ เพราะเห็นว่า การสอนเช่นนั้น รังแต่จะนำความหายนะในทางจริยธรรมมาสู่ชาวเอเธนส์ เกณฑ์ในการตัดสินจริยธรรม ควรเป็นสากล โซพิสท์สอนให้ทำความดีจากความพึงพอใจ แต่เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล^๑

เพลโต เห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ ก็คือการกำหนดธรรมชาติ คุณค่าของ ความยุติธรรมและวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคม เพลโต มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์โดยสาระสำคัญแล้ว ก็คือ “ความดี” ไม่ใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องเป็นความดีในด้านคุณธรรมและจริยธรรม เพลโตจึงแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๒ ประเภท^๒ ได้แก่ (๑) คุณธรรมของปัจเจกชน และ (๒) คุณธรรมของรัฐ

สรุป ความหมายของจริยศาสตร์ตามแนวคิดของเพลโต ไม่ว่าจะอธิบายในความหมายตามรูปศัพท์หรือความหมายตามการนำไปใช้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดสำคัญก็คือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์และกฎเกณฑ์ที่จะนำมาตัดสินปัญหาบางประการ แต่ปัญหาประการหนึ่งที่อาจพบในสังคมปัจจุบัน ก็คือการนำคำว่า “จริยศาสตร์” ไปใช้ในความหมายที่แทนกัน เช่น ใช้คำว่า “จริยศาสตร์” ในความหมายทางศาสนา และความหมายของจรรยาบรรณ นอกจากนี้ ยังมีคำว่า “จริยธรรม” อีกคำหนึ่ง ที่นำมาใช้ในความหมายของจริยศาสตร์ด้วย

^๑ สุวัฒน์ จันทรวงศ์, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^๒ อ่างแก้ว, ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา, จริยศาสตร์, หน้า ๙๓-๙๔.

มีผู้เปรียบเทียบความหมายและความสัมพันธ์ของคำทั้งสอง ซึ่งพิจารณาจากความหมายของคำว่า โดยการให้ความหมายจะอยู่ที่การใช้บริบทหรือสถานการณ์จริง^๑ ของคำที่ปรากฏในที่นั้นๆ ด้วย

จากคำนิยามข้างต้น ความหมายของจริยธรรมกับจริยศาสตร์ จะใกล้เคียงกันมากและนำมาใช้แทนกันได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเอ่ยถึง คำว่า “จริยศาสตร์” เราควรจะระบุให้ชัดเจนว่า จะใช้ในความหมายใด โดยพิจารณาจากปัญหาสำคัญที่เป็นขอบเขตของจริยศาสตร์คือ (๑) อะไร คือ ความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์หรือจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ (๒) อะไร คือ มาตรการทางจริยธรรมหรือเกณฑ์ตัดสินความประพฤติการกระทำของมนุษย์ และ (๓) ความหมายของคำทางจริยธรรม คือ ดี ชั่ว ผิด ถูก ควร ไม่ควร และบ่อเกิดคำทางจริยธรรม

๔.๒ โลกทัศน์

ทฤษฎีแบบของเพลโต ได้รับแนวความคิดจากโสเครตีส (Socrates พ.ศ. ๗๓-๑๔๔) ผู้เป็นอาจารย์ แล้วได้พัฒนาแนวความคิดของอาจารย์ไปเป็นระบบปรัชญาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของตนเอง ที่เรียกว่า แบบ (Form) หรือมโนคติ (Idea) คือสภาวะนามธรรมที่มีอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นแม่แบบของสิ่งเฉพาะทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่บุคคลหรือสังคมมุ่งบรรลุถึง^๒

แบบ เป็นสิ่งที่ไม่ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นออสสาร (Immaterial substance) เป็นสากลภาพ คือภาพรวมของแต่ละสิ่ง เป็นต้นแบบหรือแม่พิมพ์ เป็นความจริงทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกมนุษย์ แบบไม่อาจรับรู้ได้ด้วยความรู้จากประสบการณ์และเข้าถึงได้ด้วยปัญญา^๓ เพลโตเห็นว่า จักรวาลมีเนื้อแท้ ๒ อย่างคือ (๑) โลกของแบบ (๒) โลกของวัตถุ โดยโลกของแบบเป็นโลกแห่งความแท้จริง เป็นความจริงที่มีอิสระไม่ขึ้นกับสิ่งใด^๔ เป็นความดีสูงสุด

เพลโตเห็นว่า แบบหรือมโนคติ เป็นศูนย์รวมของแบบเฉพาะที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสบการณ์ทั้งหลาย แบบมิใช่สภาวะที่สร้างสรรค์สรรพสิ่ง แต่สรรพสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในโลกนี้ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ล้วนจำลองออกมาจากโลกของแบบทั้งสิ้น เช่น ความดีความงาม วัตถุที่มีรูปทรงกลม สีเหลี่ยม เป็นต้น ล้วนถูกถ่ายแบบมาจากความดี ความงาม ทรงกลมและสีเหลี่ยมซึ่งอยู่ในโลกแห่งมโนคติ สิ่งที่มีชีวิต เช่น ม้า แพะ แกะ ก็จำลองมาจากมโนคติเช่นเดียวกัน แม้แต่มนุษย์ก็ไม่อยู่นอกกฎเกณฑ์ข้อนี้ มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด หรือมีรูปร่างลักษณะอย่างไร จะไม่มีความแตกต่างกันเพราะทุกคนล้วนมาจากแหล่งเดียวกัน เพลโตเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและวิญญาณ วิญญาณมีความสำคัญมากกว่าร่างกาย เพราะสามารถควบคุมร่างกายและดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยร่างกาย ร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอาหาร การบำรุงบำเรอให้ได้รับความสุขอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลง แต่วิญญาณเป็นสิ่งนิรันดร์และเป็นแบบของมนุษย์

^๑ L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations* tr. By G.E.M. Anscombe (Section 43.) (Oxford: Blackwell, 1963), p. 34.

^๒ ดูรายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^๓ ลิวลี ซีริโล, *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

^๔ ฟัน ดอกบัว, *ปวงปรัชญากรีก*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

ในทัศนะของเพลโต มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบหรือมโนคติ มนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากฝีมือของใคร แต่มนุษย์ได้ถูกจำลองมาจากมนุษย์สากล ซึ่งอยู่ในโลกแห่งมโนคติ สิ่งที่ถูกถ่ายแบบมาจากแม่พิมพ์หรือต้นฉบับมักจะบกพร่องไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น ปรัชญาการณทั้งหลายในโลกมนุษย์ เช่น ทรงแกลม สีขาว สีเหลือง เป็นต้น ก็ย่อมมีความบกพร่อง ไม่คงทนถาวร เป็นกระแสแห่งความไหลลื่น เกิดการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นสิ่งเลียนแบบมาจากของจริง ในกรณีของมนุษย์ก็เช่นกัน มนุษย์เมื่อจำลองมาจากสภาวะแห่งมนุษย์ในมโนคติจึงมีความพร่อง ปรัชญาว่า มนุษย์เกิดมามีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ก็มี และมีร่างกายพิกลพิการก็มี อันเนื่องมาจากการเลียนแบบมาจากของจริงได้ไม่สมบูรณ์ จึงมีความเป็นจริงน้อยกว่า หากพิจารณาในแง่ของคุณธรรมแล้ว มนุษย์ที่ถูกถ่ายแบบมาไม่อาจตัดสินได้ว่า จะเป็นคนดี มีคุณค่าแห่งชีวิตอันดีงามหรือไม่ หากใครถ่ายแบบได้ใกล้เคียงสภาวะของความเป็นมนุษย์ในโลกแห่งแบบได้มาก โอกาสที่เขาจะเป็นคนมีคุณธรรมและมีความดีงามก็มาก แต่ถ้าใครถ่ายแบบได้ไม่ดีพอ เขาก็จะห่างไกลจากคุณธรรมและความดีงาม^๑

ส่วนโลกตามความหมายของพระพุทธศาสนา มีพุทธพจน์บางบทที่พระพุทธองค์ทรงนิยามสิ่งทีเรียกว่า “โลก” คือสิ่งที่มีความแตกดับเป็นธรรมดา นอกจากนี้ พระองค์ทรงตรัสถึงความหมายของโลกว่า โลกแปลว่า สิ่งที่แตกสลาย มีมุมมอง ๒ ประเภท คือ ความหมายของโลกโดยตรง และความหมายของโลกโดยอ้อม

ความหมายของโลกโดยตรง หมายถึง โลกเชิงวัตถุวิสัย เป็นโลกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มันมีธรรมชาติอย่างไร มันก็มีอยู่อย่างนั้น ตัวเราเป็นเพียงสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลก เรารับรู้การมีอยู่ของโลกโดยอาศัยประสาทสัมผัส ตัวเราจะอยู่หรือไม่อยู่ก็ไม่กระทบกระเทือนการมีอยู่ของโลก เพราะการมีอยู่ของโลกเชิงวัตถุวิสัยนี้ไม่ขึ้นอยู่กับการมีอยู่ของเรา กล่าวอีกอย่างหนึ่ง โลกเชิงวัตถุวิสัยนี้ก็คือโลกที่เรารู้ เราเห็นอยู่ตามปกติธรรมดาทุกๆ วันนั่นเอง^๒ เป็นโลกที่มีอยู่ในอวกาศอันเว้งว่างหาที่สุดมิได้ ตามทรรศนะของพุทธปรัชญานั้น มีอยู่นับจำนวนไม่ถ้วน เป็นโลกที่มีอยู่ตามหลักวิชาดาราศาสตร์ในปัจจุบัน ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงโลกในเชิงปรนัยหรือโลกตามธรรมชาติ ทั้งที่เป็นโลกทางดาราศาสตร์และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลก แต่มิได้จัดแบ่งไว้อย่างละเอียดเหมือนที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา^๓ ที่พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกไว้ ๓ ประเภทคือ โอกาสโลก^๔ สัตว์โลก^๕ และสังขารโลก^๖

^๑ ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๘.

^๒ สุนทร ณ รั้งซี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๙.

^๓ วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๒๖๒ ที.อ. (ไทย) ๑/๒๑๕, ม.อ. (ไทย) ๒/๒๖๙.

^๔ “โอกาสโลก” หมายถึง โลกคือแผ่นดิน โลกอันกำหนดโอกาส โลกซึ่งเป็นโอกาสแก่สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยหรือหมายถึง จักรวาล ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๙.

^๕ คำว่า “สัตว์โลก” หมายถึง โลกคือหมู่สัตว์ คำว่า “สัตว์ ” ในพุทธปรัชญา หมายถึง สิ่งที่มีชีวิตที่มีจิตทุกชนิด.

^๖ คำว่า “สังขาร” ในพุทธปรัชญานั้นมีความหมายอยู่หลายประการ แต่คำว่า “สังขาร” ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึงสภาวะธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย.

ความหมายของโลกโดยอ้อม หมายถึง โลกเชิงอัตวิสัย คือโลกที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของตัวผู้รู้ การมีอยู่ของโลกในแง่นี้ สัมพันธ์กับการมีอยู่ของตัวผู้รู้ กล่าวได้ว่า เป็นโลกของใครของมัน ถ้าตัวผู้รู้ไม่มีอยู่ โลกที่เขารับรู้ก็จะพลอยหายไปด้วย

แนวความคิดมองโลกในพระพุทธศาสนา แสดงความหมายของโลกโดยตรง คือ โอกาสโลก ได้แก่ ภพภูมิ ๓๑ ความหมายโดยอ้อม คือ สัตว์โลก ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ในที่นี้เน้นที่สัตว์โลก คือ ชีวิตและหมู่สัตว์ โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ มีกำเนิด ๔ ประเภท มีการพัฒนาชีวิตทางกายตามวัย ส่วนพัฒนาชีวิตทางจิตใจนั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องกับการอบรมโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก มีเป้าหมายของชีวิต ทางกายมีความแข็งแรงสมบูรณ์สมวัย ส่วนทางจิตใจย่อมมีเป้าหมายที่การกำจัดกิเลสให้หมดสิ้น นำไปสู่ความพ้นทุกข์

การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการมองโลกตาม ความเป็นจริง มี ๑๐ วิธี ในงานวิจัยนี้เน้นแสดงการมองโลกในลักษณะคุณ โทษ และ ทางออก (อัสสาทะ อาทีนวะ และ นิสสรณะ) การมองโลกแง่เดียวมีข้อเสีย คือแง่เดียวอย่างเดียว อาจทำให้ประมาท มัวเมาในชีวิต แง่โทษอย่างเดียว อาจเกิดการประทุษร้ายตนเองและบุคคลอื่น และ แง่ทางออกอย่างเดียว อาจทำให้ไม่อาจใช้ชีวิตอยู่ร่วมสังคมได้ ส่วนประโยชน์ของการมองโลกครบทุกด้าน ย่อมทำให้มีการใช้ชีวิตอย่างผู้มีสติเหมาะสมตามสภาพในสังคม^๑

มนุษย์ล้วนแล้วแต่มีปัญหาและเต็มไปด้วยความถือตัวยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงว่า “เรา” ว่า “ของเรา” เป็นต้น จะต้องหาธรรมเข้ามาดับให้จึงได้ ท่านพุทธทาส จึงให้ทัศนะไว้ว่า การเกิดขึ้นแห่ง “ตัวกู” “ของกู” คือการตั้งจิตไว้ผิด เพราะฉะนั้น การตั้งจิตไว้ให้ถูกจึงเป็นรากฐานแห่งความดับ “ตัวกู” “ของกู” ตลอดเวลาที่มีการตั้งจิตไว้ถูก ความดับแห่ง “ตัวกู” ก็มีอยู่เพียงนั้น ไม่ว่าจะกระทำนั้นๆ จักเป็นไปโดยการประประจบเหมาะหรือบังเอิญ หรือว่า เป็นไปเพราะการใช้อำนาจของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น อำนาจของสมาธิ เป็นต้น^๒

ชีวิตมนุษย์เราต้องเผชิญกับสิ่งที่คุกคามบีบคั้น ไม่ว่าจะ เป็นภัยธรรมชาติ สัตว์ร้าย โรคระบาด หรือภัยจากมนุษย์ด้วยกัน นอกจากสติปัญญาที่มั่นคงแล้วสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้เราตอบสนองต่อภัยคุกคามนั้น ได้อย่างถูกต้อง ไม่ตื่นตระหนกสับสน หวั่นกลัว จะถือความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่เราต้องเผชิญ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดท่าทีและวิธีการในการต่อสู้หรือล่าถอย สุดแต่ว่ากรณีใดจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดในการเผชิญหน้ากับความตายเช่นกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความตายในระดับที่เป็นภาพกว้างอันเน้นความเป็นไปตามธรรมดาของสรรพสิ่งนั้น จะช่วยลดความหวั่นวิตก และเปิดโอกาสให้ใจได้พบกับความสงบในวาระสุดท้าย ในขณะที่ความรู้ความเข้าใจในระดับที่เป็นภาพละเอียดแห่งเหตุปัจจัยที่กำหนดความตายของเรา จะช่วยให้เราได้พัฒนาปัญญา ยกฐานะจิตแก่เราให้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม^๓

^๑ พระทองคำศักดิ์ ปภังกร (ต้นขุนทด), “การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^๒ พุทธทาส อินทปัญโญ, **ตัวกูของกู**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๓.

^๓ พระมหาประยูร ธีรวโส (Ph.D.), **ชีวิตและความตาย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๔.

มนุษย์จะต้องไม่เหนื่อยมากและบอบซ้ำ ด้วยการหม่นติดตามโลก ซึ่งหม่นไปด้วยอำนาจแห่งความอยาก สิ่งทั้งหลายจักเยือกเย็น แต่มนุษย์ผู้ไม่เป็นไทแก่ตัว เพราะตกอยู่ใต้อำนาจความยั่วยวนของโลก มนุษย์ผู้อยากได้แล่นตามจนกว่าจะมีพระอรหันต์มาเรียกให้เขาหยุดฟัง คำชี้แจง จะทราบถึงเหตุผลของการที่ไม่ควรวิ่ง เขาจึงจะไม่ออกวิ่งต่อไป พระอรหันต์จึงเป็นบุคคลเดียวเท่านั้นในโลกต้องการ เพื่อประสาทความสงบสุขให้แก่โลก^๑ ความสุขหรือสิ่งที่ทำให้ชีวิตดีขึ้น เจริญขึ้น หรือแปลว่าจุดหมายของชีวิตมนุษย์ เรียกว่า ประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๒ ประการ คือ ประโยชน์ทางวัตถุ ได้แก่ ทรัพย์สิน และประโยชน์ทางจิตใจ ได้แก่ การบรรลุนิพพาน ทั้งมรรคผลนิพพาน หรือระดับขั้นของการพัฒนาจิตใจ พุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักประโยชน์อยู่ที่การทำประโยชน์เพื่อมวลชนและมีรายละเอียดอยู่ที่การคำนึงประโยชน์ตนเองเป็นอันดับแรก จากนั้น จึงจะขยายความพร้อมมูลของตนเองไปช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ตนเอง ซึ่งเมื่อทำเช่นนี้ก็จะเกิดประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายขึ้น กล่าวคือ ทั้งตนเองและผู้อื่นก็ได้ประโยชน์ร่วมกัน ประโยชน์ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นแบ่งได้เป็น ๖ ประเภท คือ (๑) ประโยชน์ในชาตินี้ (๒) ประโยชน์ในชาติหน้า และ (๓) ประโยชน์สูงสุด ประโยชน์ ๓ ประการนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่ามนุษย์ควรบรรลุประโยชน์ชาตินี้ ชาติหน้าให้ได้ จึงจะได้ชื่อว่า เกิดมาเป็นบัณฑิตไม่ไร้ประโยชน์ นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ที่เหลืออีก คือ (๔) ประโยชน์ตน (๕) ประโยชน์คนอื่น (๖) ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ทั้ง ๓ ประการนี้มนุษย์จะต้องยึดเอาประโยชน์ตนก่อน กล่าวคือ อันดับแรก มนุษย์จะต้องมีความพร้อมก่อนที่จะไปช่วยเหลือคนอื่น เพราะเมื่อไม่บรรลุประโยชน์ตนเองก็ช่วยเหลือคนอื่นได้ยาก^๒

๔.๓ ชีวิตทัศน์

“ชีวิต” ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา หมายถึง การดำรงอยู่ของสัตว์โลก ไม่ว่าจะบัญญัติเรียกว่า มนุษย์ หรืออะไรก็ตาม และการดำรงอยู่นั้น จะต้องประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรืออธิบายสั้นๆ ว่า ชีวิต หมายถึง ชั้นธ ๕ อนึ่ง สิ่งมีชีวิตนอกจากคน สัตว์แล้ว หากจะเปรียบเทียบกับชีวิตสัตว์ในภูมิอื่นๆ เช่น เทวดา พรหม เป็นต้น ชีวิตมนุษย์นั้นสั้นมาก เมื่อมีชีวิตน้อยก็ควรใช้ช่วงที่มีอยู่นั้น ฝึกอบรม ศึกษาศิลปะวิทยา แสวงหาความรู้ที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ชีวิต^๓

ชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้นเป็นชีวิตที่มุ่งเน้นถึงการพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิตตนเอง มากกว่าการสนใจในชีวิตของคนอื่น เพราะการพิจารณาความเป็นจริงในชีวิตของตนนั้นจะทำให้ทราบถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ว่า มีส่วนประกอบหลักๆ อยู่ ๒ ประการ คือ ร่างกายและจิตใจ เมื่อพิจารณาแล้วจะทำให้ทราบว่า ร่างกายกับจิตใจมีความแตกต่างกันมาก แต่ทั้ง ๒ ประการนี้จะต้องร่วมกันจึงจะทำให้เป็นมนุษย์ได้ ร่างกายมนุษย์นั้น ประกอบไปด้วย ธาตุหลักๆ ๔ ชนิด คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ธาตุเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบในส่วนที่เป็นโครงสร้างหลักของร่างกาย

^๑ พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (ม.ป.ท. ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^๒ พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓). หน้า บทคัดย่อ.

^๓ อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๒๕-๑๒๖/๑๒๕-๑๓๖.

มนุษย์ และเป็นโครงสร้างที่สามารถจับต้องได้หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มหาภูตรูป ส่วนจิตหรือจิตใจนั้น เป็นองค์ประกอบของร่างกายให้มีความรู้สึกนึกคิด คือการรับรู้ในสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นประสาททั้ง ๕ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในส่วนประสาททั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสื่อที่นำการรับรู้ไปสู่จิตใจดังกล่าว ซึ่งในส่วนนี้เรียกว่า อุปาทายรูป หรือรูปที่อาศัยมหาภูตรูปอยู่ จึงทำให้เป็นชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาได้^๑ และตามหลักพุทธปรัชญานั้นชีวิตของมนุษย์มุ่งศึกษาการกำเนิด และชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้นเป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่มีส่วนประกอบจากธรรมชาติ และมีองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ

ในสภาวะเช่นนี้ ชั้น ๕ หรือชีวิตมนุษย์ จึงเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ การอยู่ในสภาวะอนิจจตา (Impermanence) สภาวะความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืนสภาวะที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไป ทุกขตา (Stress and Conflict) สภาวะของความทุกข์ เป็นสภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว สภาวะที่ก่อดันฝืนธรรมชาติ มีการขัดแย้งอยู่ในตัวเองเพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นอยู่ทุกขณะและพร้อมที่จะก่อความทุกข์ได้ทุกเมื่อ อนัตตา (Soullessness or Non-Self) สภาวะที่จะต้องเสื่อมสลาย เป็นสภาวะที่หาส่วนที่แท้จริงไม่ได้และไม่อาจยึดถือเป็นตัวของตัวเองได้^๒

คนเราประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ประการคือ กาย (Body) และจิต (Mind) จิตเป็นตัวครองกาย ทำให้ร่างกายมีชีวิตและสามารถสืบต่อชีวิตในอนาคตได้ คุณสมบัติของจิตชั้นสูงสุดคือปัญญา เมื่อจิตครองกายอยู่ จิตจะลืมนิยามอันเป็นอำนาจพิเศษของตนและจะไปลุ่มหลงอยู่กับกาย^๓

ความสุขในพระพุทธศาสนามีได้ ๓ ระดับ ได้แก่ กามสุขคือสุขอันเนื่องด้วยกามเป็นความสุขทางผัสสะที่ต้องอิงอาศัยวัตถุ เช่น ความสุขจากการกิน ดื่ม เที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นความสุขของปุถุชนทั่วไป จัดเป็นความสุขชั่วคราว ฌานสุขคือความสุขเนื่องด้วยฌานหรือสมาธิ เป็นความสุขด้านจิตใจที่ไม่อิงอาศัยวัตถุ ความสุขระดับฌานนี้ เป็นความสุขที่สามารถทำให้เกิดมีได้ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ฌานสุขนี้ จัดอยู่ในความสุขระดับสมาธิ และนิพพานสุข คือความสุขเนื่องด้วยนิพพาน อันหมายถึง การดับตัณหา ดับทุกข์ได้ เป็นสุขที่อยู่ในขั้นที่จิตมีอิสรภาพหรือขั้นวิมุตติ ซึ่งมีปัญญาเห็นแจ้งจริงในสิ่งทั้งหลาย โดยไม่เข้าไปยึดติดหรือถูกรอบงำด้วยความแปรปรวนของโลกและชีวิต ความสุขขั้นนิพพานสุขนี้ จัดอยู่ในความสุขระดับปัญญา^๔

มนุษย์ทุกคนมีความสามารถหรือศักยภาพในการที่จะพัฒนาจิตของตน ให้เกิดปัญญาจนบรรลุถึงพระนิพพานได้ โดยไม่มีข้อจำกัดทางเพศ อายุ เชื้อชาติ วรรณะ และพื้นฐานความรู้ นอกจากนี้ ยังพบว่า ในแง่ของคุณสมบัติของพระอรหันต์เป็นบุคคลในอุดมคติที่ปราศจากกิเลสทุกชนิด

^๑ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๕.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๘.

^๓ จานงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๙), หน้า ๘๘.

^๔ อ่างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๕๕๖.

และหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารโดยสิ้นเชิง สำหรับหลักธรรมอันเป็นเครื่องมือในการดับกิเลสประกอบด้วยการศึกษาปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด^๑

ชีวิตที่ดีในทางพุทธจริยศาสตร์ เป็นชีวิตที่เป็นพรหมจรรย์ สามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ปัญญานี้จะทำให้สามารถเข้าถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดี มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นอิสระไม่ยึดติดกับสิ่งต่างๆ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมปัจจุบัน ชีวิตที่ดีเป็นชีวิตที่ดีดำเนินไปตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยการละเว้นความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ประพฤติตามหลักอริยมรรคมืองค์ ๘ เพื่อมุ่งสู่จุดหมายสูงสุดของการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธจริยศาสตร์^๒

หลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิต สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ หลักเบญจศีลและเบญจธรรม (๒) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ได้แก่ ศีล ๘ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และ (๓) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ ส่วนการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน สามารถทำได้โดยนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มบุคคลทั่วไป ได้แก่ นิสิต นักศึกษา, ครู อาจารย์, ข้าราชการ, นักธุรกิจ และนักการเมือง นำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลางมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ได้แก่ แม่ชี อุบาสก และอุบาสิกา และนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง มาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มบรรพชิต ได้แก่ พระภิกษุและสามเณร^๓

สรุป พุทธจริยศาสตร์ ได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาของความทุกข์ นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ออกุศลแก่การดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นอย่างดีอย่างถูกต้อง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายสูงสุดของชีวิต สามารถดับทุกข์ดับกิเลสของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นการรักษาทำหน้าที่รักษาองค์ประกอบของธรรมชาติให้อยู่ต่อไป หรือการรักษาชีวิตให้ดำเนินต่อไป มีการรักษาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายตาม ความประสงค์ คือ ความสุขและพระนิพพานในที่สุด “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นชีวิตที่มุ่งสู่จุดหมาย คือความสุขและพระนิพพาน “จุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา” มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีความสุขในเบื้องต้น ความสุขในท่ามกลาง และความสุขในขั้นสูงสุด “ประโยชน์ของชีวิตที่จะได้รับ” คือประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันกับผู้อื่น “หลักธรรมที่จะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย” เป็นกำลังที่เกิดขึ้นจากภายในจิตโดยมีกำลังทางปัญญา กำลังความเพียร กำลังความสุจริต และกำลังจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น จึงจะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมายได้ เมื่อถึงจุดหมายแล้วมี

^๑ พระมหาบุญชิตาณ ส่วโร (สุดโปรด), “การศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธานุภาพ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ

^๒ ศรีนวล ศุภานุสนธิ์, “ชีวิตที่ดีตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^๓ พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สีบกระพันธ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

“การตั้งตนไว้บนฐานแห่งชอบธรรม” ได้อาศัยปัญญาเป็นที่ตั้ง มีการเป็นอยู่ด้วยสัจจะหรือความจริง และรู้จักจาคะหรือการบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมกับการทำจิตใจให้มีความสงบ

สำหรับแนวคิดของเพลโต เชื่อว่า ชีวิตเป็นผลจากโลกแห่งแบบ กล่าวคือ โลกแห่งแบบหรือมโนคติ มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นใหญ่เหนือแบบซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะทั้งหลาย กล่าวคือเป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง อยู่เหนือกาลเทศะ (Space and Time) ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งจึงไม่เกิดการไหลลื่นเปลี่ยนแปลง แบบเป็นความจริงแท้ ดำรงอยู่เป็นนิรันดร์โดยไม่มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่ง ปรากฏการณ์ทั้งหลายหรือสิ่งเฉพาะที่เราพบเห็นในโลกนี้ล้วนจำลองออกมาจากโลกแห่งแบบทั้งสิ้น ทฤษฎีโลกแห่งแบบของเพลโต มีลักษณะคล้ายกับพรหมันหรือปรมาตมัน ในแง่ที่เป็น “ของจริง” เทียงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง แนวคิดเรื่องแบบหรือมโนคติของเพลโต ครอบคลุมทุกเรื่องทุกสิ่ง ซึ่ง หมายความว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของแบบทั้งสิ้น และแบบสามารถอธิบายถึงที่มาของสรรพสิ่งได้ทั้งหมด ดังนั้น มนุษย์จึงถูกถ่ายแบบ ถูกจำลองมาจากโลกแห่งแบบ ซึ่งเป็นแบบของมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ที่อยู่ในโลกแห่งแบบมิใช่มนุษย์อย่างที่เรพบเห็นในโลกนี้ แต่เป็นวิญญานอมตะของมนุษย์ที่เป็นนามธรรม

นอกจากนี้ เพลโตยังเห็นว่า มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบ กล่าวถึงความเป็นมาของมนุษย์ที่ตกอยู่ในวงจรที่อยากจะกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดได้ ก็คือแรงจูงใจหรือสิ่งยั่วยุทำให้เกิดการกระทำ และเหตุผลของมนุษย์ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ก็มีทั้งความดีและความชั่วเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเลือกกระทำดีหรือชั่วนั้น จึงมีอิทธิพลต่ออุปนิสัยของเรา ทั้งการเลือกนี้ ยังเป็นการแสดงถึงการหลีกเลี่ยง หรือละเว้นการกระทำดีและชั่ว เพราะว่า บางคนจะเลือกการกระทำดี หรือเลือกการละเว้นจากการทำชั่ว เพลโตยังเห็นว่า การกระทำดีหรือการกระทำชั่ว อย่างใดอย่างหนึ่งนี้ เราเลือกที่จะทำก็ได้และหลีกเลี่ยงที่จะไม่กระทำก็ได้ แต่การกระทำซึ่งน่าชื่นชมยกย่องและสรรเสริญ ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นเลือกความถูกต้องตามเป้าหมายของสิ่งนั้น

๔.๔ สังคมทางการเมืองที่ดี

พระพุทธศาสนามองการเมืองในฐานะเป็นองค์กร หรือตัวกลางในการที่จะเข้าไปจัดแจง หรือจัดสรรผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนทุกฝ่าย โดยผู้ที่เข้าไปปกครองจะต้องดำรงอยู่ในศีลธรรม หากปราศจากศีลธรรมแล้วการปกครองย่อมไม่อาจบรรลุจุดมุ่งหมายได้ พุทธปรัชญาเถรวาท จึงเน้นที่หลักศีลธรรมเป็นสำคัญ^๑ “การเมือง” คืองานของรัฐหรืองานของแผ่นดินเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม สอดคล้องกับทัศนะว่าด้วยการเกิดขึ้นของรัฐและอำนาจรัฐของพระพุทธศาสนาในอัครคัมภีร์สูตร^๒ ซึ่งมีเนื้อหาโดยย่อว่า สภาวะดั้งเดิมตามธรรมชาติมนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างสงบ สันติ รมเย็นในดุจสภาพอันสมบูรณ์ของธรรมชาติ และในความรู้จักพอของมนุษย์ที่บริโภคอย่างพอเหมาะพอดีไม่สุดโต่งไปทางมากเกินไปหรือน้อยเกินไป ไม่มีการสะสมส่วนเกินต่อมามนุษย์เริ่มมีความกำหนัด มีความโลภและความเกียจคร้าน เกิดการสะสมส่วนเกิน ความสมบูรณ์

^๑ พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปณฺโญ (ศรียะอาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒) หน้า บทคัดย่อ.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

ในธรรมชาติค่อยๆ หมดไปผลผลิตที่จะตอบสนองความต้องการมีน้อยกว่าปริมาณความต้องการ สิ่งที่เป็นผลกระทบตามมา คือ เริ่มมีการแบ่งแยกและมีสถาบันในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เกิดขึ้น เมื่อมีสถาบันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สิ่งที่เกิดเชื่อมโยงตามมาก็คือ ปรากฏการณ์ของการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว เกิดการขโมย เกิดการตีเตียนทะเลาะกัน เกิดการกล่าวเท็จและเกิดการทำร้ายกันถึงฆ่ากันตามลำดับ สุดท้ายก็เกิดความจำเป็นต้องมีสถาบันปกครอง และชนชั้นปกครอง เพื่อควบคุมและจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม^๑

สังคมการเมืองที่ดีตามหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อรรถะ คือประโยชน์ที่สังคมได้รับจากผลทางการเมืองการปกครอง โดยให้ประชาชนได้รับการศึกษา แล้วสังคมการเมืองจะได้รับผลตอบแทน ๓ ระดับ อันได้แก่ (๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือทุกคนมีสุขภาพกายดี มีทรัพย์สินเงินทองเพียงพอใช้จ่าย (๒) ประโยชน์ในอนาคต คือทุกคนมีสุขภาพจิตดีเกิดความภาคภูมิใจในหมู่คณะ (๓) ประโยชน์สูงสุด คือความหลุดพ้นแห่งจิต ก็คือทุกคนมีจิตใจเหนือสภาพปัญหาทั้งปวง ซึ่งท่านได้กล่าวถึงสภาพสังคมทางการเมืองที่ดีไว้อย่างเด่นชัดขึ้นไปอีกว่า “คุณภาพของราชาธิปไตย ก็อยู่ที่คุณภาพของพระมหากษัตริย์ ส่วนประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชน”^๒

บริบททางการเมืองเกิดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยมองลักษณะผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีกายสามัคคี (ความพร้อมทางด้านร่างกาย) จิตสามัคคี (มีเมตตา) เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม มองลักษณะของการเมืองที่ดี นักการเมืองจะต้องมีหลักจริยธรรม คุณธรรม มีหลักเกณฑ์การตรวจสอบที่แน่นอนเพื่อให้ได้นักการเมืองที่มีคุณภาพ โดยรูปแบบการเมืองที่ดีมี ๒ ประการ อันได้แก่ รูปแบบราชาธิปไตย เรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับรูปแบบสามัคคีธรรม เรียกว่า ประชาธิปไตย ถือเป็นพัฒนาการทางสังคมการเมืองไทย ซึ่งอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อแนวความคิดทางการเมืองมีการยกหลักธรรมวินัยเป็นหลักชัยชนะของพระเจ้าจักรพรรดิราช ด้วยการมองสภาพปัญหาทางการเมืองเชิงพัฒนาได้มีอยู่ ๓ ประการ อันได้แก่ ความจริงที่เป็นสากล ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล และความเมตตาที่เป็นสากล เพื่อให้คนนำไปปฏิบัติตาม ตลอดทั้งการยกย่องจุดเด่นทางการเมืองของระบบราชาธิปไตย อยู่ที่การแสวงหาอำนาจด้วยการพัฒนาความสงบสุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง และจุดอ่อนเกิดจากการใช้พระราชอำนาจเกินขอบเขต ทำให้มีความผิดพลาดอยู่บ่อยๆ ส่วนจุดเด่นของการเมืองระบบประชาธิปไตยอยู่ที่ความสามัคคี มีศีลธรรมด้วยการยึดหลักธรรมเป็นพื้นฐานการปกครอง และจุดอ่อนอยู่ที่การใช้เสียงข้างมากในบางครั้งก็ปราศจากความยุติธรรม ความถูกต้องของสังคมที่บางครั้งก็ได้มาเพราะความอยากหรือกิเลส ไม่ใช่ได้เพราะธรรมะ

แนวทางการพัฒนาสังคมทางการเมืองที่ดีได้นั้น จะต้องพัฒนาคนให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของชีวิต เรียกว่า อรรถ หรือ การบรรลุประโยชน์มี ๓ ระดับ ได้แก่

๑) สังคมทางการเมืองที่ดีนั้น ทำให้สังคมประชาชนบรรลุเป้าหมายขั้นตาเห็นเป็นความสำเร็จในยุคปัจจุบัน อันได้แก่ ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีสิทธิในการดูแลรักษา

^๑ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, “อุดมการณ์ทางการเมืองในพระพุทธศาสนาศึกษากรณีแนวคิดของสำนักสันติอโศก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๗.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

สุขภาพ ประชาชนมีทรัพย์สินเงินทองใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ครอบครัวมีความมั่นคงผาสุก พ่อแม่อยู่กันพร้อมหน้า บุคคลเป็นที่ยอมรับของสังคม มีสถานภาพดี พรั่งพร้อมด้วยเกียรติยศชื่อเสียง

๒) สังคมทางการเมืองที่ดี ทำให้ประชาชนได้บรรลุจุดหมายปลายทางเลขนับตาเห็น คือประโยชน์ใน ภายภาคหน้า ได้แก่ (๑) เกิดความสุขทางจิตใจ ด้วยความศรัทธาในพระรัตนตรัย เกิดความซาบซึ้งใน บุญกุศล ตลอดทั้งระบบการปกครอง (๒) เกิดความอึดใจมั่นในชีวิตของตน อันเกิดจากความ ประพฤติดีงามตามทำนองคลองธรรม (๓) มีความภาคภูมิใจในชีวิตที่ได้ทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ด้วย ความเสียสละสร้างสรรค์เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์และสังคม (๔) เกิดความสบายใจมั่นในสิ่งที่ประพฤติ เป็นหลักประกันชีวิตในภายภาคหน้า ด้วยความไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ

๓) สังคมการเมืองที่ดี ทำให้ประชาชนได้บรรลุจุดหมายสูงสุดเลยตาเห็น เป็นผู้มั่งใจหลุด พ้นอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นจิตใจที่มีอิสรภาพ มีสันติภาพ ด้วยความไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมที่เข้ามา กระทบ^๑

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นได้ว่า การพัฒนาสังคมการเมืองที่ดีจะต้องให้ การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้รู้จักสิทธิหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น ว่าสิ่งใดควรแสดงออกมาเพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ตน และสังคมส่วนรวมของประเทศชาติ เพื่อรู้จักสิทธิหน้าที่ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ เพื่อให้รู้จักความรับผิดชอบต่อตนเองต่อสังคมส่วนรวม “สมัยนี้ ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชน”^๒

สำหรับผู้มีภาระหน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง หรือการปราบปรามและป้องกัน มักจะใช้ คำว่า “จริยธรรม” อย่างนักการเมืองก็ต้องมีจริยธรรมนักการเมือง นักปกครองต้องมีจริยธรรมนัก ปกครอง ตำรวจต้องมีจริยธรรมตำรวจ เป็นต้น มีอาชีพอยู่อาชีพหนึ่ง ไม่ต้องกล่าวถึงหรือไม่ต้องถาม หากจริยธรรมหรือจรรยาบรรณเลย นั่นก็คืออาชีพสมณะหรือนักบวช เพราะถือว่าท่านมีจรรยาบรรณหรือ จริยธรรมที่มั่นคงอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องตราหรือบัญญัติจริยธรรม หรือจรรยาบรรณใดๆ มาตีกรอบ ให้เป็นที่ยึดถือต่อบางแก่ท่านอีก^๓ นักการเมืองที่ดีและมีคุณภาพ ควรปฏิบัติตน หรือมีพฤติกรรม การวางตน ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ดังนี้ (๑) มีความซื่อสัตย์ สุจริต ทั้งวาจา ใจ และการ กระทำ (๒) มีความเที่ยงธรรม หรือเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ (๓) มีสัจจะ รักษาคำพูด พูดจริง ทำจริง และมีความจริงใจ (๔) มีความรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่การทำงานเพื่อส่วนรวม (๕) เสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม (๖) เคารพและปฏิบัติตามมติส่วนรวม (๗) เคารพที่ประชุมและรักษา ความลับของที่ประชุม ตามที่ระเบียบกำหนด (๘) หลีกเลียงอบายมุขและหมั่นประพฤติตนในทาง เจริญ^๔

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การ ศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

^๒ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, หน้า ๔.

^๓ อุดร จันทวัน, มองคุณธรรมและจริยธรรมในพฤติกรรมทางการเมืองของไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙๘.

^๔ มรุตยา อรุณเศรษฐ์, “พระพุทธศาสนากับการเมือง : กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมือง ในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) หน้า บทคัดย่อ.

สรุปได้ว่า แนวทางพัฒนาสังคมทางการเมืองให้ได้ดี จะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพที่ดี ประชาธิปไตยจึงจะมีคุณภาพ ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็เป็นประชาธิปไตยที่เลวไปด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน และคุณภาพของประชาชนก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา ไม่ว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งทุกระดับ ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองได้หมดไป

สำหรับแนวความคิดของเพลโตต่อสภาพบริบททางการเมืองนั้น พบว่า เกิดจากความปั่นป่วนทางสังคมการเมืองในนครเอเธนส์เอง จึงเป็นเหตุให้โสกราตีสผู้เป็นอาจารย์ของเพลโตถูกประหารชีวิต เพราะการวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองและยึดมั่นในคุณธรรม ในเวลาต่อมานครเอเธนส์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพวกกลุ่มสปาร์ตา ต่อจากนั้น เพลโตก็ออกมาท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติมไปพร้อมๆ กัน วันหนึ่งเพลโตหวนคิดขึ้นได้จึงหันกลับคืนมายังนครเอเธนส์ ตั้งสำนักอคาเดมีเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้ทางการศึกษาและการเมือง การปกครองที่ดีแก่สังคม ยังถือได้ว่า เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของกรีก

เพลโตเห็นว่า สังคมที่ดีขึ้นอยู่กับคุณความดีของบุคคล และความดีขึ้นอยู่กับอุปนิสัยของแต่ละบุคคล เพราะมวลชนที่ดีสร้างรัฐที่ดี แต่เมื่อนักการเมืองคดโกง ย่อมสร้างการเมืองที่คดโกง ดังนั้นคุณค่าทางศีลธรรมและความประพฤติก่อนของบุคคลขึ้นอยู่กับสันดานทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลและลักษณะทางชีวภาพโดยแบ่งสัดส่วนของกายภาพออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) หัว (๒) หัวใจ (๓) และท้อง ซึ่งแต่ละส่วนทำหน้าที่ตามธรรมชาติของมัน เช่น หัวเป็นสัญลักษณ์ของเหตุผล หัวใจเป็นสัญลักษณ์ของวิญญาณ และท้องเป็นสัญลักษณ์ของกิเลส (ความต้องการ) ดังนั้น เพลโต ได้พูดถึงความดีเด่นนั้น บุคคลจะต้องมีลักษณะทั้ง ๓ อย่างนั้น โดยอธิบายศิลปะแห่งความดีนั้นว่า ถ้าหากบุคคลมีศิลปะแห่งเหตุผลเป็นผู้มีความดีคือปัญญา ถ้าหากบุคคลได้มีพลังใจในการตัดสินใจ บุคคลนั้นเป็นผู้มีความดี คือ ความกล้าหาญ ถ้าบุคคลใดสามารถควบคุมความต้องการของตนได้ บุคคลนั้นมีความดีคือเป็นนักพัฒนา^๑

เพลโตได้ให้ทรรศนะลักษณะผู้นำทางการเมืองที่ดีว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และจิตแจ่มใสเบิกบาน และต้องให้เป็นราชาปราชญ์ ถือเป็นผู้ปกครองที่ดีมีความพร้อมด้านความรู้ ความอดทน ความยุติธรรม และความดีงาม ส่วนลักษณะการเมืองที่ดีนั้น จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยจัดระบบการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้นอันได้แก่ ชั้นต้นเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้นกลางเป็นการศึกษาเพื่อผลิตคนสู่ออาชีพขั้นสูง เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งผลิตคนสู่ราชการ ทหาร ถ้าบุคคลมีความรู้สูงไปกว่านั้นไป ก็ให้การศึกษาเพื่อเป็นปราชญ์ผู้ปกครอง เพลโตยังยกย่องรูปแบบการปกครองที่ดีก็คือระบบอภิชนาธิปไตย โดยมีราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองบริหารจัดการรัฐ ส่วนลักษณะอิทธิพลของศาสนาต่อแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตเป็นเชิงอภิปรัชญา ด้วยการมองโลกแห่งแบบ (From) หรือจิตประทับ หรือจิตวิญญาณ และจะต้องให้การศึกษาคนที่มีความดีจิตวิญญาณ ปัญหาทางการเมืองถึงจะพัฒนาได้ต้องพัฒนาคนให้เป็นคนดี รู้หน้าที่ตน โดยมองจุดเด่นทางการเมืองที่จะพัฒนาไปได้ก็คือมีความเคร่งครัดในกฎระเบียบ ศีลธรรม มองจุดอ่อนที่เป็นผลเสียต่อสังคมการเมืองก็คือทำให้ประชาชนขาดการศึกษา มองประโยชน์ตนสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ของรัฐ

^๑ บุญทัน ดอกไธสง, **พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาทางการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘๓-๘๔.

บริบททางสังคมตามทัศนะของเพลโตพบว่า เพลโตให้ความสำคัญของสังคมการเมืองที่ดีปรากฏอยู่ในหลักอุดมรัฐว่า รัฐจะต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัด ตามความสามารถของชนชั้นในสังคม โดยมองปัญหาทางการเมืองส่วนใหญ่มาจากแนวความคิดจินตนาการของมนุษย์เอง ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด มีจิตละโมภ ด้วยการแสวงหาทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อความร่ำรวยล้นฟ้าบนความทุกข์ยากของผู้อื่น ทำให้สังคมเกิดความสับสนกับแนวทางการบริหารงานของรัฐ และเพลโตได้เสนอทางออกของสังคมการเมืองอยู่ที่การจัดตั้งองค์กรแบบมีส่วนร่วมทางสังคม และรัฐจะต้องเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในระบบการเมืองที่ดี และมองอิทธิพลของมนุษย์ที่มีต่อการสรรค์สร้างสังคมทางการเมืองก็คือการพัฒนาจิต โดยจัดแบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น ๓ ภาค อันได้แก่ ภาคค้นหาเป็นจิตที่ประกอบด้วยความอยาก ภาคน้ำใจเป็นจิตที่ประกอบด้วยความกล้าหาญ และภาคปัญญาเป็นจิตที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยมองการศึกษาที่เป็นเครื่องมือการพัฒนาสังคมการเมืองได้ ก็คือ การศึกษาเลขคณิต เรขาคณิต ดาราศาสตร์ เพื่อช่วยพัฒนาทางทหารและอาชีพ การศึกษาการประสานเสียงเพื่อช่วยพัฒนาจิต การศึกษาวิชาวิธีเพื่อช่วยพัฒนานักปกครอง

เพลโต มองสังคมทางการเมืองที่ดี อยู่ที่การแบ่งงานกันทำ โดยอาศัยเรื่องวิญญาณ คือความรู้เป็นเกณฑ์วัดศักยภาพของชนในรัฐเพื่อจะได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ แสดงให้เห็นได้ว่าลักษณะของการแบ่งงานกันทำในทรรศนะของเพลโตแล้ว จะเห็นว่าไม่ใช่ระบบวรรณะ (Caste System) เหมือนกับการแบ่งวรรณะในสังคมอินเดีย แต่เป็นการแบ่งตามความถนัดหรือสมรรถภาพของบุคคลที่ได้ผ่านการทดสอบฝึกฝนมาจากระบบการศึกษาของรัฐ โดยเพลโตกล่าวว่า “แต่ละชนชั้นของสังคมต่างก็มีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมไปคนละอย่าง แม้แต่ชนชั้นคนงานและช่างฝีมือ เขาก็มีความดูหมิ่น เหยียดหยามแต่ประการใด กลับยกย่องความชำนาญงานของพวกเขาเหล่านั้น”^๑

สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับสังคมการเมืองที่ดีของทั้ง ๒ ระบบ ทั้งจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต เน้นการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพของมนุษย์ด้วยกัน โดยเพลโตเน้นหน้าที่ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีภาวะ และอยู่ภายใต้กติกาจากราชาปราชญ์ ส่วนพุทธศาสนาเถรวาท เน้นธรรมะในการอยู่ร่วมกันในหลายระดับเพื่อความสุข แต่ความสุขสูงสุดคือการหลุดพ้น เป็นภาวะนิพพานซึ่งเป็นความสุขนิรันดร์^๒

๔.๕ ความดี

ในพุทธจริยศาสตร์ ปัญหาเรื่องความดีสูงสุดเป็นค่าทางจริยศาสตร์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเรื่องความจริงสูงสุดหรืออภิปรายญาในพระพุทธศาสนา การจะรู้ว่า อะไรคือความดีสูงสุดได้นั้นจำเป็นที่จะต้องรู้ว่า อะไรคือความจริงสูงสุดของพระพุทธศาสนา แล้วจึงจะได้มาซึ่งแนวทางที่จะนำไปสู่ความดีสูงสุดนั้นได้^๓ ในประเด็นนี้ ควรพิจารณาทัศนะในการมองโลกและสิ่งทั้งหลายของพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๑ ขวลิต ศิริภิมย์, *ปรัชญาการเมืองและหลักจริยธรรมสมัยนครรัฐกรีก*, หน้า ๗๔.

^๒ พระสรสิข รักพรหม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองกับพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗). หน้า บทคัดย่อ.

^๓ สิวลี ศิริไธ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรมและตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน”, (รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), ๒๕๒๙, หน้า ๒๖.

วาท ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็น พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทรรศนะในการมองโลกคล้ายกับธรรมชาตินิยม (Naturalism) ที่เชื่อว่า ทั้งจิตและวัตถุเป็นจริงเท่าๆ กัน มนุษย์มีประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจิตกับวัตถุ และมีลักษณะพิเศษที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น คือมีปัญญา ทั้งนี้ เพราะพระพุทธรองค์เมื่อทรงสอนเรื่องความจริงทรงสอนว่า ความจริงมีอยู่ ๒ ระดับคือ^๑ ความจริงระดับสมมติ เรียกว่า สมมติสัจจะ (Conventional Truth) คือสิ่งที่เป็จริงเพราะมีบัญญัติของชาวโลกรับรู้ร่วมกัน เช่น คน พ่อ แม่ ลูก สุนัข ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ล้วนเกิดจากการรวมตัวของชั้น ๕ ซึ่งเป็นการรวมตัวของวัตถุและจิตเข้าด้วยกัน สิ่งที่ปรากฏเป็นโลกและสิ่งต่างๆ ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กันระหว่างจิตกับวัตถุและชาวโลก^๒

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความจริงในระดับนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่แบบธรรมชาตินิยม รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส มีการเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนอีกระดับหนึ่ง เป็นระดับพ้นวิสัยโลก เรียกว่า ปรมาตถสัจจะ (Ultimate Truth) เป็นความจริงในระดับสูงสุดนั่นก็คือนิพพาน

...นิพพานอันได้แก่ ภาวะที่ความทุกข์ดับ ถือเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต นิพพาน เป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มุ่งนิพพาน ชีวิตที่ไม่ดี คือ ชีวิตที่เดินสวนทางกับนิพพาน ดังนั้น นิพพาน จึงเป็นหลักในการตัดสินความดีความชั่ว การทำความดีก็คือ การดำเนินไปตามหนทางสู่นิพพาน^๓

พระพุทธศาสนาถือว่า ความดีสูงสุดหรืออุดมคติทางจริยศาสตร์นั้น คือเอกภาพแห่งความสุข ความสมบูรณ์ ความรู้แจ้งและเสรีภาพ เป็นสิ่งที่รวมไว้ซึ่งความสุขสูงสุด ความสมบูรณ์ทางศีลธรรม ความรู้แจ้งสิ้นสุด และความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ สิ่งนี้เอง เป็นเป้าหมายของชีวิตที่พึงจะบรรลุได้ในชีวิตของมนุษย์หรือในมนุษยโลกนี้ เกี่ยวกับความสุขนั้นพุทธจริยศาสตร์ยอมรับหลักการของสุขนิยม (Hedonism) ว่า มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ปุถุชนเพราะว่าแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์พยายามกระทำการต่างๆ นั้นมาจาก “ความอยากมีความสุข เกลียดความทุกข์”^๔ นั่นเอง

คนเราจะมีมีความสุขก็ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน มีความเสียสละ อันเป็นคุณธรรมให้ได้รับความสุขในบั้นปลาย หมายถึงให้ออดทนสร้างสมคุณธรรมเพื่อความสุขในบั้นปลาย ดังอริสโตเติลปรัชญาเมธีก็มีความเห็นว่า ความสุขเป็นความเบิกบานของชีวิต เป็นความสมบูรณ์ของชีวิต แต่ความสุขนั้นต้องมีมูลฐานมาจากคุณธรรม^๕ ทุกข์ในพุทธปรัชญาจำแนกเป็นสองประเภทหลักๆ คือทุกข์ในอริยสัจกับทุกข์ในไตรลักษณ์ ทุกข์ในอริยสัจเน้นหนักที่เรื่องทางใจ ส่วนทุกข์ในไตรลักษณ์ครอบคลุมทั้งทุกข์ทางกายและทางใจ พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ทุกข์ทางใจ โดยถือว่าทุกข์

^๑ เรื่องของความจริง (สัจจะ) ๒ อย่างนี้ ไม่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก แต่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องนี้มีการพัฒนาจากคัมภีร์ชั้นต้น และน่าจะเกิดขึ้นภายหลังการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก, พึงดูรายละเอียดนี้ใน มโนรทปฐพี งาม.อ. ๑/๑๐๐.

^๒ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๙๘.

^๓ อ่างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, หน้า ๙๘.

^๔ เค เอ็น ชยติลเลเก, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, แปลและเรียบเรียงโดย ผศ. สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^๕ วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมตตาพราย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

ประเภทนี้มีบทบาทมากที่สุดในชีวิตมนุษย์ ทุกข์ดังกล่าวนี้ มีสาเหตุมาจากตัณหา หากมนุษย์สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับทุกข์ประเภทนี้ได้ ชีวิตของเขาก็จะหมดปัญหา พุทธปรัชญาได้เสนอวิธีการกำจัดทุกข์ทางใจ เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยใจความอริยมรรคองค์แปดอาจสรุปสาระสั้นๆ ได้ว่า ได้แก่ การมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ความสะอาดแห่งจิต คือจิตใจที่บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งที่มาปรุงแต่งให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งก็หมายถึง ปราศจากความโกรธ อาฆาต พยาบาท อิจฉาริษยา ความละโมภ และความเห็นแก่ตัว ความที่มีใจที่สะอาดบริสุทธิ์ เป็นพื้นฐานสำคัญของการมองโลกในแง่ดี ส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ความสงบสุขแห่งจิตใจ เหนือกว่าความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์หรือการครอบครองทรัพย์^๑

๔.๕.๑ ความหมายของความดี

๔.๕.๑.๑ ประเด็นที่เหมือนกัน

“ความดี” ในแนวคิดของพระพุทธศาสนากับเพลโต มีประเด็นที่เหมือนกัน คือคำว่า “ความดี” ตามความหมายของศาสนาตรงกับคำว่า “บุญ” หรือ “กุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อกกล่าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกกล่าวโดยเหตุความดี หรือบุญกุศล ก็คือคุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อกกล่าวโดยผลของความดีหรือบุญกุศล ได้แก่ ความสุขที่มนุษย์ได้รับ^๒

พระพุทธศาสนา เห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ต้องเป็นการกระทำที่มีความจงใจ หรือมีเจตนา การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เรียกว่า “กรรม” ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำการกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา”^๓ การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วแต่อย่างใด การกระทำที่ดีนั้นคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีที่ประกอบด้วยกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดี ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงผิดจากทำนองครองธรรม ส่วนการกระทำชั่วก็เกิดจากเจตนาชั่วที่ประกอบด้วยอกุศลมูลซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความชั่ว ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิดจากทำนองครองธรรม พระพุทธศาสนา เห็นว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์แสดงออกได้ ๓ ทาง คือ (๑) การกระทำทางกาย (๒) การกระทำทางวาจา (๓) การกระทำทางใจ ดังนั้น ไม่ว่าจะทำอะไรใดๆ ต้องเริ่มต้นที่ใจก่อน คิดก่อน แล้วจึงมีความคิดกายกรรม หรือคิดที่จะทำ วิกรรมจึงเกิดตามมา โดยพื้นฐานของศีล ๕ ให้บุคคลทำให้การรักษาศีลเป็นอย่างดี และการล่วงละเมิดทางศีลที่ไม่ดีมาจากเจตนาที่เป็นกุศล ๓ ประการ ประกอบด้วย โสกะ โทสะ โมหะ และที่เป็นอกุศล ๓ ประการ ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งอกุศลทั้ง ๓ นี้ เริ่มต้นจากการที่มีอวิชชาหรือมีโมหะก่อนแล้ว โสกะ และโทสะ ก็จึงตามมา^๔

^๑ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

^๒ ชานะ พาชื่อ, จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ธรรมการ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^๓ อจ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๓๕๖.

^๔ ไพลิน เตชะวิวัฒนาการ, “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับในปรัชญาของคานท์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๐.

ตามแนวคิดปรัชญาของเพลโต เรื่องความดีเพลโต เรียกว่า “คุณธรรม” หมายความว่า “การปลดปล่อยหรือความหลุดพ้นจากความชั่วจะมีไม่ได้ถ้าปราศจากการได้มาซึ่งคุณธรรมชั้นสูงและปัญญา”^๑ เพลโต ยกย่องว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเหตุผล นั่นก็คือ มีความรู้ว่าการกระทำนั้นนำไปสู่จุดหมายสูงสุดอันใด การทำความดีด้วยเหตุผลนี้ เมื่อพูดถึงความดีสูงสุด ต้องเข้าใจว่า ความดีสูงสุดนั้นเป็นความดีในตัวเองและเป็นความจริงแท้ ทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง ในปรัชญาของเพลโต สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ อีกนัยหนึ่งก็คือจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์อยู่ที่การนำวิญญานกลับคืนสู่โลกแห่งมโนคติ อันมีมโนคติแห่งความดีเป็นประธานสูงสุด^๒

๔.๕.๑.๒ ประเด็นที่แตกต่างกัน

ความแตกต่างของความดีในพระพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาของเพลโต พอจะสรุปได้ว่า ความดีเป็นชื่อกรรม (การกระทำ) ของผู้กระทำ องค์ประกอบของความดีคือต้องมีผู้กระทำ และกรรมที่ทำ ตัวผู้กระทำที่เรียกว่า “คนดี” กรรมที่กระทำที่เรียกว่า “ความดี” ในขณะที่กรรมถูกกำหนดมาจากเจตนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्म วทามิ”^๓ และเจตนามาจากความตั้งใจซึ่งเป็นการทำงานของจิตประเภทหนึ่ง คนเรามีองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือกายกับจิต (รูปกับนาม) โดยเฉพาะเรื่องจิตที่เป็นตัวเจตนา แต่ละคนมีจิตต่างกัน(นานาจิตต) เพราะเป็นเรื่องของนานากรรมที่มาจากนานาเจตนา เพียงแต่ให้อยู่ในกลุ่มของความดี (กุศล) ไม่ให้ไปปะปนกับความชั่ว (อกุศล) เท่านั้น ถ้าเปรียบเทียบกับความแตกต่างกันระหว่างความคิดและอุดมการณ์ในพระพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาของเพลโต สามารถชี้ให้เห็นได้ ดังนี้

(๑) ความดี คือสิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นชอบ ความดี คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขแก่สังคมโดยรวม ความดี ความสงบเย็น การมีระเบียบของสังคม เป็นต้น แนวคิดนี้ถือว่า คนส่วนใหญ่ของสังคมคิดอะไรตรงกัน ถือว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น นายขาม่าโจรตาย นายขาม่าเป็นคนดี เพราะโจรสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม สังคมเป็นผู้บอกว่าเป็นคนดี

(๒) ความดี คือความถูกต้อง เป็นอิสระไม่เกี่ยวกับเสียงส่วนใหญ่ของสังคม แต่เกี่ยวกับเจตนาและการกระทำของปัจเจกบุคคลเป็นเบื้องต้น และพัฒนาขยายวงออกไปเป็นกลุ่มชนและสังคม แต่ประเด็นหลักอยู่ที่ความถูกต้อง แม้ความถูกต้องอาจจะขัดแย้งกับความถูกต้องใจของคนส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น นายขาม่าโจรตาย นายขาม่าเป็นคนชั่ว เพราะการฆ่าเป็นบาป

(๓) ความดี ความชั่ว เป็นสิ่งไม่มีจริงแล้วแต่มุมมองของแต่ละคน ไม่มีมาตรฐานกลาง ตัวอย่างเช่น นายขาม่าโจรตาย นายขาม่าอาจเป็นคนดีถ้ามองแบบธรรมชาตินิยม นายขาม่าอาจเป็นคนไม่ดีถ้ามองแบบอธรรมชาตินิยม แนวคิดนี้ถือว่า แต่ละคนมีมาตรฐานเป็นของ

^๑ Plato, **Republic**, Translated by B. Jowett. In the Dialogues of Plato, (Oxford University Press, 1953), p. 509.

^๒ พระเมธีธรรมาภรณ์, **ปรัชญากรีกก่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย ๒๕๓๗), หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

^๓ อจ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๙๕.

ตนเอง เช่น นายดำว่านายขาวดีก็ดีสำหรับนายดำ ส่วนนายเขียวว่านายขาวไม่ดีก็ไม่ดีสำหรับนายเขียว เป็นต้น

๔.๕.๒ ระดับของความดี

๔.๕.๒.๑ ประเด็นที่เหมือนกัน

เพลโตเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล การนำเหตุผลมาเป็นเครื่องมือ กลับกรองประกอบการพิจารณาสิ่งที่ตนเห็นว่าเหมาะสมหรือสมควรจะทำหรือไม่นั้น เป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดความสุขุมคัมภีรภาพ มีสติปัญญาแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นโดยสิ้นเชิง มาตรการที่ใช้ตัดสินว่า มนุษย์เป็นผู้มีสติปัญญาหรือมีจิตใจสูงส่งก็คือจริยธรรม ซึ่งเป็นหลักประพฤติอันก่อให้เกิดคุณธรรม กระบวนการที่จะนำมนุษย์เข้าถึงคุณธรรมมีอยู่หลายวิธี แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วมีอยู่ ๒ วิธี คือ โลกียะและโลกุตระ ดังที่คีเคอร์การ์ดกล่าวว่า วิธีแห่งคุณธรรมซึ่งจะนำพามนุษย์ก้าวสู่คุณค่าที่ดีงามสำหรับชีวิตมีอยู่ ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) ชีวิตระดับสุนทรียะหรือระดับกามสุข ๒) ชีวิตระดับจริยธรรม ๓) ชีวิตระดับศาสนา^๑ ทั้งสามประการนี้ เป็นเครื่องมือตัดสินคุณค่าของมนุษย์อีกแบบหนึ่ง

แต่สำหรับเพลโตแล้ว เครื่องมือตัดสินคุณค่าความดีงามของมนุษย์ก็คือความมีเหตุผลจึงเป็นความดีสูงสุดของมนุษย์^๒ เหตุผลตามทัศนะของเพลโตมีหลายความหมาย เช่น ความรู้ (Knowledge) หรือคุณธรรม พุทธิปัญญา (Intellect) หรือ ปัญญา (Wisdom)^๓ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ที่จะทำให้มนุษย์หยั่งเห็นสัจธรรมได้^๔ ปัญญาจึงมีบทบาทความสามารถในการใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความจริงเป็นสิ่งที่นำความสมบูรณ์ให้แก่มนุษย์ซึ่งก็คือทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องเกิดจากคุณธรรม เพลโตแบ่งคุณธรรมหรือความดีเป็น ๒ ระดับ คือ คุณธรรมที่เกิดจากสังคมเป็นผู้กำหนด หมายถึง “คุณธรรมของปัจเจกชน และคุณธรรมของรัฐ”^๕

เพลโตให้ความสำคัญเกี่ยวกับเหตุผลว่า เป็นสิ่งที่สามารถพาเราให้หยั่งถึงความรู้ (ความดี) อันแท้จริงได้ เป็นเครื่องมือสำคัญทำให้ทุกคนมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ตรงกัน ดังนั้น จึงพูดได้ว่า เหตุผลคือสิ่งที่เที่ยงแท้และเป็นสากล เพราะแสดงถึงภาวะเที่ยงแท้และเป็นสากล^๖ เมื่อบุคคลทำตามคุณธรรมทางปัญญาก็ได้ชื่อว่า เป็น “คนดี” คนดีตามทัศนะของเพลโตต้องมีคุณธรรม ๔ ประการ^๗ คือ ปัญญา (Wisdom) ความกล้าหาญ (Courage) การรู้จักประมาณ (Temperance) และความยุติธรรม (Justice)

^๑ K. N. JAYATILLEKE, *ETHICS in Buddhist Perspective*, (Talks given in 1970 at the Buddhist Information Center, Colombo), p. 1.

^๒ อ้างแล้ว, ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, *จริยศาสตร์*, หน้า ๙๓.

^๓ จานงค์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๔.

^๔ วิทย์ วิศทเวทย์, *จริยศาสตร์เบื้องต้นมนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ม.ป.พ.), หน้า ๕๑.

^๕ อ้างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธรรมจิตโต), *ปรัชญากรีก ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, หน้า ๑๖๓.

^๖ โยสไตน์ กอร์ดอร์, *โลกของโซฟี*, แปลโดย สายพิน พุทธรณกุล, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗-๘๘.

^๗ อ้างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธรรมจิตโต), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

ส่วนพระพุทธศาสนา มีแนวคิดว่าการกระทำของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ “เหตุผล (reason)” และเหตุผลเป็นเครื่องมือนำพามนุษย์ไปสู่โลกแห่ง “ปัญญา” ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท “ปัญญา” หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล, ดีชั่ว, คุณโทษ, สิ่งที่เป็นประโยชน์มิใช่ประโยชน์^๑ ความรู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^๒ ปัญญาเกิดจากแหล่งที่มา ๓ แห่งด้วยกัน^๓ คือ (๑) จินตามยปัญญา (Wisdom resulting from reflection) หมายถึง ปัญญาซึ่งเกิดจากการคิดพิจารณาแบบมีเหตุมีผล (๒) สุตมยปัญญา (Wisdom resulting from study) หมายถึง ปัญญาซึ่งเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน และได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นความรู้ระบบทฤษฎี และ (๓) ภาวนามยปัญญา (Wisdom resulting from mental development) ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

ปัญญาซึ่งเป็นมาตรการตัดสินความดีของมนุษย์ตามพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องเป็นการตระหนักรู้ถึงรากเหง้าของกิเลส ๓ ประเภท ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และ โมหะ เพราะเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ต้อง ลด ละเลิก กำจัดให้หมดสิ้นไปโดยวิธีขจัดกิเลสทั้ง ๓ ประการนั้นจะต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือพิจารณาให้เห็นโทษ เห็นพิษภัยแล้วลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนของการทำลายโทษภัยเหล่านั้น อาศัยปัญญาเป็นเครื่องรู้เท่าทันกิเลสและอาศัยวิธีปฏิบัติเพื่อละกิเลสทั้งสองอย่างรวมกันจึงเป็นมาตรการตัดสิน “คุณค่าและความดีงาม” ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า “ปัญญา” คือเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ และมนุษย์จะเป็นผู้มีคุณธรรม มีคุณค่าแห่งความดีงามสำหรับชีวิต และเพียบพร้อมไปด้วยปัญญาที่แท้จริงได้นั้น จะต้องประพฤติตามจริยธรรม ๓ ระดับของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง คือระดับศีล ๕ ระดับกุตลกรรมบถ ๑๐ ประการ และระดับมรรคมืองค์ ๘ ประการ ความประพฤติทั้งสามระดับนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่กำกับไว้ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^๔ หลักจริยธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ จึงเป็นเครื่องยืนยันคุณค่าความดีงามของมนุษย์ทั้งหลายตามแนวคิดพระพุทธศาสนา

๔.๕.๑.๒ ประเด็นที่แตกต่างกัน

เพลโตใช้ “เหตุผล (Reason) หรือปัญญา (Wisdom)” เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์ เหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงความรู้ ความดี และพุทธิปัญญา สิ่งเหล่านี้จะเป็นมรรควิธีที่ผลักดันมนุษย์บรรลุสัจธรรมหรือความจริงสูงสุด กล่าวคือการเข้าใจโลกแห่งแบบหรือมโนคติซึ่งอยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส ปัญญาในทัศนะของเพลโตมิใช่เพื่อทำความเข้าใจโลกแห่งแบบ แล้วมนุษย์พยายามพัฒนาตนให้เข้าไปอยู่ในโลกแห่งแบบที่ถือว่า เป็นความดีสูงสุด เป็นสัจธรรมสูงสุด แต่ถ้ากล่าวถึงขั้นตอนของมนุษย์ว่า จะเป็นคนดีได้นั้นต้องมีคุณสมบัติอย่างไร เพลโตอธิบายว่า ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ ก็คือ ต้องมีปัญญา (Wisdom) ต้องมีความกล้าหาญ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๒๐๓.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^๔ ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

(Courage) จะต้องรู้จักประมาณ (Temperance) และประกอบด้วยความยุติธรรม (Justice) นี้เป็นมาตรการตัดสินว่า ใครดี ใครเลว นั้นเอง^๑

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญและเน้นย้ำอยู่เสมอว่า ชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่าความดีงามได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา บทบาทของปัญญาในพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะเป็นการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือโลกและชีวิตตามความเป็นจริง การเข้าใจลักษณะนี้ทำให้มนุษย์ปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งด้วยความสอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นมาตรการสำคัญซึ่งใช้ตัดสินคุณค่าชีวิตของมนุษย์

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ ได้แบ่งประเภทของความดีตามลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับจิตใจที่สอดคล้องกับหลักกุศลและอกุศล และที่เป็นกลางๆ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า ปัจเจกบุคคลต้องประพฤติตามจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับคือ ความดีระดับศีล ๕ ความดีระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และความดีระดับมรรคมีองค์ ๘ (นิพพาน) ทั้งสามระดับนี้ รวมลงเป็นไตรสิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างระดับของความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต^๒ มีดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
๑. ใช้ปัญญาเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน แต่เป็นปัญญาที่รู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริง	๑. ใช้เหตุผล ปัญญาหรือพุทธิปัญญาหมายถึง ความรู้ ความดีสูงสุด และเป็นสัจธรรมสูงสุด เป็นเกณฑ์ตัดสิน
๒. คนดีในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องประพฤติตามจริยธรรม ๓ ระดับ คือระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับมรรคมีองค์ ๘ ประการ	๒. คนดีในทัศนะของเพลโต ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประเภท คือ ปัญญา, ความกล้าหาญ, ความรู้จักประมาณ, และความยุติธรรม
๓. ปัญญาต้องเป็นปัญญาที่เข้าใจรากเหง้าของกิเลส คือ ความโลภ, ความโกรธ, และความหลง การกำจัดกิเลสเหล่านี้แล้วชีวิตจะพบกับความสุขที่แท้จริง คือนิพพาน (ความดีสูงสุด)	๓. ปัญญาจะต้องเป็นปัญญาที่เข้าใจโลกของแบบหรือมโนคติ หมายถึง ความดีสูงสุดและเป็นสัจธรรมสูงสุด การเข้าถึงแบบทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง

๔.๖ เกณฑ์ตัดสินความดี

สำหรับความมีอยู่ของคุณค่าทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ กล่าวคือ คำว่า ดี ชั่ว นั้นแม้จะมีคำว่า บุญ บาป กุศล และอกุศล ใช้อยู่ในการนิยามค่าทางจริยธรรม แม้ว่าความหมายดังกล่าวนี้อาจ

^๑ ชันทอง วิชิตเดช. “เกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์ตามทัศนะของเพลโตกับพุทธศาสนา”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๑ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙, หน้า ๔๐-๔๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๐.

ไม่ตรงกันทีเดียว เช่นการใช้คำว่า กุศล และอกุศล ซึ่งแปลว่า ดีและชั่ว หรือไม่ดี สภาวะบางอย่างเป็น กุศลแต่อาจไม่เรียกว่า ดีในภาษาไทย สภาวะบางอย่างเป็น อกุศล แต่ในภาษาไทยก็ไม่เรียกว่าชั่ว^๑

สำหรับ บุญ แปลว่า ความดี, กุศล, ความสุข, ความประพฤติชอบทางกายวาจาใจ, เครื่องชำระสันดาน

บาป แปลว่า ความชั่ว, ความร้าย, อกุศล กรรมลามก

กุศล แปลว่า บุญ, ความดี, ฉลาด, กรรมดี

อกุศล แปลว่า บาป, ชั่ว ไม่ฉลาด, ความชั่ว, กรรมชั่ว

พระพุทธศาสนา เรียกการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลว่า ดี และเรียกว่าการกระทำที่เกิดจาก อกุศลมูลเพราะตัวเจตสิกเหล่านี้แต่ละตัวโดยตัวมันเองเป็นความดีอยู่แล้ว^๒ ความดีคุณสมบัติที่มีอยู่จริงในเจตสิกเหล่านี้ เมื่อเจตสิกเหล่านี้ผลักดันให้เกิดการกระทำ การกระทำนั้นจึงพลอยดีไปด้วย ดังนั้น ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นความดีในตัวมันเอง ค่าคือความดีในเจตสิกเหล่านี้ อยู่ในเชิงปริวิสัย (Objective goodness) เจตสิก ๓ ตัวชื่อว่า กุศลมูลเพราะเป็นความดี

พระพุทธศาสนา มีสาระสำคัญมุ่งเน้นที่ตัวมนุษย์และการดำเนินชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบของจริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงสรุปได้จากคำสอนที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ คือ การละเว้นความชั่ว (สพฺพปาปสฺส อกรรม) การทำความดี (กุสลสฺสุปสมฺปทา) และ การทำจิตให้บริสุทธิ์ (สจิตฺตปริโยทปน)

ความดี ความชั่ว เป็นสิ่งที่ปรากฏและรับรู้ได้จากสภาพการดำรงชีวิตในสังคมมนุษย์ การพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญาอย่างรอบคอบแยกแยะความดี ความชั่ว และการกระทำจิตให้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นพื้นฐานหรือบ่อเกิดของการกระทำที่ชอบที่ควร^๓

เมื่อเราลองพิจารณาดูสาระสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ที่มุ่งเน้นสภาพของจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ว่าเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่ชอบที่ควรแล้ว พระพุทธศาสนาก็น่าจะเป็นทัศนคติแบบถือเจตนาของการกระทำเป็นตัวตัดสินการกระทำ แต่จากรายละเอียดที่ปรากฏ คำสอนของพระพุทธองค์ ไม่ได้เน้นในเรื่องหนึ่งเรื่องใด สิ่งที่ทรงเน้นและปรากฏอยู่เสมอคือการคำนึงถึงตนเองและผู้อื่น การกระทำใดที่เป็นในทางเบียดเบียนหรือก่อให้เกิดโทษแก่ผู้อื่น ย่อมไม่เป็นที่พึงกระทำ เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมรักตนเอง ดังพุทธอุทานที่ทรงเปล่งแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ในปิยตรสูตรว่า “บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆ เลย สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”^๔

จากการศึกษาเรื่องหลักศีลธรรมและเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงอาจสรุปได้เป็นเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำดีทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะดังนี้ คือ มีเจตนาดี (กุศลมูลเกิดขึ้นในจิต) มีวิธีการที่ถูกต้อง ไม่ผิดศีล ไม่ผิดธรรม และคำนึงถึงผลที่ตามมา อันจะเกิดแก่ตนเองและผู้อื่น

^๑ อ่างแล้ว, สมภาร พรหมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*, หน้า ๓๑.

^๒ ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๒๘๘.

^๓ พระมหากันต์ วฑฒณว โส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักกับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยูรช ญตุโต)”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๓๕), หน้า ๕๘.

^๔ ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๒๕๔.

ในเรื่องนี้อาจตอบได้ว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะทั้ง ๒ แบบ กล่าวคือ ในระดับโลกียะพุทธจ
 ริยศาสตร์ยอมรับในเหตุผลหรือปัจจัยและสภาพแวดล้อม จึงมีปรากฏตัวอย่างข้อห้ามต่างๆ ในพระ
 วินัยปิฎก มหาวรรค ทรงบัญญัติข้อห้ามสำหรับพระภิกษุไว้หลายประการตามหมวดต่างๆ แต่ก็มีข้อ
 ทรงยกเว้น อนุโลม หรือเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ข้ออนุญาต ข้อห้ามที่เกี่ยวกับบรองเท้า ทรงห้ามใช้รองเท้า
 ในวัดภายหลังทรงอนุญาตให้ใช้ได้ รวมทั้งอนุญาตให้ใช้คบเพลิงประทีปและไม้เท้า เพื่อไม่ให้เท้า
 เหยียบหนาม เหยียบตอและเพื่อสะดวกในเวลากลางคืน ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่เจ็บเท้า เท้าแตกหรือมี
 โรคที่เท้าใช้รองเท้าได้ ทรงอนุญาตให้ฉันปัญจเภสัช^๑ ได้ตลอดชีวิตเมื่อมีเหตุอันควร ทรงอนุญาตให้
 ภิกษุฉันเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ให้ฉันทั้งในกาลและในวิกาล สำหรับภิกษุอาพาธและทรง
 อนุญาตให้ภิกษุเก็บอาหารค้างคืนในที่อยู่ในยามสงครามเกิดภาวะขาดแคลน^๒

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมระดับโลกียะธรรม สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ความเป็นจริงที่
 ปรากฏตามกาลเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาด้วยปัญญาประกอบจึงจะถือว่าเหมาะแก่การกระทำ
 สำหรับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในระดับโลกุตระธรรม มีลักษณะที่แน่นอนแบบสมบูรณ์นิยม เพราะ
 เป็นการปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงภาวะของการดับทุกข์และกองกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งถือเป็นสิ่งประเสริฐ
 สุดและเป็นแก่นของพุทธจริยศาสตร์

๔.๖.๑ ประเด็นที่เหมือนกัน

แนวความคิดทางปรัชญาของเพลโต มีหลักสำคัญอยู่ที่ “แบบหรือมโนคติ” หมายถึงแบบ
 จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุด หรือสัจธรรมสูงสุดที่มนุษย์ต้องบรรลุถึง พาหนะที่นำเราไปสู่
 โลกแห่งแบบ เพลโตเสนอว่า ต้องใช้เหตุผลหรือปัญญาเท่านั้น เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ
 โลกแห่งประสาทสัมผัสและโลกแห่งเหตุผล โดยโลกแห่งประสาทสัมผัส หรือโลกแห่งประสบการณ์
 ประกอบด้วยจินตภาพ จินตนาการ และความเชื่อ เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบๆ ตัวเรา นี้ เป็นโลกแห่ง
 ประสบการณ์ที่เกิดจากจินตนาการบ้าง เกิดจากความเชื่อ (ที่ผิดๆ) บ้าง ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่รู้ซึ่งถึง
 แก่นแท้ของสิ่งทั้งหลาย เขาก็จะเข้าใจผิดและยึดติดในวัตถุว่า เป็นของจริง ของแท้ ตัวอย่างที่เพลโต
 ยกมาสนับสนุนแนวความคิดเรื่องโลกแห่งประสาทสัมผัสคือ นิยายเรื่องถ้ำ (The Cave)^๓ ดังนั้น โลก
 แห่งประสาทสัมผัสจึงเปลี่ยนแปลงไหลลื่นอยู่ตลอดเวลา ครอบงำมนุษย์ให้เกิดความลุ่มหลงยึดติดว่า
 ยั่งยืนจนกลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นบดบังบทบาทของเหตุผลหรือปัญญาอันจะนำไปสู่สัจธรรม

ส่วนโลกแห่งเหตุผล ประกอบด้วยสัญลักษณ์ การคำนวณ และมโนคติ สัญลักษณ์บางอย่างที่
 เราพบเห็นในชีวิตประจำวันเป็นสารัตถะที่ไม่เปลี่ยนแปลง การจะเข้าถึงความจริงในลักษณะนี้ เพลโตเชื่อ
 ว่า มนุษย์ต้องใช้เหตุผลเพราะโลกของแบบไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยประสาทสัมผัส ทศณะนี้คือสิ่งที่เพล
 โตพิสูจน์ให้เห็นว่า เหตุผลหรือปัญญา นำไปสู่สัจธรรมให้รู้ความจริงสรรพสิ่งและข้อสำคัญที่สุด
 สามารถก้าวเข้าสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติได้ เขาถือว่า ความดีสูงสุดซึ่งเป็นความจริงแท้ อีกทั้งยังเป็น
 จุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง สิ่งที่เป็นความดีสูงสุดจึงได้แก่ มโนคติแห่งความดี

^๑ หมายถึง เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ดูรายละเอียดใน วิ.มทา. (ไทย) ๑/๘๗/๑๐.

^๒ อ้างแล้ว, พระมหากันต์ วัฑฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทาง
 จริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต)”, หน้า ๖๐.

^๓ อ้างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ฐมจินตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า.

(Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ^๑ เพราะฉะนั้น โลกแห่งแบบหรือมโนคติจึงเป่าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทั้งหลายต้องก้าวไปให้ถึงเพื่อการเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ที่สุดและดีที่สุด

แนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท เชื่อว่า สรรพสิ่งในโลกตกอยู่ภายใต้กฎ ๓ อย่างคือที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ กล่าวคือมีสภาพแห่งความไหลลื่น ไม่ตายตัว เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (อนิจจตา) เนื่องจากความไม่เที่ยงแท้จริงจิ่งจึงเกิดการบีบคั้น กัดคั้น ไม่ให้อยู่ในสภาพคงทนถาวร (ทุกขตา) ซึ่งจากความไม่เที่ยงแท้หรือสาร์ตละให้ยึดโยงเกาะเกี่ยวเป็นตัวตนที่จะยึดถือเป็นแกนกลางได้ (อนัตตตา) ลักษณะทั้งสามนี้ จึงเป็นปัญหาหรือเป็นภาวะที่คอยบีบคั้น กัดคั้น ชีวิตมนุษย์ให้เกิดความทุกข์ ความคงสภาวะเดิมไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความเดือดร้อนนานัปการพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเสนอทางออกเพื่อแก้ปัญหามให้มนุษย์ทั้งหลายหลุดพ้นจากวงจรแห่งความทุกข์ทรมานเหล่านี้ ทางออกที่ว่านั้นคือ “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) นิพพานนั้นได้ชื่อว่า เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์คือ ความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ^๒ เมื่อดับกิเลสทั้งหลายแล้ว ชีวิตก็ประสบกับความสุขความดีงามแบบยั่งยืน ดังคำกล่าวของบุคคลผู้บรรลุนิพพานว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง^๓ สุขอื่นยิ่งกว่านิพพานไม่มี^๔ นิพพานเป็นสุขดีหนอ ไม่มีความโศก^๕ เป็นต้นลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพานเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยความสุขและความดีงาม

๔.๖.๒ ประเด็นที่แตกต่างกัน

แบบหรือมโนคติ เป็นสภาวะที่มีอยู่จริง อยู่ได้ด้วยตนเอง แบบเป็นภาพรวมของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ อีกทั้งยังเป็นแก่นสารที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคงทนถาวรเป็นนิรันดร อยู่เหนือกาลเทศะ และเป็นความดี ความงามสูงสุด เพราะว่า ภาวะของมนุษย์ที่เข้าถึงโลกแห่งแบบจึงเป็นความดีความงามอันสมบูรณ์ เพลิดเพลินโลกออกเป็น ๒ ชนิดเพื่อแสดงให้เห็นว่า การจะเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้นั้น ต้องละจากโลกประสาธสัมผัส แล้วใช้ปัญญาหรือเหตุผลพิจารณาให้เห็นสัจธรรมที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาธสัมผัส วิธีการเช่นนี้ จะทำให้เกิดปัญญาเข้าใจโลก ประการที่สองคือโลกแห่งแบบ ซึ่งเป็นสัจธรรม อันหมายถึง ความดี ความงามที่สมบูรณ์

พุทธจริยศาสตร์อธิบายว่า เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ คือการละได้ซึ่งความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยใดๆ จึงเป็นความดี ความงามสูงสุด เมื่อบุคคลบรรลุสู่สภาวะนี้แล้ว ชีวิตจะพ้นจากทุกข์หรือปัญหา (เรียกว่าความสุขอย่างยิ่ง ความสงบอย่างยิ่ง) นิพพานตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท มีลักษณะเป็นความดับกิเลสทั้งหลายแล้วเกิดปัญญาสว่างไสว มองเห็นสิ่งทั้งหลายคือโลกและชีวิตตามความเป็นจริงที่มันเป็น ไม่ใช่อยากให้เป็น ดังคำกล่าวที่ว่า “นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เองไม่ขึ้นกับกาล

^๑ อ่างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธรรมจิตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๑๖๔.

^๒ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

^๓ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐๒/๙๕.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า. ๒๔๗.

^๕ ข.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๒๗/๓๗๔.

เรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”^๑ นิพพานตามที่ชนะพระพุทธศาสนา มีลักษณะแสดงภาวะทางจิตอันปลอดปลอดจากกิเลส หรือความยึดมั่นถือมั่น จึงเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี สูงสุดสำหรับมวลมนุษย์ทั้งหลาย

**ตารางที่ ๒ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์
ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต^๒ มีดังนี้**

พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
๑. นิพพานเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุด ไม่ถูกปรุ้งแต่งด้วยปัจจัยใดๆ เป็นความดีและความสุขสูงสุดอยู่เหนือกาลเทศะ เป็นโลกุตตรธรรม	๑. โลกแห่งแบบหรือมโนคติเป็นสัจธรรมคือเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุด แบบดำรงอยู่อย่างถาวร เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิดที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งประสาทสัมผัสอยู่เหนือกาลเทศะ
๒. ภาวะของบุคคลผู้เข้าสู่นิพพาน (ความดีสูงสุด) มีลักษณะสงบอย่างยิ่ง เป็นสุขอย่างยิ่ง แต่เป็นความสุขสงบที่ปราศจากการยึดมั่นถือมั่น	๒. ภาวะของบุคคลผู้เข้าสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ (ความดีสูงสุด) มีลักษณะเป็นมนุษย์ที่มีความดี และความสุขสมบูรณ์สูงสุด
๓. นิพพาน มีใช้สถานที่เข้าไปรวมอยู่ด้วยกันของมนุษย์ แต่เป็นสภาวะที่จิตรับรู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง (ตถตา) ด้วยปัญญา	๓. โลกแห่งแบบมีลักษณะเป็นจุดหมายของสรรพสิ่ง คือการหลอมรวมกับความสมบูรณ์สูงสุด เช่นมนุษย์หลอมรวมกับความดีความสมบูรณ์ที่สุด
๔. นิพพานไม่อยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง แต่เป็นอนัตตาเพราะไม่มีอุปาทานใดๆ	๔. โลกแห่งแบบเป็นนิรันดร์ ไม่อยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจึงเป็นอนิจจัง

จากการศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างเกณฑ์ตัดสินความดีในแนวคิดจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต^๓ สรุปได้ ดังนี้ “แบบของมนุษย์” ซึ่งเป็นมนุษย์สากลอยู่ในโลกแห่งแบบของเพลโต เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วมนุษย์ไม่มีความแตกต่างกันเพราะมี “ความเป็นมนุษย์” ดังนั้น ความเหมือนกันและความแตกต่างกัน เป็นเรื่องปลีกย่อย นอกจากความแตกต่างทางร่างกายที่เป็นผลจากการถ่ายแบบมาจากมนุษย์ได้ไม่สมบูรณ์ จึงเกิดความบกพร่องในลักษณะของความพิกลพิการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างทางกายภาพ แต่สิ่งสำคัญประจำตัวที่มนุษย์ควรจะมี เพลโตเรียกว่า “เหตุผล หรือ ปัญญา” เพราะเหตุผลหรือปัญญาจะทำให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณค่านั้น เหตุผลหรือปัญญาจึงเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ เพลโตให้ความสำคัญกับเหตุผลและปัญญามากกว่าสิ่งอื่นๆ เนื่องจากเหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงคุณธรรม ความรู้หรือปัญญานั้นเอง คุณสมบัติเหล่านี้จะทำให้เป็นคนดี คนดีตามที่ชนะของเพลโตต้องประกอบด้วยมีปัญญา มี

^๑ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๒๒๙-๒๓๐.

^๒ ชันทอง วิชาเดช. “เกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์ตามทัศนะของเพลโตกับพุทธศาสนา”, หน้า ๔๔.

^๓ พระสมปอง มนต์ชาติ (วงศ์สอาด). “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพระพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๙-๑๕๒.

ความกล้าหาญพอรู้จักประมาณตนเอง และมีความยุติธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นการส่งผลให้มนุษย์
 หยั่งเห็นสัจธรรมและเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด (ความดีสูงสุด) ได้นั่นเอง

๔.๗ คุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดี

จากการเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต ประเด็น
 ด้านคุณค่าที่เป็นผลจากเกณฑ์การตัดสินความดี ของทั้งสองแนวคิด ผู้วิจัยเห็นว่า มีสาระสำคัญ
 ครอบคลุม ๓ ประเด็นคือ คุณค่าที่มีต่อปัจเจกบุคคล คุณค่าที่มีต่อสังคม และคุณค่าที่มีต่อมวล
 มนุษยชาติ ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้อธิบายความไปตามลำดับ ดังนี้

๔.๗.๑ คุณค่าที่มีต่อปัจเจกบุคคล

เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดที่มนุษย์ต้องก้าวไปให้ถึงนั้น ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท
 เห็นว่า มนุษย์มาจากพรหมชั้นอภัสสระดังปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตร แต่เมื่อศึกษาต้นเหตุแห่งความ
 เป็นมาของมนุษย์แล้ว พบว่า พรหมชั้นอภัสสระก็มาจากมนุษย์ตามระยะความเสื่อมและความเจริญ
 ของโลก ในความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ที่ขึ้นสู่เบื้องบนเกิดเป็นพรหม หรือลงสู่เบื้องต่ำๆ เกิดเป็น
 มนุษย์ เป็นต้น ล้วนเกิดจากจริยธรรมของปัจเจกบุคคล หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้อง
 กับแรงจูงใจทั้ง ๓ ประเภท คือกิเลส กรรม และวิบาก ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลทั้งในแง่ของความดีและ
 ความชั่ว ดังนั้น มนุษย์จึงตกอยู่ในวังวนของ “สังสารวัฏ” เรื่อยไป เพื่อให้หลุดพ้นจากวงจรดังกล่าว
 พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเสนอว่า การกระทำของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ “ปัญญา” ซึ่งหมายถึง
 ความรู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งเหล่านั้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท
 คือ “ปัญญา” นั่นเอง หากบุคคลใดใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นมีคุณค่า
 เพราะเป็นบุคคลที่ไม่เสียเวลา หรือเสียโอกาสในการเกิดมาเป็นมนุษย์ ได้ทำหน้าที่ของความเป็น
 มนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ สิ่งที่คุณค่าพึงกระทำเขาก็ได้ทำแล้ว สิ่งอื่นที่คุณค่าพึงกระทำในฐานะมนุษย์
 ไม่มีอีกแล้ว

หากมีคำถามว่า ปัญญาที่มีความจำเป็นต่อการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตนั้น บุคคลจะพึงได้
 ปัญญานั้นๆ มาอย่างไร พระพุทธศาสนาเถรวาท ตอบว่า บุคคลจะต้องเป็นคนดี โดยการเป็นคนดีนั้น
 พระพุทธศาสนาเถรวาท เสนอว่า ต้องมีกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม ตามเกณฑ์ของคุณธรรมและ
 จริยธรรมทั้ง ๓ ระดับคือระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับบอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
 ซึ่งจริยธรรมทั้ง ๓ นี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำบุคคลไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาท
 เรียกว่า “นิพพาน” หรือ ความดีสูงสุด เป็นสภาวะของจิตที่หลุดพ้นปราศจากความบีบคั้น กัดดัน
 ของราคะโทสะ และโมหะ อย่างสิ้นเชิง โดยที่เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตนตามเกณฑ์ตัดสิน
 ความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ในมุมมองของเพลโต ก็คือการบรรลุสู่ “โลกแห่งแบบ” ที่
 เรียกว่า แบบแห่งความดีและความสุขสูงสุด ถือเป็นสัจธรรมอันคงมั่นนิรันดร์ เพลโตเห็นว่า โลกของแบบ
 เป็นศูนย์รวมของแบบทั้งหลาย ประเด็นอาจเป็นปัญหา ก็คือโลกแห่งแบบมาจากการจำลองมา
 จากโลกแห่งแบบอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ นั่น ยังไม่มีบทสรุปเพราะการถ่ายแบบไม่มีที่สิ้นสุด หากวิธีอธิบาย
 ของเพลโตไม่สามารถทำความเข้าใจได้ ก็จะส่งผลให้แนวคิดทางปรัชญาเรื่องโลกแห่งแบบถึง

จุดตีบตัน แต่พระพุทธรศาสนาเถรวาทจะไม่ประสบปัญหาการอธิบายความเป็นมาของมนุษย์แบบ อ่างการมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยแต่อย่างใด ดังพระพุทธรพจน์ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”

อย่างไรก็ตาม คุณค่าของเกณฑ์ตัดสินความดีที่มีต่อปัจเจกบุคคล ผ่านการให้เหตุผลความดี สูงสุด ไม่ว่าจะเป็ น “นิพพาน” และ “โลกแห่งแบบ” ที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ของจริย ศาสตร์ทั้งสอง ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นนามธรรมที่มีสาระสำคัญที่ได้รับการยอมรับจากปัจเจกบุคคลทั้งใน ชีวโลกตะวันออกและโลกตะวันตกอย่างมาก โดยจริยศาสตร์ในพระพุทธรศาสนาเถรวาท ก็ได้มีผู้นำไป ปฏิบัติตามจนบรรลุเป็น “อนุพุทธรบุคคล” จำนวนมาก ทั้งในสมัยพุทธรกาลและในปัจจุบัน ส่วนจริยศาสตร์ ตามแนวคิดของเพลโตนั้น ก็ได้รับการอธิบายความให้เป็ นเป้าหมายชีวิตผู้ภักดีต่อพระเจ้าถึงที่สุดแล้ว พอละจากโลกนี้ไปก็จะได้ไปอยู่กับพระเจ้า ที่เรียกว่า “ชีวิตนิรันดร” ในศาสนาที่นับถือพระเจ้า ดังสรุปผลไว้ในตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อปัจเจกบุคคล ที่เป็นผลจาก เกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธรศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต สรุปได้ดังนี้

พระพุทธรศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
๑. เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ คือ “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) เป็นสภาวะที่ ปราศจากความดิ้นรน ความบีบคั้นกดดันจากรากเหง้าของความทุกข์ ความเดือดร้อน ๓ ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ และความ หลง อย่างสิ้นเชิง นิพพานไม่ถูกปรุงแต่งด้วย ปัจจัยใดๆ จึงเป็ นความดี ความงามสูงสุด เมื่อ บุคคลบรรลุสู่สภาวะนี้แล้ว ชีวิตจะเต็มไปด้วย ความสุขอย่างยั่งยืน อันเป็ นเป้าหมายของชีวิต มนุษย์ทุกเชื้อชาติและทุกภาษา	๑. เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ ตาม แนวคิดของเพลโต คือการบรรลุสู่โลกแห่งแบบหรือ มโนคติ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง อยู่ได้ด้วยตนเอง แบบเป็นภาพรวมของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ใน โลกนี้ อีกทั้งยังเป็นแก่นสารที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คงทนถาวรเป็ นนิรันดร อยู่เหนือกาลเทศะ และเป็น ความดี ความงามสูงสุด เพราะวา ภาวะของมนุษย์ ที่เข้าถึงโลกแห่งแบบจึงเป็ นความดี ความงามอัน สมบูรณ์ จุดมุ่งหมายของชีวิต คือการปลดปล่อย วิญญาณออกจากความทุกข์
๒. คุณค่าทางจริยธรรม จัดเป็ นวัตถุวิสัย (Objectivism) เพราะเป็ นสิ่งที่มีอยู่จริงใน ธรรมชาติ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกใดๆ ความ ดีแม้จะไม่มีใครทำ สิ่งที่ดีมันก็ยังดี กล่าวคือมี สภาวะของมันที่เป็ นอยู่อย่างนั้น ไม่ได้ขึ้นกับ บุคคล กาละ เทศะ แต่หากวา บุคคลใดกระทำ ในสิ่งที่ดีนั้น ก็จะเป็นผู้มีกาย วาจา จิตใจ ที่มี ความสอดคล้องกับธรรมชาติ ชีวิตก็จะไม่ทุกข์	๒. ให้มนุษย์มีคุณธรรมเกี่ยวกับความดี ความดี เป็นโลกแห่งความบริสุทธิ์ ไม่เปลี่ยนแปลง ความดีมี จุดมุ่งหมายในตัวเอง ความชั่วคือโลกแห่งประสาธ สัมผัสเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากเหตุผลเป็ นความดี อันสูงสุดของมนุษย์ มนุษย์ไม่ควรแสวงหาความสุข ตอนใกล้จะสิ้นชีวิต แต่ควรแสวงหาความสุขเมื่อยังมีชีวิตอยู่ โดยให้เข้าถึงความดีตั้งแต่ระดับต้น จนกระทั่งเป็ นผู้มีคุณสมบัติที่จะเข้าถึงความดีสูงสุด เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว
๓. มนุษย์มีความแตกต่างกันเพราะทำ กรรมที่แตกต่างกัน วิบากหรือผลที่ได้รับจึง แตกต่างกันไปด้วย จุดกำเนิดของมนุษย์มาจาก	๓. มนุษย์มาจากแบบสากลของมนุษย์ ซึ่งอยู่ ในโลกแห่งแบบ (Form) หรือมโนคติ (Idea) ไม่มี ความแตกต่างกันเพราะเป็ นมนุษย์จำลองมาจาก

พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
พรหมชั้นอาภัสสระตามสังสารวัฏ ซึ่งเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย สรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ	แบบสากลของมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์ แต่ที่มนุษย์มีความแตกต่างกันก็เพราะถ่ายจากแบบจริงของมนุษย์มาได้ไม่เท่าเทียมกันเท่านั้น

๔.๗.๒ คุณค่าที่มีต่อสังคม

การศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ระหว่างเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต ตามบทบาทและการทำหน้าที่ซึ่งถือเป็นตัวกำหนด การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ ทั้งเป็นส่วนที่เป็นแหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ และเป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว ความระแวง ความเครียดแค้นชิงชัง ความมัวเมาลุ่มหลง และความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ ที่เป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมของมนุษย์ เรียกว่า “ตัณหา” โดยแบ่งออกเป็นได้ ๓ อย่าง คือ (๑) กามตัณหา (๒) ภวตัณหา (๓) วิภวตัณหา ตัณหาทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นต้นเหตุทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดำเนินไปในทิศทางต่างๆ เช่น ได้สิ่งที่ชอบใจ พอใจก็เป็นสุข และแสวงหาสิ่งที่ชอบใจใหม่ไปเรื่อยๆ ถ้าได้สิ่งที่ไม่น่าชอบใจก็อยากจะไปให้พ้นจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งพฤติกรรมจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่า ใครมีตัณหามากกว่า หรือ น้อยกว่านั่นเอง ตัณหาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีตัณหาที่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรียกว่า “กุศลธรรมฉันทะ” ส่วนตัณหาที่เป็นการทำลายคุณภาพชีวิต เรียกว่า “อกุศลธรรมฉันทะ”

จากประเด็นความมากหรือน้อยของตัณหาที่บุคคลแต่ละคนมีแตกต่างกันนี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลแต่ละคนมีการกระทำทนาย วาจา และจิตใจ ที่ส่งผลต่อสังคมมากหรือน้อยแตกต่างกันไป เพราะสังคมเป็นที่รวมของปัจเจกบุคคล ดังนั้น ในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงพยายามที่จะสอนให้บุคคลเป็นคนดี เพราะหากปัจเจกบุคคลได้รับการพัฒนาจนเป็นคนดีคือเป็นผู้ได้สัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นแห่งมรรคมืองค์ ๘ ประการแล้ว ก็ส่งผลทำให้บุคคลนั้นๆ ได้กุศลธรรมฉันทะ พัฒนาดตนเองจนเป็นพลังในการที่จะพัฒนาสังคม ส่วนของเพลโตนั้น เมื่อปัจเจกบุคคลได้พัฒนาตนเองไปตามลำดับแล้วจนกระทั่งสูงสุดเป็นราชาปราชญ์ ที่เคารพในกฎ กติกา เป็นผู้มีความสมบัติที่จะปกครองคนอื่นและเป็นผู้นำในสังคม เพราะมองเห็นประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้นจากการทำหน้าที่เป็นผู้นำของตนเองต่อสังคมโดยรวมเพื่อเป็นการนำสังคมเข้าสู่มนโคติของสังคม อันเป็นการกระทำความดีในระดับสูงสุดเพื่อที่จะเข้าถึงโลกแห่งแบบหรือมนโคติหลังจากการเสียชีวิตแล้ว

เกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตนั้น ต่างก็กำหนดคุณค่าไว้ตรงที่ผลของเกณฑ์คือความสุขเหมือนกัน โดยเป็นความสุขที่เกิดจากการละกิเลสตัณหาที่ทำให้วิญญาน(จิต) ของมนุษย์เศร้าหมอง เพียงแต่สำหรับเพลโตนั้น ไม่ได้ละเอียดเด็ดขาด กล่าวคือ มีคุณธรรมฝ่ายสูงคอยควบคุมความปรารถนาฝ่ายต่ำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควรเท่านั้น ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น คุณค่าที่เป็นการดับกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิงนั้น มีเกณฑ์ตัดสินความดีที่แตกต่างกันไปตามหลักความคิดและตามหลักปรัชญาของตน กล่าวคือพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า อริยมรรคมืองค์ ๘ เป็นปฎิบัติดำเนินสู่พระนิพพาน ได้แก่ ความเห็นชอบ การดำริชอบ การพูดชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งใจมั่นชอบ โดยองค์ประกอบทั้ง ๘

ประการนี้ จะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องกัน พร้อมกัน และสอดคล้องกันไป จึงจะทำให้สามารถดำเนินไปถึงพระนิพพานได้

ส่วนปรัชญาของเพลโตนั้น ถือว่า ผู้มีความดีที่ดำเนินสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับแบบหรือมโนคติของเขานั้น ต้องมีการพัฒนาความดีของตนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำ จนไต่ขึ้นไปสู่ระดับความดีสูงสุดได้ หมายถึง เริ่มแรกมีความดีในร่างกายที่สวยงามอย่างเดียว จากนั้นความดีภายในร่างกายของทุกสิ่งทุกอย่างจนเห็นความดีงามของจิตวิญญาณ เห็นความดีงามของการปฏิบัติและความมีกฏระเบียบทั้งหลาย จนถึงความดีสูงสุดของวิทยาการต่างๆ จนในที่สุด ก็จะได้เห็นความดีงามด้วยตัวของมันเอง คือแบบ หรือ มโนคติ ที่เป็นสภาวะที่มีอยู่จริง ดำรงอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิด เป็นการชำระจิต (วิญญาณ) จนบริสุทธิ์ เมื่อเขาต้องตายไป วิญญาณส่วนนี้ ก็จะได้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกับแบบหรือมโนคติ ที่มีผลเป็นคุณค่าที่สูงที่สุดนั่นเอง ดังสรุปได้ตามตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อสังคมที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต สรุปได้ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
๑. ทำให้มนุษย์ในสังคมมีกฏกติกาเชิงคุณธรรม จริยธรรม ในการประพฤติปฏิบัติว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด สามารถเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร ทำให้รู้ทางดำเนินชีวิตทั้งในส่วนตัวและสังคม เข้าใจกฎความจริงทำให้ชีวิตเกิดความสมบูรณ์ โดยมนุษย์จะเป็นผู้มีคุณธรรม มีคุณค่าแห่งความดีงามสำหรับชีวิต จะต้องประพฤติตามจริยธรรม ๓ ระดับของมนุษย์ คือระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และระดับมรรคมีองค์ ๘ ประการ	๑. ทำให้มนุษย์ในสังคมรู้จักคุณค่าที่ควรสืบแสวงหา โดยใช้หลัก “เหตุผล (Reason) และปัญญา (Wisdom)” รู้จักพื้นฐานของปรัชญาชีวิตและปรัชญาสังคมสู่การมีชีวิตอยู่ในวิถีแห่งการใช้เหตุผลหรือปัญญา แสวงหาความจริง ความดี และความงาม ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ ก็คือ ต้องมีปัญญา (Wisdom) ความกล้าหาญ (Courage) รู้จักประมาณ (Temperance) และ ความยุติธรรม (Justice)
๒. การให้แนวคิดการปกครองบ้านเมืองที่ดี โดยมองการเมืองในฐานะเป็นองค์กร หรือตัวกลางในการที่จะเข้าไปจัดแจง หรือจัดสรรผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรม แก่ประชาชนทุกฝ่าย โดยผู้ที่เข้าไปปกครองจะต้องดำรงอยู่ในศีลธรรม หากปราศจากศีลธรรมแล้วการปกครองย่อมไม่อาจบรรลุจุดมุ่งหมายได้พุทธศาสนาเถรวาทจึงเน้นที่หลักศีลธรรมเป็นสำคัญ ^๑ โดยผู้ปกครองจะต้องมีความพร้อมทั้งร่างกาย และ	๒. การให้แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองว่า สังคมที่ดีมาจากประชาชนที่ดี ภายใต้การปกครองของผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม และรูปแบบการเมืองที่ดีที่พัฒนามาจากความจริงของมนุษย์ที่อยู่ในระบบของประชาธิปไตย การพัฒนาความสุขของประชาชนที่เป็นระบบประชาธิปไตยให้มีความสามัคคีกันในอุดมรัฐ ในด้านคุณธรรมและจริยธรรม “ความดี” ของนักการเมืองที่ดี มีความยุติธรรม

^๑ พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปญโญ (ศรีระอาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
จิตใจ มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานการเมืองเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งคุณลักษณะของนักการเมืองที่ดี จะต้องมีความคุณธรรมประจำตน เช่น ทศพิธราชธรรม ๑๐ ราชวัตรธรรม ๔ เป็นต้น	ที่เท่าเทียมกันที่อยู่ในสังคมของคนดี นำมาสู่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความผาสุกของประชาชนโดยรวม เกิดสังคมทานติสุขุขระดับบุคคลที่เป็นเงื่อนไขของทานติสุขุขของสังคม อย่างแท้จริงได้

จากตารางที่ ๔ จะเห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญ และเน้นย้ำอยู่เสมอว่า ชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่า ความดีงาม ได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา บทบาทของปัญญาในพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะเป็นการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือโลกและชีวิตตามความเป็นจริง การเข้าใจลักษณะนี้ ทำให้มนุษย์ปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งด้วยความสอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความจริงนั้นๆ ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นมาตรการสำคัญซึ่งใช้ตัดสินคุณค่าชีวิตของมนุษย์

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ ได้แบ่งประเภทของความดีตามลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับจิตใจ ที่สอดคล้องกับหลักกุศลและอกุศล และที่เป็นกลางๆ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า ปัจเจกบุคคลต้องประพฤติตามจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับคือ ความดีระดับศีล ๕ ความดีระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และความดีระดับมรรคมงคล ๘ (นิพพาน) ทั้งสามระดับนี้ รวมลงเป็นไตรสิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ผ่านการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย ทางด้านวาจา และทางด้านทางใจ

ส่วนเพลโตใช้หลัก “เหตุผล (Reason) และปัญญา (Wisdom)” เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์เหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงความรู้ ความดี และพุทธิปัญญา สิ่งเหล่านี้จะเป็นมรรควิธีที่ผลักดันมนุษย์บรรลุสัจธรรมหรือความจริงสูงสุด กล่าวคือการเข้าใจโลกแห่งแบบ หรือ มโนคติ ซึ่งอยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส ปัญญาในทัศนะของเพลโตมีไว้เพื่อทำความเข้าใจโลกแห่งแบบแล้ว มนุษย์พยายามพัฒนาตนให้เข้าไปอยู่ในโลกแห่งแบบที่ถือว่า เป็นความดีสูงสุด เป็นสัจธรรมสูงสุด แต่ถ้ากล่าวถึงขั้นตอนของมนุษย์ว่า จะเป็นคนดีได้นั้น ต้องมีคุณสมบัติอย่างไร เพลโตอธิบายว่า ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ ก็คือ ต้องมีปัญญา (Wisdom) ต้องมีความกล้าหาญ (Courage) จะต้องรู้จักประมาณ (Temperance) และประกอบด้วยความยุติธรรม (Justice) นี้เป็นมาตรการตัดสินว่า ใครดี ใครเลว นั้นเอง

จากสภาพประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของไทยที่ผ่านมา มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตลอดระยะเวลา ๗๐๐ กว่าปี พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองมาก ซึ่งในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์เป็นธรรมาภิบาลพระพุทธศาสนาออกเผยแผ่ไปยังนานาประเทศ เพื่อแสดงพลังอิทธิพลพระราชอำนาจหวังเพื่อความสงบสุขแก่มหาชนเป็นที่ตั้ง ในเวลาต่อมาที่พระพุทธศาสนาสายที่ ๘ ซึ่งมีพระโสณเถระกับพระอุตตเถระพร้อมคณะได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิจนพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกรุงสุโขทัยโดยการนำของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ได้อัญเชิญหรือว่านิมนต์ปุครุ พระมหาเถระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัยส่งผลให้พระญาณโถออกผนวชในพระพุทธศาสนา ก่อนสละสมณเพศกลับเข้าไปครองราชสมบัติใน

เวลาต่อมา และได้ทรงเป็นผู้นำในการแต่งไตรภูมิพระร่วง เพื่อให้คนไทยได้ศึกษาเล่าเรียน มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นไป ส่งผลให้การเมืองการปกครองมีความมั่นคง และประชาชนก็อยู่ด้วยกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เพราะพระราชาและข้าราชการตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของชีวิตประจำวัน ที่ทุกคนจะต้องใช้ร่วมกันในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี

ส่วนรูปแบบการเมืองที่ดีของพุทธศาสนาเถรวาท คือ อธิปไตย ๓ ถือเป็นรูปแบบแนวทางที่สังคมประชาธิปไตยจะต้องยอมรับ มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองไทยมากได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย อำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์ และการปกครองแบบสภามัคคีธรรม ถือเป็นรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยในปัจจุบัน ซึ่งคุณลักษณะของนักการเมืองที่ดีจะต้องมีคุณธรรมประจำตน เช่น ทศพิธราชธรรม ๑๐ ราชวัตรธรรม ๔ เป็นต้น

สำหรับผลงานอุดมรัฐของเพลโต ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์มีความเกี่ยวเนื่องกับการเมืองการปกครองโลกว่า กลุ่มชนใด หรือประเทศใด จะเลือกรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมหรือสนองความต้องการของสังคมกลุ่มชนได้ ซึ่งระบบการเมืองการปกครองที่เพลโตได้ท่องเที่ยวไปศึกษาเรียนรู้มา ทำให้เพลโตสามารถสรุปรูปแบบทางการเมืองของโลกไว้มี ๕ รูปแบบได้แก่ แบบอภิชนาธิปไตย แบบโยธาธิปไตยแบบคณาธิปไตย แบบประชาธิปไตย และแบบทรราช โดยรูปแบบการปกครองที่เพลโตให้การยอมรับมากที่สุด ก็คือแบบอภิชนาธิปไตย ลักษณะผู้นำทางการเมืองที่ดีจะต้องมีร่างกายแข็งแรงและจิตใจแจ่มใส ราชาปราชญ์ที่เป็นผู้ปกครองต้องมีความรู้ลักษณะการเมืองที่ดีต้องให้การศึกษแก่ประชาชน รูปแบบการปกครองที่ดีของเพลโต ก็คืออภิชนาธิปไตย อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตเชิงอภิปรัชญาอยู่ในโลกของแบบจุดเด่นการพัฒนาทางการเมืองนั้น ต้องเคร่งครัดในกฎระเบียบและจุดอ่อนทางการเมืองอยู่ที่ประชาชนขาดการศึกษา นักการเมืองเห็นประโยชน์ตนสำคัญกว่ารัฐ ส่วนแนวความคิดทางสังคมการเมืองของเพลโตอยู่ที่การแบ่งงานกันทำ ปัญหาสังคมการเมืองมาจากความคิดจินตนาการเกินความจริง ความเข้มแข็งทางการเมืองอยู่ที่การจัดตั้งองค์กรแบบมีส่วนร่วม อิทธิพลของมนุษย์ที่มีต่อการสรรค์สร้างสังคมการเมืองก็คือ การพัฒนาจิต การศึกษาที่เป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมก็คือ เลขคณิต เลขาคณิต และดาราศาสตร์

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเพลโต มองปัญหาทางการเมืองในสมัยนั้นว่า เกิดจากคนขาดความรู้ ทำให้การเมืองไม่สามารถพัฒนาไปได้ ถ้าคนได้รับการศึกษาดีแล้ว การเมืองก็จะพัฒนาได้ และจุดเด่นของการเมืองการปกครองก็คือ การรักษากฎระเบียบแบบแผนของสังคมไว้ และชนชั้นปกครองจะไม่พยายามเข้าไปพัวพันผลประโยชน์ส่วนตัวกับส่วนรัฐ จะทำให้การเมืองปั่นป่วนได้ ทางออกทางการเมืองนั้น จะต้องจัดแบ่งงานให้คนทำตามหน้าที่ตามความสามารถของแต่ละคน เป็นธรรมชาติของรัฐมีคนอดอยากมากกว่าคนร่ำรวย รัฐจะต้องหาทางออกที่รอบคอบ และเป็นเครื่องมือในการศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาได้ เนื่องจากมนุษย์มีจิตแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ได้แก่ จิตภาคตัณหา ต้องทำให้ลดความเห็นแก่ตัวให้ได้ จิตภาคน้ำใจ มีความเสียสละรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และจิตภาคปัญญา มีการใช้เหตุผลในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองของทั้ง ๒ ระบบ สรุปความได้ว่า ทั้งพุทธศาสนาเถรวาทและเพลโตนั้น จะเน้นการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพของมนุษย์ด้วยกัน โดย

พุทธศาสนาเถรวาท จะเน้นธรรมะในการอยู่ร่วมกันในหลายระดับเพื่อความสุข แต่ความสุขสูงสุดคือการหลุดพ้น เป็นภาวะนิพพานซึ่งเป็นความสุขนิรันดร ส่วนเพลโตนั้น จะเน้นหน้าที่ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีภาวะและอยู่ภายใต้ศักดิ์จากราชาปราชญ์

๔.๗.๓ คุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติ

ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบคุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติในประเด็นของความเป็นมาของมนุษย์ เกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ คุณธรรมการเป็นคนดี เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๕ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างคุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติที่เป็นผลจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต สรุปได้ดังนี้

คุณค่าที่มีต่อมวลมนุษยชาติ	พระพุทธศาสนาเถรวาท	แนวคิดของเพลโต
ความเป็นมาของมนุษย์	มนุษย์มาจากพรหมชั้น อาภัสสระในวังวนสังสารวัฏ แตกต่างกันตามจริยธรรม ปัจเจกบุคคล	มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบ สากล “แบบของมนุษย์” ไม่มี ความแตกต่างกันในความเป็น มนุษย์นอกจากมีความไม่ สมบูรณ์ทางกายภาพที่เกิดจาก การถ่ายแบบไม่สมบูรณ์
เกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็น มนุษย์	ใช้ปัญญา (ความรู้เท่าทันสรรพ สิ่งตามความเป็นจริง) จาก ๓ แหล่ง คือ จินตามยปัญญา สุต ตมยปัญญา และภาวนามย ปัญญา	ใช้เหตุผล (ความรู้หรือคุณธรรม พุทธิปัญญา หรือปัญญา)
คุณธรรมการเป็นคนดี	มีจริยธรรมขั้นพื้นฐาน (ศีล ๕) ชั้นกลาง (กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ) และขั้นสูง (มรรค ๘)	มีคุณธรรมของปัจเจกชน ได้แก่ ปัญญา มีความกล้าหาญ รู้จัก ประมาณ และ ความยุติธรรม และมีคุณธรรมของรัฐ
เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์	การบรรลุนิพพาน (สภาวะจิตที่ หลุดพ้นปราศจากความบีบคั้น กอดันของราคะ โทสะ และ โมหะอย่างสิ้นเชิง)	การบรรลุสู่โลกแห่งแบบ (แบบ แห่งความดีและความสุขสูงสุด)

จากตารางที่ ๕ คุณค่าของจริยธรรมในแนวคิดของเพลโต เช่น ความดี ความซื่อ เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าในตัวเอง จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับจริยธรรมตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะความมีอยู่ของคุณค่าจริยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ดี ซื่อ ในพุทธจริยศาสตร์ถือว่า มีอยู่ในการกระทำนั้นๆ เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มสุราเมรัย สิ่งเหล่านี้ ผิดมีผลเป็นบาป (ชั่ว) ในตัวเอง ไม่ต้องอิงอาศัยบุคคลมองว่า การกระทำ นั้นๆ ชั่ว ดี ถูก ผิด มันย่อมบ่งบอกอยู่ในตัวอยู่แล้ว เช่นเดียวกับ ค่าทางจริยธรรมของเพลโต ที่มีแนวคิดว่า ความดีสูงสุดเป็นสิ่งที่

อยู่ในทุกศาสตร์ ทุกศิลป์ ทุกการกระทำ การแสวงหาของมนุษย์มีจุดหมายเพื่อความดี มิใช่เป็นเครื่องมือที่จะนำไปเพื่อสิ่งอื่น มีต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น ดังนั้น “ดี” หรือดีสูงสุดจึงเป็นสิ่งที่ควรแสวงหา

คุณค่าทางจริยธรรมของทั้ง ๒ แนวคิดเป็นบ่อเกิดจากธรรมเนียมและอรรถชาตินิยม ลักษณะที่เกิดจากธรรมชาติ คือเป็นสิ่งที่ปรากฏในธรรมชาติอยู่แล้ว มนุษย์มิได้เป็นผู้กำหนด เช่น บุญ (ความดี) หมายถึง เครื่อง ชำระตน ภาพที่น่าชื่นชม หรือ ดีคือความสุข ชั่วคือความทุกข์ กุศล แปลว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย ดีงาม ในพุทธจริยศาสตร์จึงนิยามแบบธรรมชาติและอรรถชาตินิยมส่วนนี้

ส่วนเพลโตกล่าวว่า ความดี คือ ความสุขเป็นค่าทางจริยธรรมด้วย คำว่า “สุข” สุขเป็นค่าธรรมชาติดีมีค่าทางจริยะ ซึ่งเป็นลักษณะอรรถชาตินิยม แต่เขายังนิยามจริยธรรมว่า ดี คือ ดี และการกระทำต่างๆ ที่เป็นความสุดโต่ง ระหว่างความมากเกินไปและน้อยเกินไป คงไม่ต้องบอกว่า เป็นคุณธรรมฝ่ายใด มันมีค่าอยู่ในตัวอยู่แล้ว เช่น ความสุรุ่ยสุร่าย ความซึ่ซลาด มันบ่งบอกถึงความชั่วอยู่นั่นเอง ทั้งนี้ คุณค่าของความเป็นมนุษย์นั้น เมื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดไปแล้ว จะต้องมีความรับผิดชอบในการกระทำนั้นๆ หรือสิ่งที่มนุษย์แสดงถึงว่า มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกและรับผิดชอบต่อในการกระทำของมนุษย์เอง พระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นว่า ความเป็นบุคคลของมนุษย์มีสิทธิโดยธรรมชาติ เพราะบุคคลมีสิทธิที่จะกระทำสิ่งต่างๆ เท่าเทียมกัน การกระทำของมนุษย์ที่มีคุณค่าจึงควรปฏิบัติและมีความรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเอง และรับผิดชอบต่อผลของการกระทำต่อผู้อื่นด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่า คุณค่าในการกระทำนี้อยู่ในตัวการกระทำเองทุกๆ การกระทำ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ดี หรือชั่ว ก็ตาม ย่อมมีคุณค่าอยู่ในตัวอยู่แล้ว ถึงแม้ตัวเองพยายามหลอกบุคคลอื่นในการกระทำของตนได้ แต่ความเป็นธรรมชาติของคุณค่าของการกระทำ ย่อมยังคงอยู่และยังคงอยู่กับตัวผู้กระทำเองตลอดเวลา เพราะตัวผู้กระทำเอง ย่อมรู้เจตนาหรือรู้ว่า การกระทำที่ตนเองทำนั้น ดี หรือ ชั่ว โดยธรรมชาติมนุษย์ทุกคนมีความรู้สึกนึกคิดในการกระทำที่ดีและยอมรับการกระทำของตนเอง โดยการรับผิดชอบต่อรู้สึกผิดกับการกระทำนั้น นี้ถือว่า เป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่มีคุณค่ามากที่สุด

แนวคิดพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต มองเรื่องความเป็นสากลและคุณค่าของมนุษย์^๑ ดังนี้ เพลโตเชื่อว่า เหตุผลของมนุษย์คอยควบคุมการกระทำทุกๆ อย่างที่สำคัญของมนุษย์มีส่วนสำคัญอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) หน้าที่ทางร่างกายหมายถึง ความสมบูรณ์ของร่างกาย ๒) ความปรารถนาอันเป็นอุดมคติอันสูงส่ง และ ๓) ความจงใจของมนุษย์ที่จะมีชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุผลคอยควบคุมความคิดและการกระทำ ซึ่งผลปรากฏออกมา ก็คือทำให้มนุษย์เป็นคนฉลาด กล้าหาญ และมีอารมณ์ดีขึ้น ประกอบด้วยเหตุผลจึงเป็นชีวิตที่สูงที่สุดสำหรับมนุษย์ ซึ่งจะต้องมีความเมตตากรุณาเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำฝ่ายดีที่ปรากฏให้เห็นน้อยลงเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ การกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมและความดีที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม เช่นความรัก ความเอื้อเฟื้อ ความจริง ความดีงาม ความถูกต้อง ปรารถนาภาพ เป็นต้น เรียกว่า เป็นเครื่องมือให้รู้จักตัวเองและเป็นความดีในตัวมันเองด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า เป็นภูมิกาลในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต จากการวิเคราะห์ศีล ๕ ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า เป็นธรรมเบื้องต้นที่พุทธศาสนิกชนทุกคนจะพึง

^๑ อ่างแล้ว, พระสมปอง มนต์ชาโต (วงษ์สอาด). “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, หน้า ๑๖๑ -๑๖๒.

ปฏิบัติโดยมีจุดประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นว่า เมื่อใช้กฎสากลมาวิเคราะห์แล้ว คีล ๕ พึงเป็นจริยธรรมสากลที่มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของมนุษย์

จากการศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต ผู้วิจัยจึงสรุปความได้ว่า เพลโตใช้ทฤษฎีแบบ หรือ มโนคติ อธิบายความเป็นมาของมนุษย์แต่ก็ยังไม่อดสงสัยไม่ได้ว่า โลกแห่งแบบมาจากไหน โลกแห่งแบบถูกถ่ายแบบหรือถูกจำลองออกมาจากโลกแห่งแบบอีกหรือไม่ หรืออย่างไร หรืออยู่ดีๆ โลกแห่งแบบก็ผุดขึ้นมาโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งข้อสงสัยนี้เป็นจุดอ่อนของทฤษฎีโลกแห่งแบบของเพลโต

ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท จะไม่ประสบกับความยุ่งยากในการอธิบายความเป็นมาของมนุษย์ ด้วยพระพุทธศาสนาใช้ระบบอธิบายแบบมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“อิมสมึ สติ อิหิ โหติ อิมสุปปาทา อิหิ อุปฺปชฺชติ อิมสมึ อสตี อิหิ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิหิ นิรุชฺชติ แปลความว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”^๑ กล่าวคือ อธิบายความเป็นมาของมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีสังสารวัฏซึ่งมีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ กิเลส กรรม และ วิบาก เป็นสาเหตุสำคัญซึ่งทำให้มนุษย์เวียนว่ายตายเกิดสลับกันอยู่ร่ำไป บางครั้งมนุษย์อาจเกิดเป็นพรหม บางทีพรหมก็เกิดเป็นมนุษย์ ดังปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร ซึ่งความเปลี่ยนแปลงขึ้นๆลงๆลักษณะนี้เป็นผลมาจากจริยธรรมของปัจเจกชนนั่นเอง

ความแตกต่างในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในเรื่องของเจตนาการใช้เกณฑ์ตัดสินความดีในแนวคิดทั้งสองนั้น มีดังนี้ ในแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นว่า หลักกรรมนิยามที่ใช้กำหนดการกระทำของมนุษย์ เมื่อดำเนินตามกระบวนการของกรรมแล้ว จะครอบคลุมเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องความสุขของมนุษย์ในภพนี้และภพหน้าของมนุษย์เหมือนกันทุกคน จึงทำให้มีผลต่อเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่มีความแตกต่างกัน ส่วนเพลโต เห็นว่า หลักศีลธรรมจะต้องมีลักษณะเป็นสากล ไม่มีการยกเว้นเป็นพิเศษแก่ผู้ใด

นอกจากนี้ ทั้งสองแนวคิด ยังมีมุมมองที่คล้ายคลึงกันในเรื่องการใช้หลักเหตุผลและปัญญาของมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า คุณค่าที่มนุษย์รู้จักใช้ปัญญา หรือ มโนธรรม มาช่วยในการตัดสินใจในการกระทำของมนุษย์ที่ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร ความเป็นสากลของกฎศีลธรรมในจริยศาสตร์ตามแนวคิดของเพลโตที่มีส่วนคล้ายคลึงกับพุทธจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในเรื่องของกรรมนิยามที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ การให้ความสำคัญกับความสุจริต และการปลดปล่อยวิญญูณให้พ้นจากความทุกข์ โดยมีเป้าหมายและผลลัพธ์ของการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่ใช่การกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลย ถือเป็นคุณค่าและประโยชน์สูงสุดต่อมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง

^๑ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑/๖๖

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต” ถือว่าปรัชญาทั้ง ๒ นั้น เป็นปรัชญาที่ได้รับการยกย่องทั่วโลกว่าเป็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ในเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว” โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ที่เป็นแนวคิดของทั้งสองปรัชญาว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างไร โดยพอสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต

ระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเป็นแบบสมบูรณ์นิยม(Absolutism) ความดี ความชั่ว ในการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์ไม่ใช่ผู้ตัดสินว่าการกระทำใดเป็นความดีการกระทำใดเป็นความชั่ว เพราะวาระบบพุทธจริยศาสตร์วางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มีความเป็นระเบียบสม่ำเสมออยู่แล้วธรรมชาติ คือ ความเป็นระเบียบเรื่องจิตนิยาม กับ กรรมนิยามพุทธจริยศาสตร์ มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวมีลักษณะไม่บังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ แต่จะกล่าวถึงเหตุและผล ความจริงที่สมบูรณ์ ความรอบรู้รอบคอบ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งชัดเจน ความตื่นตัวแจ่มใสเบิกบาน สามารถจัดตามลักษณะหลักคำสอนแบบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นทั้ง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม อุดมคติสูงสุด และทฤษฎีหลักที่สำคัญ

จากการศึกษาแนวคิดการมองโลกในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่า มีการให้ความหมายของโลก ๒ นัย คือความหมายของโลกโดยตรง คือ โอกาสโลก ได้แก่ ภพภูมิ ๓๑ ความหมายโดยอ้อม คือ สัตว์โลก ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ในที่นี้เน้นที่สัตว์โลก คือ ชีวิตและหมู่สัตว์ โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ มีกำเนิด ๔ ประเภท การมองโลกในความหมายของพุทธปรัชญานี้ กล่าวได้ว่า โลกที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของตัวผู้รู้ การมีอยู่ของโลกในแง่นี้ สัมพันธ์กับการมีอยู่ของตัวผู้รู้ เป็นโลกของใครของมัน ถ้าตัวผู้รู้ไม่มีอยู่ โลกที่เขารับรู้ก็จะพลอยหายไปด้วย โลกตามทัศนะของพุทธปรัชญานี้เป็นโลกที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความทุกข์แก่มนุษย์ อันเนื่องมาจาก มนุษย์มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกในแง่ของการกระทำ ดังนั้น ความหมายหรือลักษณะของโลกในเชิงนี้เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ คือ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ ด้านชีวิตมนุษย์ มีการพัฒนาชีวิตทางกายตามวัย ส่วนพัฒนาชีวิตทางจิตใจย่อมเกี่ยวเนื่องกับอบรมโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก มีเป้าหมายของชีวิตทางกาย คือมีความแข็งแรงสมบูรณ์สมวัย ส่วนทางจิตใจย่อมมีเป้าหมายที่การกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นนำไปสู่ความพ้นทุกข์ พุทธปรัชญาได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาของความทุกข์นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญา ซึ่งเป็นความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่อุทิศแก่การดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องสำหรับชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้นเป็นชีวิตที่มุ่งเน้นถึงการพิจารณาถึงความเป็นจริง

ของชีวิตตนเองมากกว่าการสนใจในชีวิตของคนอื่น เพราะ การพิจารณาความเป็นจริงในชีวิตของตุนั้นจะทำให้ทราบถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์

การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการมองโลกตามความเป็นจริง มี ๑๐ วิธี ซึ่งเรียกว่า วิธีคิดสร้างโยนิโสมนสิการ สำหรับในงานวิจัยนี้เน้นแสดงการมองโลกในลักษณะคุณโทษ และ ทางออก (อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ) ซึ่งเป็นการมองโลกครบทุกด้าน การมองโลกแง่เดียวมีข้อบกพร่อง กล่าวคือ มองโลกในแง่คุณ หรือ แง่ดีอย่างเดียว อาจทำให้บุคคลนั้นมีเพลิดเพลินในความสุขที่มีในโลก ก่อให้เกิดความประมาท มัวเมาในชีวิต ส่วนการมองโลกในแง่โทษอย่างเดียว ก็จะไม่เห็นคุณค่าของโลก รวมทั้งชีวิตสัตว์โลกทั้งหลาย จนอาจเกิดการประทุษร้ายตนเองและบุคคลอื่นได้ และการมองโลกในแง่ทางออกอย่างเดียว ก็อาจไม่เห็นความสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น จนอาจทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมสังคมอย่างปกติสุขกับคนอื่น ๆ ได้ สำหรับประโยชน์ของการมองโลกครบทุกด้าน ย่อมทำให้มีการใช้ชีวิตอย่างผู้มีสติ สามารถใช้ชีวิตอยู่ในโลกอย่างรู้คุณค่า แต่ไม่ประมาทในชีวิต และอยู่ร่วมกระทำกิจกรรมกับบุคคลอื่น ๆ ได้ อย่างเหมาะสมตามสถานภาพในสังคม โดยไม่ละเลยการพัฒนาชีวิตของตนเองควบคู่ไปด้วย

แนวคิดพระพุทธศาสนาได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาของความทุกข์นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่อุปการดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นไปได้อย่างถูกต้อง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายสูงสุดของชีวิต สามารถดับทุกข์ดับกิเลสของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นการรักษาทำหน้าที่รักษาองค์ประกอบของธรรมชาติให้อยู่ต่อไปหรือการรักษาชีวิตให้ดำเนินต่อไป มีการรักษาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายตาม ความประสงค์ คือ ความสุขและพระนิพพานในที่สุด “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นชีวิตที่มุ่งสู่จุดหมาย คือ ความสุขและพระนิพพาน “จุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา” มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีความสุขในเบื้องต้นความสุขในท่ามกลางและมีความสุขในขั้นสูงสุด “ประโยชน์ของชีวิตที่จะได้รับ” คือ ประโยชน์เพื่อตนประโยชน์เพื่อผู้อื่นและประโยชน์ร่วมกันกับผู้อื่น “หลักธรรมที่จะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย” เป็นกำลังที่เกิดขึ้นจากภายในจิตโดยมีกำลังทางปัญญากำลังความเพียร กำลังความสุจริตและกำลังจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น จึงจะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมายได้ เมื่อถึงจุดหมายแล้วมี “การตั้งตนไว้บนฐานแห่งชอบธรรม” ได้อาศัย ปัญญาเป็นที่ตั้ง มีการอยู่ด้วยความสัจจะหรือความจริงและรู้จักจากจะ หรือการบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมการทำจิตใจมีความสงบ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของเพลโตนั้น เพลโตเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ ก็คือ การกำหนดธรรมชาติ คุณค่าของความยุติธรรมและวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคม เพลโตมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์โดยสาระสำคัญแล้ว ก็คือ “ความดี” ไม่ใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องเป็นความดีในด้านคุณธรรมและจริยธรรม สำหรับแนวคิดของเพลโต เชื่อว่าชีวิตเป็นผลจากโลกแห่งแบบ กล่าวคือโลกแห่งแบบหรือมโนคติมีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นใหญ่เหนือแบบซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะทั้งหลาย กล่าวคือ เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง อยู่เหนือกาลเทศะ (Space and Time) ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งจึงไม่เกิดการไหลลื่นเปลี่ยนแปลง แบบเป็นความจริงแท้ ดำรงอยู่เป็นนิรันดรโดยไม่มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่ง ปรากฏการณ์ทั้งหลายหรือสิ่งเฉพาะที่เราพบเห็นในโลกนี้ล้วนจำลองออกมาจากโลกแห่งแบบทั้งสิ้น ทฤษฎีโลกแบบของเพลโตมีลักษณะคล้ายกับพรหมันหรือปรมาตมัน ในแง่ที่

เป็น “ของจริง” ที่เที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง เพลโตครอบคลุมทุกเรื่องทุกสิ่งซึ่งหมายความว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของแบบทั้งสิ้น และแบบสามารถอธิบายถึงที่มาของสรรพสิ่งได้ทั้งหมด ดังนั้นมนุษย์จึงถูกถ่ายแบบถูกจำลองมาจากโลกแห่งแบบซึ่งเป็นแบบของมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ที่อยู่ในโลกแห่งแบบมิใช่มนุษย์อย่างที่เราพบเห็นในโลกนี้ แต่เป็นวิญญาณอมตะของมนุษย์ที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้เพลโตยังเห็นว่า มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบ กล่าวถึงความเป็นมาของมนุษย์ที่ตกอยู่ในวงจรที่ยากจะกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดได้ ก็คือ แรงจูงใจหรือสิ่งยั่วยุทำให้เกิดการกระทำ และเหตุผลของมนุษย์ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ก็มีทั้งความดีและความชั่วเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า “แบบของมนุษย์” ซึ่งเป็นมนุษย์สากลอยู่ในโลกแห่งแบบของเพลโต เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วมนุษย์ไม่มีความแตกต่างกันเพราะมี “ความเป็นมนุษย์” แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างทางกายภาพ แต่สิ่งสำคัญประจำตัวที่มนุษย์ควรจะมี คือ “เหตุผลหรือปัญญา” เพราะเหตุผลหรือปัญญาจะทำให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณค่า เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ เพลโตให้ความสำคัญกับเหตุผลและปัญญามากกว่าสิ่งอื่นๆ เนื่องจากเหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงคุณธรรม ความรู้หรือปัญญานั้นเอง คุณสมบัติเหล่านี้ จะทำให้เป็นคนดี คนดีตามที่คนของเพลโตต้องประกอบด้วยมีปัญญา มีความกล้าหาญพอรู้จักประมาณตนเอง และมีความยุติธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นการส่งผลให้มนุษย์เห็นถึงสัจธรรม และเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด (ความดีสูงสุด) ได้นั่นเอง เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดที่มนุษย์ต้องก้าวไปให้ถึงในทัศนะของเพลโต คือการบรรลุสู่ “โลกแห่งแบบ” ที่เรียกว่า แบบแห่งความดีและความสุขสูงสุด เพราะว่าเป็นสัจธรรมอันคงมั่นนิรันดร

สำหรับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ ล้วนเกิดจากจริยธรรมของปัจเจกบุคคล หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจทั้ง ๓ ประเภท คือกิเลส กรรม และวิบาก ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นทั้งความดีและความชั่ว ดังนั้นมนุษย์จึงตกอยู่ในวังวนของ “สังสารวัฏ” เรื่อยไป เพื่อให้มวลมนุษย์หลุดพ้นจากวงจรดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเสนอว่าการกระทำของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ “ปัญญา” ซึ่งหมายถึง ความรู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งเหล่านั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา คือ “ปัญญา” นั่นเอง ส่วนการที่จะบอกว่าคนดีเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนาตอบว่า ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับนั่นก็คือ ระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จริยธรรมทั้ง ๓ นี้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) เป็นสภาวะของจิตที่หลุดพ้นปราศจากความบีบคั้นกดดันของราคะโทสะ และโมหะ อย่างสิ้นเชิง

๕.๑.๒ เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต

๕.๑.๒.๑ เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี

จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ สภาวะความสุขที่เรียกว่า “นิพพาน” นิพพานจึงเป็นความสุขสูงสุด เป็นความสุขทางจิต โดยเฉพาะความสุขในสภาวะนิพพาน จิตบุคคลที่เข้าถึงจะมีสภาพจิตที่ สงบ เย็น ดับสนิทจิตไร้กังวล ปราศจากกิเลส กรรมวิบากที่ส่งผลเป็นทุกข์โทษของชีวิต ไม่ถ้อยมั่น ในอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ความสุขที่แท้จริงจึงเกิดขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งและนิพพานว่างอย่างยิ่ง

ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้ได้เสนออุปกรณที่มีสมรรถนะที่สามารถบ่งบอกถึงความสุขทางจิตใจได้คือ “ปัญญา” ความสุขและปัญญาจะสอดคล้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ถ้ามีความสุขพื้นฐานแล้ว กิจกรรมทางปัญญาจะเกิดขึ้นไปอย่างรวดเร็ว และถ้าปราศจากความสุขขั้นพื้นฐานกิจกรรมทางปัญญาจะไม่ใช่ไปอย่างรวดเร็ว ทศนะเรื่องความสุขของทั้งสองแนวคิดยังสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑. ความดีหรือความสุข สามัญทั่วไป ได้แก่ การกระทำที่มุ่งความบันเทิงรื่นรมย์ สนุกสนาน ที่สัตว์อื่นก็สามารถมีได้ เรียกว่าความสุขแบบสัตว์ ๒. ความดีหรือความสุขของคนมีรสนิยมสูงกว่า สามัญชนทั่วไป ได้แก่ความสุขที่เกิดจากวิถีการเมือง ชีวิตที่ต้องการความร่ำรวย เกียรติ ชื่อเสียง เป็นความสุขแบบมนุษย์ ๓. ความดีหรือความสุขของบุคคลที่มีวิถีทางปัญญาและสามารถจะรับรู้ได้ด้วยตนเองเกิดจากกิจกรรมทางวิญญาณที่สอดคล้องกับคุณธรรมที่สมบูรณ์เรียกว่าความสุขแบบเทพ ส่วนการแบ่งระดับตามพุทธจริยศาสตร์ คือ ๑. กามสุข ได้แก่ความสุขเนื่องด้วยกามเป็นความสุขทางผัสสะที่ต้องอิงอาศัยวัตถุ เช่น ความสุขจากการกิน ดื่ม เที่ยว ความสุขเช่นนี้ถือว่าเป็นความสุขเนื่องด้วยกาม พระพรหมคุณาภรณ์จัดให้มีความสุขขั้นนี้อยู่ในระดับศีล ๒. ฌานสุข ได้แก่ ความสุขด้วยฌานหรือสมาธิไม่อิงอาศัยวัตถุเป็นความสุขทางจิต โดยการบำเพ็ญเพียรทางจิต จัดอยู่ในระดับ สมาธิ ๓. นิพพานสุข ได้แก่ ความสุขเนื่องด้วยนิพพานอันหมายถึงการดับต้นเหตุหรือดับทุกข์ได้ซึ่งมีปัญญาเห็นแจ้งจริงในสิ่งทั้งหลายความสุขขั้นนิพพานนี้จัดอยู่ในระดับปัญญา ผู้วิจัยเห็นว่าความสุขนั้นมีระดับ ของความสุขโดยวัตถุหรือความสุขพื้นฐานตัววัดความสุขทางปัญญาและมีความสุขทางจิตใจเป็นความสุขระดับสูงสุดโดยไม่ต้องอิงอาศัยวัตถุอื่นใดภายนอกแต่ขึ้นอยู่กับสภาวะของจิตที่นิ่งสงบหรือสภาวะที่จิตมีความสมบูรณ์ที่สุด ส่วนลักษณะที่มีความแตกต่างกันคือ ความสุขของเพลโตเกิดจากการกระทำตามหน้าที่ เช่น กิจกรรมการต่อเรือ นายช่างผู้ต่อเรือต้องมีความรู้ในวิธีต่อเรือ และต่อเรือได้ดี ก่อให้เกิดความสุขทางใจแก่ตนเองและผู้อื่น ส่วนพระพุทธรูปศาสนาความสุขเกิดจากเจตนา หรือกรรม การกระทำที่เกิดจากจิตใจที่เป็นกุศลดับทุกข์ และดับวิชาโดยสิ้นเชิง เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ เกิดความสะอาด สว่าง สงบ บุคคลผู้เข้าถึงความสุขลักษณะนี้อันเป็นนิพพานสุข บุคคลผู้นี้ได้ชื่อว่า พระอรหันต์ หรือเรียกว่า พระอริยะผู้ห่างไกลจากกิเลส

๕.๑.๒.๒ มาตรฐานทางศีลธรรม

เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม ที่ประเสริฐ อันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการเข้าสู่จุดมุ่งหมาย(นิพพาน) อันเป็นประโยชน์สูงสุด (ความดีสูงสุด) เป็นอุดมคติของชีวิตที่ครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่า “การกระทำ ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร” ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินความดีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิตที่ดี การครองชีพได้อย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ จึงสรุปว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เป็น ๓ ระดับ ด้วยกัน คือ ๑) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ (five precepts) หมายถึง หลักธรรมที่ควรจดเว้น ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น ๒) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย ๓) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่

บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่อริยอัฏฐังคิกมรรคหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งมรรคมืองค์ ๘ (นิพพาน)

ในเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น โดยอาศัยการกระทำ ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำบทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ จากการตัดสินความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้นั้น ต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเน้นในการพิจารณาความถูกต้องของการกระทำ จากธรรมชาติภายในของการกระทำตนเอง ที่เกิดขึ้นจากเจตนาทางอารมณ์หรือความรู้สึกละเอียดมาประกอบกัน การกระทำที่แสดงออกถึงคุณลักษณะทางกาย ทางใจ และอุดมคติประกอบกัน ที่ส่งผลให้พฤติกรรมเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ นอกจากนี้ การกระทำโดยเจตนาจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิทธิทางศีลธรรมและจริยธรรมด้วย มีความสอดคล้องกันในแนวทางการทำความดีมี ๓ ทางด้วยกัน ได้แก่ “ดีทางกาย” คือ มีความประพฤติปฏิบัติดี “ดีทางใจ” คือ มีจิตใจดี คิดดีปรารถนาดี และ “ดีทางอุดมคติ” คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนานั้นเอง การทำความดีที่พบนั้น แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ ก็คือ ๑) ระดับศีลธรรม ประเมินโดยใช้แนวคิดหลักคำสอนของศาสนา ๒) ระดับคุณธรรม จะสังเกตได้ยากยิ่งกว่า และ ๓) ระดับจริยธรรม จะสังเกตได้ยากที่สุด ทั้ง ๓ ระดับ เป็นจรรยาบรรณของความดีที่เป็น อุดมคติ หมายความว่า มนุษย์มีสิทธิ์บางประการในฐานะที่เป็นมนุษย์ และมีความเสมอภาคกันที่เป็นลักษณะของกฎศีลธรรม

แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท มีประเด็นที่สำคัญ ก็คือ ลักษณะของเจตนาการทำความดี จะต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี และเจตนาดีนั้นจะต้องมุ่งต่อการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ จะต้องขึ้นกับความเป็นกุศลมูลที่เกิดขึ้นในจิต กล่าวคือ สามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคมและก่อให้เกิดความร่มเย็นในคนส่วนใหญ่ยอมรับเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าอริยมรรคมืองค์ ๘ ประการ เป็นปฏิปทาดำเนินสู่ความดีสูงสุด (นิพพาน) และเป็นหลักการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริงได้ คือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกรู้ชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ และองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการนี้ จะต้องดำเนินไปร่วมกันเนื่องกัน พร้อมเพียงกันสอดคล้องกันไป จึงจะสามารถเข้าถึงความดีสูงสุดได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า มีความจริงอยู่ ๒ ระดับ คือ “ระดับโลกีย์สัจจะและระดับโลกุตระสัจจะ” กล่าวคือระดับโลกีย์สัจจะ ซึ่งเกณฑ์ตัดสินความดีควรใช้เกณฑ์หลัก คือ เจตนา และเกณฑ์รอง คือ มโนธรรม ส่วนตัวพิจารณาว่าการกระทำนั้นๆ ตนเองดีเตียนตนเองดีหรือไม่ และผลของการกระทำว่ามีผลต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร ส่วนความจริงระดับโลกุตระสัจจะ เกณฑ์ตัดสินความดีจะมีลักษณะที่แน่นอน

ตายตัว และมีความหลุดพ้นจากความทุกข์และเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน (ความดีสูงสุด) ที่เป็นแรงจูงใจในทางบวก เช่น ความรู้สึกด้วยความเมตตา ความสงสาร ที่มีค่าทางจริยธรรม เพราะว่าแรงจูงใจนั้นเกิดจากกุศลมูลในจิตใจ ส่งผลให้เกิดการกระทำขึ้น การกระทำนั้นก็นับว่าเป็นการกระทำที่ดี

ส่วนแนวคิดของเพลโตเชื่อว่า คุณธรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์ในปรัชญาของเพลโต ที่ความยุติธรรมในสังคมหรือในอุดมรัฐ โดยความยุติธรรมที่บริสุทธิ์ คือ “ความดี” สำหรับ ปัจเจกชนจะได้นำมาปฏิบัติทางคุณธรรมหรือจริยธรรมในปรัชญาของเพลโต ๒ ประเภท คือ ๑) คุณธรรมของปัจเจกชน ๒) คุณธรรมของรัฐ ที่เพลโตยอมรับว่า “ความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคลจะยุติธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่การกระทำของบุคคล” ในการพิจารณาที่จิตหรือวิญญาณ (Soul) จากการศึกษาโครงสร้างของจิตมนุษย์ โดยแบ่งจิตของมนุษย์เป็น ๓ ภาค คือ ภาคเหตุผล (Rational) ภาคน้ำใจ (Spirited) ภาคตัณหา (Appetitive) เป็นหลักพื้นฐานของเพลโต เกิดจากความกลมกลืนของภาคต่างๆ ของจิต ในรูปแบบของคุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้ ได้แก่ ๑) คุณธรรมแห่งปัญญา (Wisdom) ที่มีเหตุผล (Reasons) หรือเหตุผลของจิตใจ (Reasoning elements) ๒) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญ (Courage) ทางจิตใจเป็นตัวของตนเอง (Spirited or Assertive Part) หรือมีเอกลักษณ์, เกียรติ, ศักดิ์ศรีแห่งตน ๓) คุณธรรมว่าด้วยขันติความอดทน ความอดกลั้น (Temperance) ๔) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) ของจิตใจหรือวิญญาณที่ทำหน้าที่เหมาะสมตามธรรมชาติและไม่ก้าวร้าวกันและกัน เพราะว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ที่กล่าวมา เพลโตยอมรับมากที่สุดที่เป็นคุณธรรมที่จะปกครองสังคมและการเมืองได้ การแสวงหาความยุติธรรมต้องได้มาด้วยความดี (ความดี) สังคมแห่งความมีจิตใจอันซัดเกล้า ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติ สังคมที่ดีมีใช้สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่มีกฎเกณฑ์และมีกฎกติกาเป็นต้น

แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต เพลโตเชื่อว่า คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรัก ความเมตตา ซึ่งเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ของมนุษย์ในในฐานะที่อยู่ร่วมกันในสังคมย่อมสามารถลดความรุนแรง ความกระทบกระทั่งลงได้ด้วยระบบทางจริยธรรมที่เอื้ออำนวยให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขได้ กล่าวคือ สามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคมก่อให้เกิดความร่มเย็น และคนส่วนใหญ่ยอมรับเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตไม่สามารถจะใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะถ้าหากในสังคมใดผู้คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันหรือลักษณะหน้าที่การงานบังคับให้การกระทำใดๆ ก็ตามต้องมีสำนึกในหน้าที่ และเป็นคำสั่งเด็ดขาดแบบจริยศาสตร์ของเพลโตก็อาจทำได้ ความยอมรับการตกลงกันของสังคมเป็นสิ่งประกอบการตัดสินใจของคนในสังคมในแง่ที่คนส่วนใหญ่นำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินในชีวิตประจำวันได้ แต่ในเวลาเดียวกันทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกใช้เกณฑ์ตัดสินที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมด้วยกัน อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต ต่างก็ปรารถนาสิ่งเดียวกัน ก็คือ “ความสุข” โดยการละกิเลสตัณหาที่ทำให้วิญญาณ (จิต) ของมนุษย์เศร้าหมอง เพียงแต่เพลโตนั้นไม่ได้ละอย่างเด็ดขาดกล่าวคือ มีคุณธรรมฝ่ายสูงคอยควบคุมความปรารถนาในคุณธรรมฝ่ายต่ำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร นอกจากนี้ แบบหรือมโนคติ ที่เป็นความดีสูงสุดในปรัชญาของเพลโตนั้น บุคคลสามารถบรรลุได้ก็ต่อเมื่อต้องตายลงเท่านั้น ส่วนผู้ที่มิมีชีวิตอยู่สามารถทำได้เพียงเป็นผู้รักความรู้นั้น ซึ่งต่างกับ

พุทธปรัชญาเถรวาทที่บุคคลสามารถบรรลุได้ทั้งในขณะที่มีชีวิต และหลังตายไปแล้วในภพหน้า อีกประการหนึ่งเพลโต ถือว่า แบบหรือมโนคติของเขานั้นเป็นโลกๆ หนึ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นที่อยู่ของแบบหรือมโนคติ (ความดีสูงสุด)

เพลโตเชื่อว่า ผู้มีความดีดำเนินสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับแบบหรือมโนคติของเขานั้น จะต้องพัฒนาความดีของตนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำ จนไต่ขึ้นไปสู่ระดับความดีสูงสุดได้ กล่าวคือ เริ่มแรกการทำความดีในร่างกายที่สวยงามอย่างเดียว จากนั้นความดีภายในร่างกายของทุกสิ่งทุกอย่าง จนเห็นความดีงามของจิตวิญญาณ เห็นความดีงามของการปฏิบัติและกฎระเบียบทั้งหลาย จนถึงความดีสูงสุดของวิทยาการต่างๆ จนในที่สุดก็เห็นความดีงามด้วยตัวของมันเอง คือ แบบหรือมโนคติ หมายถึง สภาวะที่มีอยู่จริง ดำรงอยู่จริงได้ด้วยตัวเองเป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิด เช่น แบบของความงาม แบบของความดี แบบของคนและสัตว์เป็นต้น เป็นการชำระจิต (วิญญาณ) จนบริสุทธิ์ เมื่อเขาต้องตายไป วิญญาณส่วนนี้ก็จะได้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกันแบบหรือมโนคติสูงสุดนั้น

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดีตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโตเมื่อพิจารณาโดยสาระสำคัญ จะพบว่า หลักจริยธรรมสากลนั้นวางอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ “สภาพของมนุษย์” ทั้งใน “มิติปัจเจกภาพ” และ “มิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติ” ในหลักสิทธิเสรีภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นหลักการปกป้องผลประโยชน์ของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมในฐานะที่เป็นมนุษย์ ในการเป็นคนดีมีศีลธรรมตามทัศนะในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโตกล่าวคือ การเป็นคนดีที่ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ให้ทำความดีด้วยเหตุผลและปัญญาทางคุณธรรมจริยธรรมหรือการกระทำความดีหรือความซื่อสัตย์ ความดีสูงสุดหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ในแนวคิดของเพลโตคือแบบหรือมโนคติ ดังนั้นแบบจึงเป็นเป้าหมายสูงสุด ความดีสูงสุดหรือศีลธรรมสูงสุดที่มนุษย์ต้องบรรลุโดยใช้เหตุผลหรือปัญญาเท่านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำตามหน้าที่ของมนุษย์โดยการไตร่ตรอง ใคร่ครวญ พินิจพิจารณาด้วยเหตุผลจึงเป็นความสุขสมบูรณ์ สำหรับเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าอะไรคือความดี ความชั่ว ประการแรกให้ พิจารณาจากการกระทำนั้นเกิดจาก กุศลมูล หรือ อกุศลมูล แม้ว่าชื่อของกุศลมูล (อโลภะ อโทสะ อโมหะ) จะฟังดูเชิงลบ (ปฏิเสธ) แต่การแสดงตัวอาจเป็นไปได้ทั้งลบและบวก ถ้าความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง อาจแสดงตัวในเชิงปฏิเสธ (เชิงลบ) คือผลักดันให้ เรงดวนไม่กระทำชั่ว และชักนำให้เราทำดีได้ (เชิงบวก) ส่วนอกุศล คือ โลก โกรธ หลง เป็นชื่อในแง่บวก แต่ก็ไม่จำเป็นจะต้องแสดงออกเชิงบวก อาจแสดงออกเชิงปฏิเสธ (ลบ) เช่น โลกชักนำให้เรากระทำชั่ว ในแง่ลบ ก็คือ โลก ชักนำเราไม่ให้ทำดี (เฉยๆ) ก็ได้ ดังนั้น การทำชั่วจึงเกิดจาก การกระทำชั่ว และไม่กระทำดีนั่นเอง การกระทำดังกล่าว เกิดจาก โลก โกรธ หลง คือ อกุศลมูล

๕.๑.๒.๓ สังคมการเมืองที่ดี

พระพุทธศาสนามองการเมืองในฐานะเป็นองค์กร หรือตัวกลางในการที่จะเข้าไปจัดแจง หรือจัดสรรผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรม แก่ประชาชนทุกฝ่าย โดยผู้ที่เข้าไปปกครองจะต้องดำรงอยู่ในศีลธรรม หากปราศจากศีลธรรมแล้วการปกครอง ย่อมไม่อาจบรรลุจุดมุ่งหมายได้ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเน้นที่หลักศีลธรรมเป็นสำคัญ สังคมการเมืองที่ดีตามหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อรรถะ คือประโยชน์ที่สังคมได้รับจากผลทางการเมืองการปกครอง โดยให้

ประชาชนได้รับการศึกษา แล้วสังคมการเมืองจะได้รับผลตอบแทน ๓ ระดับ อันได้แก่ (๑) ประโยชน์ ในปัจจุบัน ก็คือทุกคนมีสุขภาพกายดี มีทรัพย์สินเงินทองเพียงพอใช้จ่าย (๒) อนาคต ก็คือทุกคนมีสุขภาพจิตดีเกิดความภาคภูมิใจในหมู่คณะ (๓) ความหลุดพ้นแห่งจิต ก็คือทุกคนมีจิตใจเหนือสภาพ ปัญหาทั้งปวง

เพลโตให้ความสำคัญของสังคมการเมืองที่ดี ปรากฏอยู่ในหลักอูโตมรัฐว่า รัฐจะต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดความสามารถของชนชั้นในสังคม โดยมองปัญหาทางการเมืองส่วนใหญ่มาจากแนวความคิดจินตนาการของมนุษย์เอง ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด มีจิตละโมบด้วยการแสวงหาทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อความร่ำรวยล้นฟ้าบนความทุกข์ยากของผู้อื่นทำให้สังคมเกิดความสับสนกับแนวทางการบริหารงานของรัฐ และเพลโตได้เสนอทางออกของสังคมการเมืองอยู่ที่การจัดตั้งองค์กรแบบมีส่วนร่วมทางสังคม และรัฐจะต้องเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในระบบการเมืองที่ดี และมองอิทธิพลของมนุษย์ที่มีต่อการสรรค์สร้างสังคมทางการเมืองก็คือการพัฒนาจิต โดยจัดแบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น ๓ ภาคอันได้แก่ ภาคค้นหาเป็นจิตที่ประกอบด้วยความอยากร ภาคน้ำใจเป็นจิตที่ประกอบด้วยความกล้าหาญ และภาคปัญญาเป็นจิตที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยมองการศึกษาที่เป็นเครื่องมือการพัฒนาสังคมการเมืองได้

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวความคิดเกี่ยวกับสังคมการเมืองที่ดีของทั้ง ๒ ระบบ ทั้งพุทธศาสนาเถรวาทและเพลโต เน้นการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพของมนุษย์ด้วยกัน โดยเพลโตเน้นหน้าที่ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีภาวะ และอยู่ภายใต้กติกาจากราชาปราชญ์ส่วน พระพุทธศาสนาเน้นธรรมะในการอยู่ร่วมกันในหลายระดับเพื่อความสุข

๕.๑.๓ เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสอง

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในปรัชญาของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิด เพลโตพอสรุปได้ ดังนี้ คือ

๕.๑.๓.๑ องค์ประกอบการศึกษาความหมายขอบเขตจริยศาสตร์

ประเด็นที่เหมือนกันของ “ความดี” ตามความหมายของศาสนาตรงกับคำว่า “บุญ” หรือ “กุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อก้าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อก้าวโดยเหตุความดี หรือบุญกุศล ก็คือ คุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อก้าวโดยผลของความดีหรือบุญกุศล ได้แก่ ความสุข ที่มนุษย์ได้รับตามปรัชญาของเพลโตเรื่องความดีเพลโตเรียกว่า “คุณธรรม” หมายความว่า “การปลดปล่อยหรือความหลุดพ้นจากความชั่วจะมีไม่ได้ถ้าปราศจากการได้มาซึ่งคุณธรรมขั้นสูงและปัญญา ปรัชญาของเพลโต สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดมีขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ อีกนัยหนึ่งก็คือจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์อยู่ที่การนำวิญญาณกลับคืนสู่โลกแห่งมโนคติ

ความแตกต่างของความดีในพระพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาของเพลโต ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ดังนี้

เรื่องเจตนาและเหตุผลเป็นองค์ประกอบหลักเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดของเพลโต ถือว่า เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำโดยพิจารณาที่เหตุผลและปัญญา

ของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลัก หมายถึง เหตุผลที่ดีและไม่ดี เป็นการกระทำความดีหรือความชั่ว ถ้าเป็นเหตุผลที่ดีในแนวคิดของเพลโต คือ เหตุผลที่เกิดจากปัญญาที่มีการสำนึกในหน้าที่มิใช่เกิดจากการมุ่งหวังผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขหรือเกิดจากแรงกระตุ้นทางอารมณ์ต่างๆ แต่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ โดยทำตามเหตุผลและปัญญาของตนเอง ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ เจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่น หมายถึง เกิดจากเจตนาที่เป็นกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เพราะฉะนั้นการตัดสินความดีและความชั่วในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต ถือว่าเป็นเจตนาที่มาจากกระทำความดีหรือความชั่ว จึงตัดสินการกระทำที่เจตนาตัวเอง

๕.๑.๓.๒ เสรีภาพของการใช้เหตุผลหรือปัญญาทางจริยศาสตร์

เสรีภาพในการใช้เหตุผลหรือปัญญาที่สอดคล้องกันของแนวคิดทั้งสองที่มองจากเกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโตจะเห็นได้ว่า การที่บุคคลสามารถทำความดีหรือทำตามกฎศีลธรรมได้อย่างสอดคล้องกันเกิดจากการที่บุคคลใช้เหตุผลหรือปัญญาของตัวเอง มาพิจารณาการกระทำความดีและความชั่ว แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพที่บุคคลนั้นเป็นผู้สร้างกฎระเบียบ และปฏิบัติตามกฎที่ตนเองสร้างขึ้น ตามพระพุทธศาสนาในฐานะที่มีหลักคำสอนแบบอเทวนิยม ถือว่า สิ่งทั้งปวงในโลกนี้เกิดจากเหตุปัจจัยในธรรมชาติ(สังสารวัฏ) และเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติไม่ได้เกิดจากผู้สร้างใดๆ ดังที่พระพุทธเจ้าเป็นแต่เพียงผู้ค้นพบความจริง (สัจธรรม) ที่มีอยู่แล้วในโลกนี้เท่านั้น และทรงสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนใช้ปัญญาหรือเหตุผลของตนเองมาพิจารณาสิ่งที่พระองค์ทรงนำมาสอนและพิสูจน์ได้ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ด้วยการกระทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจเป็นลักษณะการสั่งสอนที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินการกระทำความดี ชั่ว ถูก ผิด ด้วยตนเองโดยการใช้ปัญญาหรือเหตุผล และมีใช้กำหนดให้เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระองค์โดยไม่พิจารณา เพราะฉะนั้นกฎแห่งเสรีภาพในความหมายที่สอดคล้องกันในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวคิดของเพลโต คือ เป็นบุคคลมีเสรีภาพในการใช้เหตุผลและปัญญาในความบริสุทธิ์ของตนเอง ในการดำเนินชีวิตและเป็นหลักการตัดสินการกระทำความดี ชั่ว ถูก ผิด ด้วยตนเอง เป็นต้น

๕.๑.๓.๓ คุณธรรมของบุคคลและสังคม

คุณธรรมของบุคคลและสังคมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต ในพระพุทธศาสนาเถรวาทแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมว่าเป็นกฎศีลธรรมในระดับของศีลธรรมทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับศีล ๕, ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐, และระดับอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ตามพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เราแสดงออกมาทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวกและทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลาและทุกสถานการณ์ และถือว่า ความประพฤติหรือพฤติกรรมที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลประพฤติดีงามทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม” คำว่า “คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงาม ที่มีในจิตใจบุคคลแต่ละคน เช่น มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักเสียสละ รู้จักให้อภัย มีความกตัญญูกตเวที มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น”

ส่วนเพลโตเชื่อว่า “เรื่องคุณธรรมจะช่วยให้คนฉลาด ทำให้สังคมอยู่รอดได้ คุณธรรมเท่านั้น คือ อำนาจ ที่จะปกครองสังคมและการเมืองได้ และแสวงหาความยุติธรรมจะต้องได้มาด้วยคุณธรรม สังคมแห่งความมีจิตใจอันขัดเกลา ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติ สังคมที่ดีมิใช่สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่กฎเกณฑ์และมีกติกา” เพื่อ

ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม ความยุติธรรม ความดีงาม และการประพฤติปฏิบัติตนของคน เพื่อบรรลุถึงคุณค่าเหล่านี้ เพลโตชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมจะสามารถเข้าใจได้ก็เพียงแต่ในสังคมเท่านั้น เป็นความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของความดี (The Form of the Good) หรือความรู้เกี่ยวกับความคิด (Theory of Forms or Ideas) เพลโตถือว่า คนดีต้องมีคุณธรรมและคุณธรรมสำหรับเพลโตนั้น คือ “เหตุผลและปัญญา” เพลโต ยังเห็นว่า คุณธรรมทั้งหลายจะต้องมีปัญญาหรือเหตุผลเป็นรากฐานเสมอ ไม่เช่นนั้นมนุษย์จะใช้คุณธรรมไปในทางที่ผิดส่วนคุณธรรมที่แท้จริงซึ่ง เพลโตถือว่า เป็นความดีสูงสุด จะต้องเป็นคุณธรรมทางปัญญาหมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง เกิดจากความเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงด้วยปัญญา

เกณฑ์ตัดสินความดีทั้งสองแนวคิดมีแรงจูงใจกระตุ้นให้กระทำฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เพลโตให้ความเห็นเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นคนดีว่า การเป็นคนดีจะต้องมีเหตุผลที่ผ่านกระบวนการทางความรู้ (ปัญญา) สูงสุด ซึ่งคนที่จะเป็นคนดีจะต้องทำ ก็คือ เป็นคนดีต้องรู้จักความดี และความดีนั้นเป็นความดีสูงสุด เพราะจุดหมายของชีวิต ก็คือ การเป็นคนดี และความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเท่านั้น ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความเชื่อว่าฝ่ายดี คือ กุศลมูล ๓ เทียบได้กับการใช้ปัญญา ฝ่ายชั่ว คือ อกุศลมูล ๓ เทียบได้กับแรงโน้มถ่วงทางอารมณ์ เพราะฉะนั้น แนวคิดทั้งสองเชื่อว่า แรงจูงใจเป็นสาเหตุให้คนกระทำความดีและความชั่ว เกิดจากแรงจูงใจที่ดี หมายถึง แนวโน้มของการกระทำจะออกมาดี แต่ถ้าเกิดจากแรงจูงใจชั่ว แนวโน้มของการกระทำจะออกมาชั่ว แต่ถ้าทุกคนหลุดจากแรงจูงใจที่ชั่วแล้วเขาจะเห็นความจริงเหมือนกันหมด หมายถึง เห็นถูกเป็นถูก (ความดี) เห็นผิดเป็นผิด (ความชั่ว) นั้นเอง

เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโตเป็นการแสวงหาความยุติธรรมในคุณธรรมของเกณฑ์ตัดสินความดี และความเสมอภาคและสิทธิ นั่นก็คือ การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์โดยเฉพาะที่ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง คือ กฎกติกาที่มนุษย์กำหนดเป็นข้อตกลงทางสังคมนั้นเอง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตมีส่วนความแตกต่างในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในเรื่องของเจตนาการใช้เกณฑ์ตัดสินความดีในแนวคิดทั้ง ๒ และเห็นด้วยกับการใช้หลักเหตุผลและปัญญาของมนุษย์ที่มนุษย์รู้จักใช้ปัญญามาช่วยในการตัดสินใจในการกระทำของมนุษย์ เพื่อพิจารณาไตร่ตรองต่อการกระทำของตนเองว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด และตนเองควรตัดสินใจอย่างไรจึงจะเหมาะสม นอกจากนี้ ความเป็นสากลของกฎศีลธรรมในจริยศาสตร์แนวคิดของเพลโตมีส่วนคล้ายคลึงกับพุทธจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในเรื่องของกรรมนิยามที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ เพลโตเห็นว่า หลักศีลธรรมจะต้องมีลักษณะเป็นสากล ไม่มีการยกเว้นเป็นพิเศษแก่ผู้ใด ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า หลักกรรมนิยามที่ใช้กำหนดการกระทำของมนุษย์ เมื่อดำเนินตามกระบวนการของกรรมแล้ว จะครอบคลุมเรื่องของมนุษย์เหมือนกันทุกคน ซึ่งมีความคิดเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องความสุขของมนุษย์ในภพนี้และภพหน้า จึงทำให้มีผลต่อเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากพระพุทธศาสนาเถรวาทยังคำนึงถึงความสุขของมนุษย์ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรม ต้องเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเราและเกิดแก่ผู้อื่นไม่ใช่การกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ฝ่าย

ใตฝ่ายหนึ่งเลย ซึ่งปรากฏในเกณฑ์ตัดสินความดี ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการตัดสินในเรื่องใดๆ ก็ตาม หากมีปัญญาทางธรรมควบคุมกำกับปัญญาทางโลกย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเป็นอย่างดี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์เป็นเรื่องละเอียดอ่อนในเชิงคุณธรรมจริยธรรม และกฎหมายของรัฐ ซึ่งเกณฑ์การตัดสินความดีทางโลกและทางธรรมบางครั้งขาดความตรงและไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากผู้ใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์นั้นมีหลายประเภท การบ่มเพาะความดี และปัญญาให้ถึงพร้อมต่อการประเมินตัดสินตนเองและบุคคลอื่นบางครั้งยังเป็นไปตาม อคติ ๔ และ โลกธรรม ๘ เพราะว่ามีมนุษย์ในสังคมยังมีกิเลส มีความรู้สึก มีความต้องการ มีความหลากหลาย แตกต่างกันตามชั้น ตามภูมิ เช่น ประเทศ ประเพณี วัฒนธรรม การปกครองในสังคม นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง คือ เกณฑ์ตัดสินความดี ที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีเหตุผล ในการตัดสินการกระทำว่า การกระทำนั้นดีหรือชั่ว โดยการพิจารณาจากเจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมในการตัดสินทางคุณธรรมและจริยธรรมว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควรนั้น มีแนวทางการปฏิบัติในเชิงรูปธรรมได้อย่างไร

จากการศึกษาแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับโลกและชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต ทำให้รู้ถึงโลกในมุมมองที่แตกต่าง อันอาจจะสร้างทั้งความสุขและความทุกข์ ซึ่งทำให้ได้แนวทางในการปฏิบัติต่อความสุขและความทุกข์ในโลก เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ๓ ประการ คือ ๑) ไม่เอาทุกข์มาทาบถมตน ๒) ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรม และ ๓) ไม่หมกมุ่นสยบติดอยู่กับความทุกข์นั้น ลักษณะการดำเนินชีวิตดังกล่าว หมายความว่า เมื่อดำรงชีวิตอยู่ในโลก ยังไม่มีทุกข์ภัยที่รุนแรงเกิดขึ้นแก่ตนเองหรือสังคมก็ดี ก็ไม่ควรไปเดือดร้อนแสวงหาความทุกข์มาใส่ตัว เพราะถึงอย่างไรทุกข์ใหญ่ คือ ชราทุกข์ มรณทุกข์ เป็นต้น มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายก็ต้องประสบกันอย่างแน่นอนอยู่แล้ว จึงกล่าวว่า ไม่เอาทุกข์มาทาบถมตน ส่วนความสุขอันเกิดมาจากการแสวงหาโดยสัมมาปฏิบัติ ไม่ผิดทำนองคลองธรรม ก็ยอมรับสุขนั้นตามสมควรแก่ฐานะ สถานภาพของตน ไม่ปฏิเสธสุขที่ชอบธรรมนั้นๆ และในขณะเดียวกัน ก็ไม่ประมาท หลงมัวเมาเพลิดเพลินในความสุขที่ได้รับมานั้น คือ ไม่ติดหรือยึดมั่นในความสุขในโลกเหล่านั้น จึงได้ชื่อว่า ไม่หมกมุ่นสยบติดอยู่กับความทุกข์นั้น ผู้รู้จักคุณค่าของชีวิตในโลก จะใช้ชีวิตอันประกอบด้วยรูปนามขั้นธัมมาตนาตนเองทั้งทางกาย ศีลธรรมจรยา อบรมจิตตกรรมฐาน และเจริญปัญญาให้รู้ยิ่งเห็นจริงในพระสัทธรรม แสวงหาทางออกจากสังสารวัฏ เพื่อบรรลุมตธรรมที่ไม่เกี่ยวกับโลกียสุขอีก จึงจะนับได้ว่า รู้จักการมองโลกตามหลักพุทธปรัชญาตามความเป็นจริง ทั้งด้านคุณ ด้านโทษ และด้านทางออกจากโลก แล้วจึงปฏิบัติศาสนาได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้เข้าถึงปฏิเวธธรรมได้ในที่สุด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต” นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาวิจัยขยายผลการศึกษาต่อไป ดังนี้

๕.๒.๒.๑ แนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตโดยการศึกษาวิเคราะห์ในระหว่างชนชั้นเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปกครองแบบชนชั้นทางศาสนาที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของชนชั้นทั้งสอง เป็นต้น

๕.๒.๒.๒ การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของคริสต์ศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวตะวันตกและตะวันออก ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตตามหลักตามคาสอนในศาสนา เป็นต้น

๕.๒.๒.๓ การนำเอาแนวคิดการศึกษาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความยุติธรรมในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท อันเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของปรัชญาทั้งสองระหว่างตะวันตกกับตะวันออกที่เป็นปัญหาสำคัญในสังคมปัจจุบัน และได้ทราบเกณฑ์ตัดสินพฤติกรรมในความยุติธรรมระหว่างการปกครองของสังคมการเมืองในปัจจุบัน

๕.๒.๒.๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

๕.๒.๒.๕ วิเคราะห์จริยธรรมทางด้านความรับผิดชอบต่อการกระทำทางการเมืองของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

๕.๒.๒.๖ การศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้กฎจริยธรรมเพื่อการบริหารราชการแผ่นดิน

๕.๒.๒.๗ การเปรียบเทียบจริยธรรมผู้นำศาสนาโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก

๕.๒.๒.๘ ศึกษาวิเคราะห์จิตสำนึกของพลเมืองไทยในการนำจริยธรรมไปใช้ในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก จันทร์ขจร, **คู่มือ : การอบรมความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต ตอนที่ ๒**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ กนก จันทร์ขจร, ๒๕๒๕.

กิริติ บุญเจือ, **ชุดพื้นฐานปรัชญา : แก่นปรัชญากรีก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๙.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **ศาสนา ชีวิต และสังคม**, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ ๒๕๔๗.

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (ปรัชญากรีก) (Ancient Western Philosophy)**, กรุงเทพมหานคร: มหาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป..

ชัยวัฒน์ อัทพัฒนา, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ชำนาญ พาซื่อ, **จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์บรรณาคาร, ๒๕๔๗.

เคเอ็น ชยติลเลเก, ดร. **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บุญทัน ดอกไธสง, **พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาทางการเมือง**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.

บุญมี แทนแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

_____ . **พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy)**, กรุงเทพมหานคร: ว.เพ็ชรสกุล, ๒๕๔๐.

_____ . **จริยศาสตร์ (ETHICS)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐.

_____ . **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ประยงค์ สุวรรณบุบผา, **รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑.

ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, **รัฐศาสตร์ : พัฒนาการและแนวทางการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การ ศาสนา, ๒๕๔๔.

_____. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การ พิมพ์, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. **ธรรมนุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาประยูร ธีรวีโส (Ph.D.), **ชีวิตและความตาย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

_____. **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย ๒๕๓๗.

พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๒.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยา, **ปรมัตถโชติกะ จิต เจตสิก รูป นิพพาน** หลักสูตรชั้นจุฬอภิศรรมิกะ ตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: ยูนิตีพับลิเคชัน, ๒๕๒๖.

พุทธทาส อินทปถโย, **ตัวกูของกู**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ, **ตามรอยพระอรหันต์**, ม.ป.ท. ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ, **ใช้ธรรมะกับการเมือง**, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖

ไพฑูริย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑.

พินัน ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔
_____. **ปวงปรัชญากรีก**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

รัตนา ต้นบุญเต็ก, ม.ป.ป, **ปรัชญาคืออะไร**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

วิธาน สุชีวกุปต์, **อภิปรัชญา (Metaphysics)**, PY441. กรุงเทพมหานคร: มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙.

วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา ๒๕๔๙.

วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

_____, **จริยศาสตร์เบื้องต้นมนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

_____, **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๕.

สถิต วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอร์จ, ๒๕๔๓.

สมบัติ จันทรวงศ์, **ความนำว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต**, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมพร สุทัศน์ีย์, **มนุษย์สัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: สารมวลชน, ๒๕๒๕.

_____, **พุทธปรัชญา : มนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม**, กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๘

สิน วิภาสุ, **ปรัชญาการดำรงชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

สิวลี ศิริโล, **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์, **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์
โรงพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

สุนทร ณ รัชชี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุรพล ไกรสรารุฒิ, **ทัศนะเบื้องต้น : คุณธรรม-จริยธรรม-จรรยาบรรณ**, กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

แสง จันทรวงศ์, **พุทธศาสนวิทยา**, สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๒๑.

พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อุดร จันทวัน, มองคุณธรรมและจริยธรรมในพฤติกรรมทางการเมืองของไทย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

โยสไตน์ กอร์ดอร์, โลกของโซฟี, แปลโดย สายพิณ พุทธมงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๔๒.

(๒) บทความ :

ชั้นทอง วิชาเดช. “เกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์ตามทัศนะของเพลโตกับพุทธศาสนา”, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๑ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙) : ๔๐-๔๑.

(๓) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

เดือนฉาย อรุณกิจ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถ์สนธิเรื่องโลกในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

พรทิพา บรรทมสินธุ์, “การวิเคราะห์ความคิดเรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สีบกระพันธ์). “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระทองศักดิ์ ปภังกรโร (ดิ้นขุนทด), “การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหากฤษณะ ตรุโณ (บุชากุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับปรัชญาเอกซิสเตนเซียลิสต์ของมอง-ปอล ซาตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

พระมหากันต์ วฑฒนวุ โส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่าน้ำกับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๓๕.

- พระมหาธรรมวรัถ อริยธมโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”,
วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย. ๒๕๔๒,
- มหาบุญชิตาณ ส่วโร (สุดโปรง), “การศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ใน
พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- พระสมปอง มนต์ชาติ (วงษ์สอาด), “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของ
เพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
ปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓)
- พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาทา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธ
ปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).
- พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปัญญา (ศรียะอาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อ
กับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.
- พระสมร กุสโล (พรมศรี). “ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัยสี่ในพระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์หลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา,
(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘)
- พระสรสิข รักรพม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับ
แนวความคิดทางการเมืองกับพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหา
บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.
- พระसानนท์ จรณธมโม (เตียนวน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวความคิด
ทางการเมืองของเพลโต กับของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์
ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ไพลิน เตชะวิวัฒน์นาการ, “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับ
ในปรัชญาของคานท์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- มรุธา อูรเคนทร์, “พระพุทธศาสนากับการเมือง: กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมืองใน
ปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
- ศรีนวล ศุภานุสนธิ์. “ชีวิตที่ดีตามพระคัมภีร์ของพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

- สิวลี ศิริโล. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหา จริยธรรม ทางการแพทย์ในปัจจุบัน”, รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๙.
- สุพจน์ จิตสุทธิฐาน, “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙)
- สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง, “อุดมการณ์ทางการเมืองในพระพุทธศาสนาศึกษารณีนแนวคิดของสำนักสันตโตโสภ”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓).
- อนงค์ โกวิทเสถียรชัย, “มนุษย์ในอุดมคติ : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรและงานเขียนเรื่องอุดมรัฐของเพลโต”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑)

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Book :

- Arehie J. Bahm, **The Heart of Confucius**, (New York: John Weatherhill. Inc., 1969.
- Aristotle, **Politics (Politica)**, 1253a, translated by Benjamin Jowett, in Great Books of the western world Vol.9, p. 446. “Man is by nature a political animal.”
- Carl Bock. **Temples and Elephants**. London : Gilbert and Rivington, Limited, 1884.
- John M. Rist, **Eros and Psyche: studies in Plato, Plotinud, and Origen**, (Toronto: University of Toronto Press, 1964)
- Jayatilleke, K.N, **Ethics in Buddhist perspective**, Kandy. Ceylon: Buddhist Publication Society, 1972.
- K. N. JAYATILLEKE, **ETHICS in Buddhist Perspective**, Talks given in 1970 at the Buddhist Information Center, Colombo.
- L. Wittgenstein, **Philosophical Investigations** tr. By G.E.M. Anscombe (Section 43.) (Oxford: Blackwell, 1963.
- Plato, **Republic**, Translated by B, Jowett. In the Dialogues of Plato, Oxford University Press, 1953.
- Richard Mckeon, **The Basic Works of Aristotle: Ethica Nicomachea**, tr. W.D. Ross, (New York: Random House, 1931.

(II) หนังสือแปล

- Oliver Hector De Alwis Wijesekere. **Buddhism and Society**. แปลโดย อาจารย์กฤษโกลิทธิกุ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๒๔.
- Plato. **The Republic of Plato**. Translated with notes and an interpretive essay by Allan Bloom. (New York: Basic Book. Inc; 1968.

Plato, **Republic**, Translated by Desmond Lee, (Penguin Books, 1975).

Plato, the Republic of Plato. Bk๙, Line ๕๘๘e-๕๘๙b, อ้างใน สมหวัง แก้วสุฟอง (แปล), **การแสวงหาคคุณค่าทางจริยศาสตร์ โดย วิลเลียมส์ เอฟ. ลอเฮต**. (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

ความหมายของชีวิต-วิกิพีเดีย. <www.wikipedia.org/wiki/>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

เค เอ็น ชยดิเลเก, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, แปลและเรียบเรียงโดย ผศ. สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ด๊บบลิว. ที. สเตซ (W.T.STACE) (ผู้แต่ง), **ปรัชญากรีก**, แปลโดยปรีชา ช่างขวัญยืน จากเรื่อง A.

Critical History of Greek Philosophy, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

เบจามิน โจเวตต์ (Benjamin Jowett), **ปรัชญาความรัก**, แปลโดย พินิจ รัตนกุล จากเรื่อง Symposium หนังสือในชุดปรัชญาของเพลโต, กรุงเทพมหานคร: ดับเบิลยูเอ็น. ๒๕๔๓.

พระมหาสมปอง มุทิโต, ผู้แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

เพลโต, **อุดมรัฐ**, แปลและเรียบเรียง โดย ปรีชา ช่างขวัญยืน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

เพลโต (แต่ง), **โสกราตีส**, แปลโดย, ส. ศิวรักษ์, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

(IX) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

“การเมือง” ,<<http://www.baanjomyut.com/library/politics/>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

การเมือง รัฐ และระบอบการเมืองการปกครอง. <<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc4/so31-4-1.htm>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘

ความจริงของชีวิต (The Truth of Life) - WordPress.com <<https://kruchatchawantakcc.files.wordpress.com/.../e0b884e0b8a7e0b8b2/>>, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

ชำนาญ จันทร์เรือง. การเมืองคืออะไร-มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน.<v1.midnightuniv.org/midnighttext/000964.doc>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

ดวงเด่น นุธรรมรัมย์, **พุทธจริยศาสตร์**, <<http://www.baanjomyut.com>>, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๕.

บวร ประพฤติดี. **การเมืองแนวพุทธ:ธรรมาธิปไตยทางรอดประเทศไทย**.

<<http://policyandethics.com/blog2/?p=46>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์), **บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน**. <www.202.29.86.225/~mbu/yri/wp.../1.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ,ดร.pd.>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘..

พระมหาพรตเดชา ออคคเตโซ (พรหมเสนา), **พุทธจริยศาสตร์กับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์**, หน้า ๔, <khonkaen.mcu.ac.th/site/curriculum_main.php?ct=1&article_id>, ๑๔ เมษายน ๒๕๕๘.

- พระสรสิช รักพรหม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับ
แนวความคิดทางการเมืองกับพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗)
- หนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์ฉบับวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑๑๐๔๗.
<http://www.matichon.co.th/matichon/matichon_detail.php?s_tag=01edu01080651&day=2008-06-08&isionid=0107>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- อำนาจ ยอดทอง, ความสำคัญของโลกทัศน์ทางศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ต่อการ
ดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน, <<http://www.oknation.net/blog/buddhistethics/2013/01/13/entry-1>>, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- Venerable K, Sri Dhammananda Maha Thera, Buddhism and Politics: พระพุทธศาสนา
และการเมือง. <<https://sites.google.com/site/thebuddhaonreconciliation/phraphuthth-sasna-laea-karmeuxng>>, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘.
- บทที่ ๑ ความหมายและขอบเขตของจริยศาสตร์ หน้า ๑๘-๑๙ รายวิชา PY ๓๓๖๖ จริยศาสตร์
(Ethics or Moral Philosophy) <e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=PY336>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- บทที่ ๕ จริยศาสตร์ของเพลโต หน้า ๙๓ <<http://e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=PY336>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- เพลโต, วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, <<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%A5%E0%B9%82%E0%B8%95>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- เพลโต <<http://siweb.dss.go.th/Scientist/scientist/Plato.html>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- ปรัชญาการเมืองของเพลโต, <<http://kunlayanee.igetweb.com/index.php?lite=article&qid=509693>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- ปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต, <kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2010/6843/6/Chapter6.pdf>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- โลกทัศน์อภิปรัชญาของเพลโต. <http://www.baanjomyut.com/library_2/extension-2/philosophical_analysis_and_news/02.html>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- โลกของแบบ (World of Form) ของ Plato. <<https://lykar.wordpress.com/2008/09/09/plato/>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- สรวิษฐ์ วงษ์สอาด, ความงามของศิลปะตามทัศนะของเพลโต. <<https://www.gotoknow.org/posts/566038>>, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- <<http://th.wikipedia.org/wiki/>>, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๒.
- <<http://e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=PY336>>, ๔ เมษายน ๒๕๕๘.

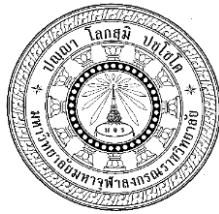
ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน.....นามสกุล.....ทองปั้น.....

ตำแหน่ง ..อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น.....

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน ..มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.....

ที่อยู่เลขที่ ..๓๐.. หมู่ที่ ..๑.. ซอย..... ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง บ้าน.....โคกสี.....

ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมืองขอนแก่น..... จังหวัด.....ขอนแก่น..... รหัสไปรษณีย์

๔๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗..... โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙.....

โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๑-๗๐๘-๘๕๙๕.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น ประกอบการบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา ของนิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา ปรัชญา รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๑๑ รายวิชา ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม - ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องแนวคิดจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทงปิ่น)

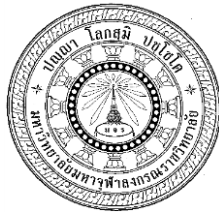
อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ด.สาขา วิชาปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

นมัสการ รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยกระผม.....รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์.....นามสกุล.....นำรุ่งภักดิ์.....
ตำแหน่ง ..อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น..... ที่อยู่เลขที่ ..๓๐.....หมู่ที่ ..๑
ซอย..... ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง บ้าน.....โคกสี..... ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมือง
ขอนแก่น จังหวัด.....ขอนแก่น..... รหัสไปรษณีย์.....๔๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-
๒๕๓-๕๕๗..... โทรสาร.....๐๔๓-๒๕๓-๓๙๙..... โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๙-๖๒๐-๙๕๕๗.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น ประกอบการบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นักศึกษา
ไปศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา ของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ.
สาขาวิชา ปรัชญา รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๑ รายวิชา พุทธจริยศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม - ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องแนวคิดจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
กับแนวคิดของเพลโต

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

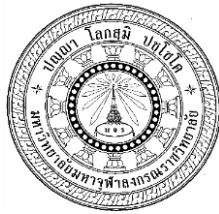

(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ด.พระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พุทธจริยศาสตร์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....พระมหาปพน.....ฉายา.....กตสโร.....นามสกุล.....แสงย่อย.....

ตำแหน่ง ..อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น... ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน...มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น... ที่อยู่เลขที่ ..๓๐... หมู่ที่ ..๑... ซอย.....-
ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง..... บ้าน.....โคกสี..... ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมืองขอนแก่น
จังหวัด.....ขอนแก่น..... รหัสไปรษณีย์.....๕๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗.....
โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙..... โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๘-๓๒๓-๖๘๕๙.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๔ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา ปรัชญา
รหัสวิชา ๑๐๔ ๔๑๖ รายวิชา สัมมนาปัญหาปรัชญา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๗ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม - ๓๐ ตุลาคม
๒๕๕๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิด เรื่องจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
กับแนวคิดจริยศาสตร์ของปรัชญาเมธีตะวันตก มีเพลโต เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของปรัชญาเมธีตะวันตก มี เพลโต เป็นต้น ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

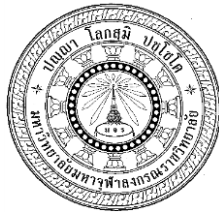
ลงชื่อ

(พระมหาพพน กตสโร/แสงย่อย)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา สัมมนาปัญหาปรัชญา

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....พระมหาปพน.....ฉายา.....กตสโร.....นามสกุล.....แสงย่อย.....

ตำแหน่ง ..อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น... ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน...มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น... ที่อยู่เลขที่ ..๓๐... หมู่ที่ ..๑... ซอย.....-
ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง..... บ้าน.....โคกสี..... ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมืองขอนแก่น
จังหวัด.....ขอนแก่น..... รหัสไปรษณีย์.....๕๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๔๗.....
โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙..... โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๘-๓๒๓-๖๘๔๙.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา ปรัชญา
รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๖ รายวิชา ปรัชญาพุทธเถรวาท
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น รายวิชา พุทธจริยศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๘ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๗ -
๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ
แนวคิดปรัชญาเมธีตะวันตก มีเพลโต เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

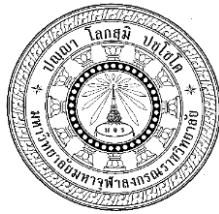
ลงชื่อ

(พระมหาพพน กตสโร/แสงย่อย)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา ปรัชญาพุทธเถรวาท

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....พระมหาโยธิน โยธโก. ผศ.....ตำแหน่ง ..ประธานหลักสูตร พธ.บ.
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา... ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น..... ที่อยู่เลขที่ ..๓๐.....หมู่ที่ ..๑.....ซอย..... ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง
บ้าน.....โคกสี..... ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมืองขอนแก่น..... จังหวัด..... ข อ น แ ก่ น
รหัสไปรษณีย์.....๔๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๔๗..... โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๓, ๔ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้พระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น วิทยุ พุทธปรัชญาเถรวาท
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๘ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม - ๑๐
ตุลาคม ๒๕๕๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ
แนวคิดปรัชญาเมธีตะวันตก มีเพลโต เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ.)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....พระมหาปพน.....ฉายา.....กตสโร.....นามสกุล.....แสงย่อย.....

ตำแหน่ง ..อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น... ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน...มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น... ที่อยู่เลขที่ ..๓๐... หมู่ที่ ..๑... ซอย..... -
ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง..... บ้าน.....โคกสี..... ตำบล.....โคกสี.....อำเภอ.....เมืองขอนแก่น
จังหวัด.....ขอนแก่น..... รหัสไปรษณีย์.....๕๐๐๐๐..... โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗.....
โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙..... โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๘-๓๒๓-๖๘๕๙.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
รหัสวิชา ๑๐๑ ๓๐๗ รายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น รายวิชา พุทธจริยศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๘ ตั้งแต่เดือน ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๗ -
๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ
แนวคิดปรัชญาเมธีตะวันตก มีเพลโต เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระมหาพพน กตสารโ/แสงย้อย)
อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. เพื่อทราบทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท	ได้ทราบทัศนคติตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อธรรมชาติ ของโลกและชีวิต	ข้อที่ ๑	เกิดความเข้าใจ มุมมองด้านจริยศาสตร์ตามแนวคิดของเพลโตและพระพุทธศาสนา ผ่านการเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับธรรมชาติโลก และชีวิต
๒. เพื่อทราบเป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท	ได้ทราบเป้าหมายชีวิต การมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท	ข้อที่ ๒	เห็นมุมมองเป้าหมายชีวิต การมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ตามแนวคิดของเพลโตและพระพุทธศาสนา ผ่านการเปรียบเทียบแต่ละประเด็นอย่างชัดเจน
๓. เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างในเรื่องดังกล่าว ตามแนวคิดทาง จริยศาสตร์ทั้งสอง	ได้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง ของโลกและชีวิต ที่เกี่ยวกับเป้าหมายชีวิต การมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ตามแนวคิดของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท	ข้อที่ ๓	ได้อุ้ความรู้อี้แยกแยะให้เห็นความเหมือนและความต่างในประเด็นที่ศึกษาเปรียบเทียบทั้งมุมมองกว้างและลึกของจริยศาสตร์ทั้งสองซีกโลก
๔. สํารวจเอกสารต้นฉบับที่จะศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเห็นภาพรวมแนวคิดและเห็นแนวทางศึกษา	ได้จัดกลุ่มข้อมูลที่จะศึกษาวิจัยในประเด็นจะเปรียบเทียบและสังเคราะห์แนวคิดให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของจริย	ข้อที่ ๑-๒-๓	เห็นประเด็นที่จะศึกษาเปรียบเทียบ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
เปรียบเทียบ	ศาสตร์ตามแนวคิดของเพลโต และพระพุทธศาสนาเถรวาท		
๕. ศึกษาจริยศาสตร์ใน พุทธศาสนาเถรวาท ทั้งระดับต้น ระดับกลาง ระดับสูงสุด มูลเหตุการ เกิดและบริบททางสังคม อื่นๆ	ได้สังเคราะห์และต่อยอดองค์ ความรู้พุทธจริยศาสตร์ทั้ง ๓ ระดับในประเด็นที่ศึกษา เปรียบเทียบ	ข้อที่ ๑-๒-๓	เห็นประเด็นที่จะ ศึกษาเปรียบเทียบ ของพุทธจริยศาสตร์ ได้ชัดเจน
๖. ศึกษาแนวคิดจริย ศาสตร์ของเพลโต แล้ว แยกแยะ จัดกลุ่มข้อมูล ตามประเด็นที่ต้องการ เปรียบเทียบ	ได้สังเคราะห์แนวคิดจริย ศาสตร์ของเพลโต ตาม ประเด็นที่ศึกษาเปรียบเทียบ	ข้อที่ ๑-๒-๓	เห็นประเด็นที่จะ ศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดจริยศาสตร์ ของเพลโตได้ชัดเจน
๗. เปรียบเทียบประเด็น ที่ศึกษาแต่ละประเด็น จนครบถ้วน	ได้เห็นความเหมือนและความ แตกต่างในประเด็นที่ศึกษา เปรียบเทียบ	ข้อที่ ๓	ได้องค์ความรู้ใหม่ใน แต่ละประเด็นที่ศึกษา เปรียบเทียบ
๘. นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านพุทธจริยศาสตร์ และปรัชญา วิพากษ์ วิจารณ์ ตรวจสอบข้อมูล จากขั้นตอนที่ ๔ - ๕ - ๖ และปรับปรุง	ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบและ ให้ข้อเสนอแนะองค์ความรู้ ตามประเด็นที่ศึกษา เปรียบเทียบ	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รับการตรวจสอบ องค์ความรู้จาก ผู้ทรงคุณวุฒิจาก สถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์
๑๐. ส่งรายงานการวิจัย ฉบับความก้าวหน้า (ฉบับแก้ไข) ให้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	แก้ไขตามข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒-๓	ปรับปรุงงานวิจัย สมบูรณ์แบบถูกต้อง
๙. ปรับปรุงการนำ ประเด็นเปรียบเทียบมา เรียบเรียงใหม่ เพื่อเสนอ ผลการศึกษาตาม รูปแบบที่ผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ข้อเสนอแนะ แล้ว เสนอผลวิจัย	ได้รับหลักการวิเคราะห์เนื้อหา ให้สอดคล้องกับหัวข้อการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ เพื่อเป็น แนวทางในการเปรียบเทียบที่ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น	ข้อที่ ๓	ปรับปรุงงานวิจัย สมบูรณ์แบบถูกต้อง

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑๑. ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้ว ให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	ได้รับคำแนะนำการปรับปรุงรูปแบบงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	ปรับปรุงงานวิจัยสมบูรณ์ รูปแบบถูกต้อง
๑๒. ปรับแก้ไขงานวิจัยสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะการวิจัยฉบับปรับปรุงแล้วให้เสนอบนวิจัยพุทธศาสตร์	งานวิจัยมีความสมบูรณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒-๓	ปรับปรุงงานวิจัยสมบูรณ์ รูปแบบมีความถูกต้อง
๑๓. ส่งผลงานวิจัยไปให้อาจารย์ผู้บรรยายในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง	นิสิตที่เรียนในสาขาวิชาปรัชญา และพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาสาระสำคัญของงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	วิทยาเขตขอนแก่น ได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
๑๔. ส่งฉบับสมบูรณ์ให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ขอนแก่นจัดพิมพ์	จัดพิมพ์ทำรูปเล่ม และเผยแพร่ผลงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	ผู้สนใจจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและแนวคิดจริยศาสตร์ของเพลโต มีความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น

ภาคผนวก ง

รูปภาพกิจกรรมการใช้ประโยชน์

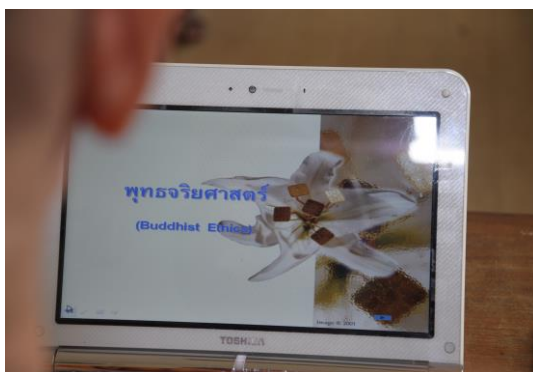

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น
อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ด.สาขา วิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ขณะบรรยายรายวิชา ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ ให้กับนิสิตชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชา ปรัชญา

พระมหาปพน กตสโร/แสงย่อย
อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ดำเนินงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในรายวิชา พุทธจริยศาสตร์

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่อขออนุมัติจบโครงการวิจัย)

แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่อขออนุมัติจบโครงการวิจัย)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. สัญญาเลขที่ ๐๕๗/๒๕๕๓

๒. ชื่อโครงการ การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดของเพลโต
 รหัสโครงการ ๐๖๕๓๐๐๘

๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระครูปริยัติธรรมวงศ์

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๗๓-๘๔๔๐ Email: suphon_mcuukk@hotmail.com

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย (ไม่เกิน ๑ หน้า)

การศึกษาพระพุทธศาสนาทางวิชาการ มีสองแนวทาง คือศึกษาแนวคิดของพระพุทธศาสนา โดยตรงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรืองานวิชาการของนักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศ กับ ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของพระพุทธศาสนากับแนวคิดอื่นๆ เช่น แนวคิดทางปรัชญาตะวันตก แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการไทยนิยมศึกษาแนวคิดของพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับแนวคิดปรัชญาตะวันตก ข้อดีของการศึกษาด้วยวิธีนี้คือช่วยให้เกิดความคิดที่ชัดเจน (Clear idea) ในแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็น เพราะวิธีการทางปรัชญาคือวิธีการที่ทำให้เกิดความชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยการใช้เหตุผลชักใยไล่เรียงอย่างถึงที่สุดเพื่อหาข้อสรุปที่มีเหตุผลที่สุด วิธีนี้จึงช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดของพระพุทธศาสนาลึกซึ้งรอบด้านมากขึ้น พร้อมกับเข้าใจแนวคิดทางปรัชญาที่นำมาเปรียบเทียบกับนั้นๆ อย่างลึกซึ้งรอบด้านด้วยเช่นกัน

หากมองในแง่ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาโลก จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต เป็นระบบภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันคือ ยุคสร้างหลักความคิดสากลของโลก (Axial Age ๖๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.) คือยุคที่เกิดระบบปรัชญา กฎหมาย ศาสนา หลักของโลก เช่น ศาสนา Zoroaster ของเปอร์เซีย พระพุทธศาสนาในอินเดีย ปรัชญากรีก ปรัชญาจีน ขงจื้อ ปรัชญาเต๋า ในยุคนี้ ศาสดาเป็นแบบอย่างทางความคิดและเป็นแบบอย่างของบุคคลในอุดมคติ หรือแบบอย่างของมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยภาพรวมแล้วยุคนี้เป็นยุคที่เกิดระบบความคิดแบบตรรกะ ซึ่งระบบความคิดความเชื่อได้ทำหน้าที่อย่างหลากหลาย เช่น เหตุผล อำนาจ เมตตา สงเคราะห์

ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกัน โดยเฉพาะการเจาะจงไปที่การเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางด้านจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต จะทำให้เราเข้าใจระบบความคิด เหตุผล และคุณค่าของจริยศาสตร์ทั้งสองว่า ทำไมจริยศาสตร์พระพุทธศาสนาและแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต จึงยังคงมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ และต่อสังคมโลกมาจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

แนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักคิดปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (Ancient Western Philosophers) มีจุดเริ่มต้นจากนักปรัชญากรีกโซฟิสต์ (Sophist Group; B.C. ๕๐๐)^๑ ที่กล่าวถึง

^๑ นักปรัชญากรีกก่อนหน้านั้นสนใจศึกษาเฉพาะเรื่องธรรมชาติของจักรวาล เช่น สนใจถกเถียงปัญหาที่ว่า อะไรคือปฐมธาตุของสรรพสิ่ง หรือจักรวาลและสรรพสิ่งเกิดขึ้นจากอะไร เป็นต้น-ผู้วิจัย.

ความจริง ความดี ความงาม ว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีความแปรปรวนที่แน่นอนตายตัว ในการวัดขึ้นอยู่กับความเห็นของมนุษย์ หากมนุษย์เห็นว่า ดี สิ่งนั้นก็ดี ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด จึงแตกต่างกันหลากหลายไปตามความแตกต่างหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาร่วมสมัยกับโซเฟิสต์ คือโสเครตีส (Socrates B.C.๔๗๐-๓๙๙ พ.ศ. ๗๐-๑๓๔) คิดต่างออกไปว่า เกณฑ์ตัดสินความจริง ความดี ความงาม มีอยู่จริงและมีอยู่อย่างเป็น “สิ่งสากล” (Universal) โดยมีความเป็นจริงในตัวเอง ไม่ใช่เป็นสิ่งผูกติดอยู่กับความเห็นของตัวบุคคล หรือเป็น “สิ่งเฉพาะ” (Particular) และเพลโต (Plato B.C.๔๒๗-๓๔๗, พ.ศ. ๑๑๖-๑๙๖) กล่าวสนับสนุนโสเครตีสผู้เป็นอาจารย์ โดยต่อยอดความคิดไปอีกว่า มีแบบ (Form) ของความดี คนดี ชีวิตที่ดี วิธีชีวิตที่ดี สังคมที่ดี และรัฐที่ดี เป็นต้น ความดีจึงเป็นสิ่งที่มีความมาตรฐานตายตัว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคล สังคมและวัฒนธรรม

ความเห็นดังกล่าวนี้ จึงเป็นจุดเด่นของแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต และจุดเด่นอีกอย่างหนึ่งคือแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตจัดอยู่ในกลุ่มจริยศาสตร์คุณธรรม (virtue ethic)^๒ ที่ถือว่าคุณธรรมเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนจนเป็นนิสัย หรือเป็นบุคลิกภาพที่มีความเป็นเลิศ เช่น บุคลิกภาพที่เป็นเลิศด้านปัญญา ความกล้าหาญ เป็นต้น ซึ่งดูเหมือนว่าจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่วางอยู่บนพื้นฐานของสังฆธรรมสากลตามกฎธรรมชาติดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นสิ่งสากล หรือเป็นอภาลิโก มีเกณฑ์ตัดสินที่แน่นอนตายตัว และจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทก็คล้ายกับจริยศาสตร์คุณธรรม เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าคุณธรรมต่างๆ เช่น อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย (พหุสิกขา)

ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาเปรียบเทียบระบบจริยศาสตร์ทั้งสองมีความชัดเจนและเกิดประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ได้จริง ผู้วิจัย ขอกำหนดขอบเขตการศึกษาเปรียบเทียบในปัญหาสำคัญ คือ (๑) ธรรมชาติของโลกและชีวิตในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) การกระทำทางศีลธรรมและเกณฑ์ตัดสินทางศีลธรรมในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) การมีชีวิตที่ดีและสังคมการเมืองที่ดีในทัศนะของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท เนื้อหาสาระที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจระบบความคิดของจริยศาสตร์ทั้งสองที่ครอบคลุมทั้งมิติสังฆธรรมของชีวิต มิติศีลธรรมของปัจเจก และมิติศีลธรรมทางสังคม หรือครอบคลุมทั้งทัศนะต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต มาตรฐานทางศีลธรรม เป้าหมายการดำเนินชีวิต และระบบศีลธรรมเชิงสังคมที่ตอบโจทย์เรื่องระบบสังคมการเมืองที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีประโยชน์ควรแก่การจัดทำเป็นเอกสารตำราทางวิชาการเพื่อให้นิสิตและผู้สนใจศึกษาค้นคว้าประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ของสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

^๒ จริยศาสตร์คุณธรรมเริ่มกรุยทางโดยโสเครตีส เพลโตอธิบายให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น แต่ผู้พัฒนาจริยศาสตร์คุณธรรมให้เป็นระบบชัดเจนคืออริสโตเติลเมื่อเขาเขียนหนังสือจริยศาสตร์เล่มแรกชื่อ Nichomachean Ethics-ผู้วิจัย.

๕. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๕.๑ เพื่อทราบทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิต ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโต และพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๒ เพื่อทราบเป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคม การเมืองที่ดี ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ของเพลโตและพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๓ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างในเรื่องดังกล่าว ตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสอง

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย (ไม่เกิน ๒ หน้า)

๖.๑. ทัศนคติต่อธรรมชาติของโลกและชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา เห็นว่า มนุษย์ล้วนเกิดจากจริยธรรมของปัจเจกบุคคล หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ๓ ประเภท คือกิเลส กรรม และวิบาก ผลจึงเป็นทั้งความดีและความชั่ว มนุษย์จึงตกอยู่ในวังวน “สังสารวัฏ” เรื่อยไป การหลุดพ้นจากวงจรดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาท จึงเสนอว่า การกระทำของมนุษย์ต้องตั้งอยู่บนฐานของ “ปัญญา” คือต้องรู้เท่าทันสรรพสิ่งตามเป็นจริง การดำเนินชีวิตต้องสอดคล้องกับความจริงสรรพสิ่ง “ปัญญาจึงเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ในมุมมองพระพุทธศาสนา” ส่วนการจะบอกว่า คนดีเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนา ตอบว่าต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับบาริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จริยธรรมทั้ง ๓ ระดับนี้ เป็นเครื่องมือนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “นิพพาน” เป็นสภาวะของจิตที่หลุดพ้นปราศจากความบีบคั้นกดดันของราคะโทสะ และโมหะ อย่างสิ้นเชิง

ส่วนแนวคิดของเพลโต เชื่อว่า “แบบของมนุษย์” เป็นมนุษย์สากลที่อยู่ในโลกแห่งแบบ เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว มนุษย์ไม่มีความแตกต่างกันเพราะมี “ความเป็นมนุษย์” แม้จะแตกต่างทางกายภาพ แต่สิ่งสำคัญประจำตัวที่ควรมีคือ “เหตุผลหรือปัญญา” ซึ่งเป็นสิ่งทำให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณค่า เหตุผลหรือปัญญา จึงเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเพลโต ซึ่งเขาให้ความสำคัญกับเหตุผลและปัญญามากกว่าสิ่งอื่น เพราะเหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงคุณธรรม ความรู้หรือปัญญานั้นเอง คนดีตามทัศนะเพลโต จึงต้องประกอบด้วยปัญญา ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณตนเอง และมีความยุติธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้มนุษย์ยังเห็นสัจธรรม และเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด (ความดีสูงสุด) ได้ ความดีสูงสุดที่มนุษย์ต้องก้าวไปให้ถึงคือการบรรลุสู่ “โลกแห่งแบบ” ที่เรียกว่า แบบแห่งความดีและความสุขสูงสุด เพราะเป็นสัจธรรมที่คงมั่นนิรันดร

๖.๒ เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และสังคมการเมืองที่ดี ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดของเพลโต

เป้าหมายของชีวิตหรือการมีชีวิตที่ดี พระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นว่า นิพพานเป็นความสุขสูงสุด เป็นความสุขทางจิตที่เกิดจากเจตนา หรือ กรรม การกระทำที่เกิดจากจิตใจที่เป็นกุศล จะดับทุกข์และดับอวิชชาโดยสิ้นเชิง เป็นอิสระโดยสมบูรณ์เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ส่วนความสุขของเพลโตนั้น จะเกิดจากการกระทำตามหน้าที่ เช่น กิจกรรมการต่อเรือ นายช่างผู้ต่อเรือ ต้องมีความรู้ในวิธีต่อเรือ และต่อเรือได้ดี ก่อให้เกิดความสุขทางใจแก่ตนเองและผู้อื่น

มาตรฐานทางศีลธรรม เกณฑ์ตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นวิธีการเข้าสู่จุดหมายที่เป็นประโยชน์สูงสุด (ความดีสูงสุด) ได้ แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ (๒) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และ (๓) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนแนวคิดของเพลโตเชื่อว่า คุณธรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ที่มีคุณค่า โดย “ความดี” ตามแนวคิดของเพลโตมี ๒ ประเภท คือ คุณธรรมของปัจเจกชน และ คุณธรรมของรัฐ ที่แสดงออกผ่านรูปแบบของคุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) คุณธรรมแห่งปัญญาที่มีเหตุผลหรือเหตุผลของจิตใจ (๒) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญทางจิตใจเป็นตัวของตนเอง หรือมีเอกลักษณ์, เกียรติ, ศักดิ์ศรีแห่งตน (๓) คุณธรรมว่าด้วยขันติความอดทน ความอดกลั้น และ (๔) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม

แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี เพลโตเชื่อว่า คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรัก ความเมตตา ย่อมสามารถลดความรุนแรง การกระทบกระทั่งลงได้ โดยอาศัยระบบทางจริยธรรมที่เอื้ออำนวยให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขได้ ผู้มีความดีดำเนินสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับแบบนั้น จะต้องพัฒนาความดีของตนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำจนไต่เต้าขึ้นไปสู่ระดับความดีสูงสุดได้

สังคมการเมืองที่ดี ในแนวคิดทั้ง ๒ ระบบ ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและของเพลโต เน้นการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพของมนุษย์ด้วยกัน โดยเพลโตเน้นหน้าที่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีภาวะ และอยู่ภายใต้กติกาจากราชาปราษฎ์ ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท ใช้ธรรมะในการอยู่ร่วมกันในหลายระดับเพื่อความสุข

๖.๓ เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสองนั้น

ประเด็นที่เหมือนกัน “ความดี” ตามความหมายของพระพุทธศาสนาเถรวาท ตรงกับคำว่า “บุญ” หรือ “กุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อก้าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อก้าวโดยเหตุความดีหรือบุญกุศล คือคุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อก้าวโดยผลของความดีหรือบุญกุศล ได้แก่ ความสุข ที่มนุษย์ได้รับ ส่วนแนวคิดของเพลโต “ความดี” เรียกว่า “คุณธรรม” ได้แก่ “การปลดปล่อยหรือความหลุดพ้นจากความชั่วจะปลดปล่อยไม่ได้ ถ้าปราศจากคุณธรรมชั้นสูงและปัญญา สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด คือมโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) ถือเป็นประธานสูงสุดในโลกแห่งมโนคติ คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดมีขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ อีกนัยหนึ่งคือจุดหมายสูงสุดชีวิตของมนุษย์อยู่ที่การนำวิญญาณกลับคืนสู่โลกแห่งมโนคติ

ประเด็นที่แตกต่างกัน “ความดี” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า “เจตนาและเหตุผล” เป็นองค์ประกอบหลักของเกณฑ์ตัดสินความดี กับแนวคิดของเพลโต ทั้งสองถือเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำโดยพิจารณาที่เหตุผลและปัญญาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลัก หมายถึงเหตุผลที่ดีและไม่ดีเป็นการกระทำความดีหรือความชั่ว ถ้าเป็นเหตุผลที่ดีในแนวคิดของเพลโต คือเหตุผลที่เกิดจากปัญญาที่สำนึกในหน้าที่ มิใช่เกิดจากการมุ่งหวังผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขหรือเกิดจากแรงกระตุ้นทางอารมณ์ต่างๆ แต่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ที่ทำตามเหตุผลและปัญญาของตนเอง ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทคือเจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่น หมายถึงเจตนาที่เป็นกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เพราะฉะนั้น การตัดสินความดีและความชั่วในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโตถือว่า มาจากเจตนาที่จะกระทำความดีหรือความชั่ว จึงตัดสินการกระทำที่เจตนาตัวเอง

เสรีภาพของการใช้เหตุผล เสรีภาพในการใช้เหตุผลหรือปัญญาที่สอดคล้องกันของแนวคิดทั้งสอง พบว่า การที่บุคคลสามารถทำความดีหรือทำตามกฎศีลธรรมได้อย่างสอดคล้องกัน เกิดจากการที่บุคคลใช้เหตุผลหรือปัญญาของตัวเองพิจารณาการกระทำที่ดีและความชั่ว แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพที่บุคคลนั้นเป็นผู้สร้างกฎระเบียบ และปฏิบัติตามกฎที่ตนเองสร้างขึ้น ตามพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีหลักคำสอนแบบบอเทวนิยม ที่เห็นว่า สิ่งทั้งปวงเกิดจากเหตุปัจจัยในธรรมชาติ(สังสารวัฏ) และเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากผู้สร้างใดๆ พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบความจริงที่มีอยู่แล้วเท่านั้น และสั่งสอนสาวกใช้ปัญญาหรือเหตุผลของตนพิจารณาสิ่งทรงนำมาสั่งสอนและพิสูจน์หลักคำสอนของด้วยการกระทำที่ดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นลักษณะการสั่งสอนที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจการกระทำด้วยตนเองผ่านการใช้ปัญญาหรือเหตุผล และมีใช้กำหนดให้เชื่อฟังโดยไม่พิจารณา กฎแห่งเสรีภาพในความหมายที่สอดคล้องกันในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวคิดของเพลโต คือบุคคลมีเสรีภาพในการใช้เหตุผลและปัญญาในการดำเนินชีวิตและเป็นหลักการตัดสินใจการทำความดี ชั่ว ถูก ผิด ด้วยตนเองเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง เป็นต้น

คุณธรรมของบุคคลและสังคม ในพระพุทธศาสนาเถรวาทแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมว่า เป็นกฎศีลธรรมในระดับศีลธรรมทั้ง ๓ ระดับ คือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ตามพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่แสดงออกทั้งในทางบวกและทางลบ หากตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมในทางที่ดีงาม ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ที่เป็นประโยชน์ต่อตน ผู้อื่น และสังคม คำว่า “คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงาม ที่มีในจิตใจบุคคลแต่ละคน เช่น มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักเสียสละ รู้จักให้อภัย มีความกตัญญูกตเวที มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น”

ส่วนเพลโต เชื่อว่า “เรื่องคุณธรรมจะช่วยให้คนฉลาด ทำให้สังคมอยู่รอดได้ คุณธรรมเท่านั้นที่จะมีอำนาจปกครองสังคมและการเมืองได้ และการแสวงหาความยุติธรรมต้องได้มาด้วยคุณธรรม สังคมแห่งความมีจิตใจอันขัดเกลา ความเมตตา ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการอยู่ร่วมกันโดยสันติ สังคมที่ดีมีใช้สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติแต่เป็นสังคมที่มีกฎเกณฑ์และมีกติกา” เพื่อส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม ความยุติธรรม ความดีงาม และการประพฤติปฏิบัติตนของบุคคลให้บรรลุถึงคุณค่าเหล่านี้ เพลโตชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมสามารถเข้าใจได้แต่ในสังคมเท่านั้น คุณธรรมคือ “เหตุผลและปัญญา” คุณธรรมทั้งหลายต้องมีปัญญาหรือเหตุผลเป็นรากฐานเสมอ ไม่เช่นนั้นมนุษย์จะใช้คุณธรรมไปในทางที่ผิด ส่วนคุณธรรมที่แท้จริงที่เป็นความดีสูงสุด ต้องเป็นคุณธรรมทางปัญญา หมายถึงการกระทำที่ถูกต้อง

เกณฑ์ตัดสินความดี ทั้งสองแนวคิดเห็นว่าเกิดจากแรงจูงใจเป็นสาเหตุสำคัญ เพลโต เห็นว่าการเป็นคนดีต้องมีเหตุผลที่ผ่านกระบวนการทางความรู้ (ปัญญา) สูงสุด ที่คนเป็นคนดีต้องกระทำคือการรู้จักความดี และความดีนั้นเป็นความดีสูงสุด เพราะจุดหมายของชีวิตคือการเป็นคนดี และความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเท่านั้น ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท เชื่อว่า ฝ่ายดีคือกุศลมูล ๓ เทียบได้กับการใช้ปัญญา ฝ่ายชั่ว คืออกุศลมูล ๓ เทียบได้กับแรงโน้มถ่วงทางอารมณ์ เพราะฉะนั้น แนวคิดทั้งสองเชื่อว่า แรงจูงใจเป็นสาเหตุให้คนทำความดีและความชั่ว หากเกิดจากแรงจูงใจที่ดี ก็จะมีแนวโน้มของการกระทำออกมาดี แต่ถ้าเกิดจากแรงจูงใจชั่ว แนวโน้มของการกระทำจะออกมาชั่ว แต่ถ้าทุกคนหลุดจากแรงจูงใจที่ชั่วแล้วเขาจะเห็นความจริงเหมือนกันหมด หมายถึง เห็นถูกเป็นถูก (ความดี) เห็นผิดเป็นผิด (ความชั่ว) นั่นเอง

๗. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย –

๗.๒ การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ –

๗.๓ การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น-

๗.๔ การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ มีการนำไปประกอบการเรียนการสอน ดังนี้

๗.๔.๑ รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๑๑ รายวิชา **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ** ของวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น ทั้งหลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต และหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

๗.๔.๒ รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๑ รายวิชา **พุทธจริยศาสตร์** ของวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา และสาขาวิชา พระพุทธศาสนา

๗.๔.๓ รหัสวิชา ๑๐๔ ๔๑๖ รายวิชา **สัมมนาปัญหาปรัชญา** ของวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

๗.๔.๔ รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๖ รายวิชา **ปรัชญาพุทธเถรวาท** ของวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

๗.๔.๕ รหัสวิชา ๑๐๑ ๓๐๗ รายวิชา **พุทธปรัชญาเถรวาท** ของวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์

ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารวิชาการ ธรรมทรรศน์ (Dhammathas Journal) ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ISSN : 1513-5845 ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ หน้า ๑๔๕ - ๑๕๘

๙. ภาพประกอบการเผยแพร่ผลงานวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมมวิโส แสพนพงษ์)

สถานที่เกิด ที่บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ที่ ๘ บ้านหินแห่ ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๑๔๐ (ปัจจุบันแยกเป็นตำบลดอนกลาง)

ที่อยู่ปัจจุบัน อยู่ที่คณะ ๕/๔ ภูฏีทองโสภิต วัดหนองแขวง พระอารามหลวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

บิดา/มารดา คุณพ่อเกษม (แก้ว) แสพนพงษ์ และ คุณแม่บุญเลิศ แสพนพงษ์/ศรีอุดม

อุปสมบท เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ณ อุโบสถวัดสุวรรณาวาส บ้านวังยาว ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมี พระครูสุวรรณโชติคุณ เจ้าคณะตำบลวังยาว เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษาทางธรรม

- สอบได้นักธรรมชั้นเอก จากเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒
- สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕

การศึกษาทางโลก

- ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.วค.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙
- พุทธศาสตรบัณฑิต วิชาเอกปรัชญา(เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกปรัชญา จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิชาเอกพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๗

การศึกษาดูงาน

- พระพุทธศาสนาในประเทศจีน (คุนหมิง) ปี ๒๕๔๕
- พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ ปี ๒๕๕๑
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมตะวันตก ประเทศยุโรป คือเยอรมนี, เบลเยียม, ฝรั่งเศส, สวิสเซอร์แลนด์, อิตาลี, กรุงวาติกัน ปี ๒๕๕๒
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมตะวันตก ประเทศในแถบคาบสมุทรมหาสมุทรสแกนดิเนเวีย คือ Denmark Finland Norway Sweden Netherland โรงแรมน้ำแข็ง ปี ๒๕๕๒
- พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา ปี ๒๕๕๒
- พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตามรอยพระพุทธเจ้า นมัสการสังเวชนียสถาน ณ ประเทศอินเดีย ปี ๒๕๕๓

- พระพุทธศาสนาในอินเดีย พัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาท ณ ถ้ำอชันดา และเอโรล่า ประเทศอินเดีย ปี ๒๕๕๔
- พระพุทธศาสนาในเมืองมรดกโลก หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปี ๒๕๕๔
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมขอม นครวัด นครธม ณ ประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา ปี ๒๕๕๕
- พระพุทธศาสนาในประเทศจีน (วัดม้าขาว เมืองไถ่หยาง มณฑลเหอหนาน)

ตำแหน่ง

- เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระอารามหลวง วัดหนองแขง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๗-ปัจจุบัน
- เป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี ๒๕๔๘-ปัจจุบัน
- เป็นผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔-ปัจจุบัน
- เป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗

ตำแหน่งบริหารในอดีต

- อดีตหัวหน้าฝ่ายกิจการนิสิต วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙-๒๕๕๑
- อดีตหัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี ๒๕๕๑-๒๕๕๓

งานวิชาการ

- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ ปี ๒๕๔๙
- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง ปี ๒๕๕๐
- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา ปรัชญาพุทธเถรวาท ปี ๒๕๕๒
- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พุทธวิธีบริหารงาน ปี ๒๕๕๔
- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา จิตวิทยาในพระไตรปิฎก ปี ๒๕๕๗
- เขียนตำรากลาง พระสุตตันตปิฎก บทที่ ๓ ปี ๒๕๕๓
- เขียนตำรากลาง ศาสนาทั่วไป บทที่ ๑ ปี ๒๕๕๔
- เขียนตำรากลาง พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ บทที่ ๔ ปี ๒๕๕๕
- ปรับปรุงตำรากลาง พระสุตตันตปิฎก บทที่ ๓ ปี ๒๕๕๗

ผลงานรวบรวมเรียบเรียง และเขียนหนังสือ

- ประมวลภาพและคำอธิบาย อีตลีสองคองสิบสี บนพระมหาธาตุแก่นนคร ปี ๒๕๔๖

- ประมวลแนวคิดปรัชญาตะวันตก ปี ๒๕๔๘
- ทานวิถีชีวิต วิถีพุทธ ปี ๒๕๔๙
- ออนซอน ๒๑๗ วัดหนองแขง พระอารามหลวง ปี ๒๕๔๙
- บุญวิถีชีวิต กฐินวิถีพุทธ ปี ๒๕๕๐
- หลักสูตรการอบรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (หลักสูตร ๑ พัฒนาคุณภาพชีวิต, หลักสูตร ๒ พัฒนาภาวะผู้นำเยาวชนในสถานศึกษา, หลักสูตร ๓ พัฒนาจิตใจ และ หลักสูตร ๔ พัฒนาปัญญา) ปี ๒๕๕๐
- ไตรสิกขาพัฒนาชีวิต และ พุทธวิธีแก้ปัญหาสังคม ปี ๒๕๕๔
- ชีวิตวิถีพุทธ ปี ๒๕๕๗

บทความทางวิชาการ

- พุทธศาสนพิธี วิถีเข้าถึงพระรัตนตรัย นิตยสารธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕
- การบริหารงานวิชาการเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ พิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ประจำปี ๒๕๕๖
- นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน นิตยสารธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ตุลาคม ๒๕๕๖
- นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน นิตยสารธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗
- การพัฒนาสังคมไทยบนฐานพุทธธรรม : ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ตีพิมพ์ในหนังสือ การประชุมประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้ยั่งยืนในประชาคมอาเซียน” วันที่ ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เล่มที่ ๑ หน้า ๒๗-๕๔

งานบริการวิชาการภายนอก

- เป็นวิทยากรตามกระบวนการค่ายอบรมเยาวชน ทั้ง ๔ หลักสูตร ประจำสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาค ๔ ตั้งแต่ ปี ๒๕๔๐-ปัจจุบัน

ช่องติดต่อได้

โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๗๓-๘๔๔๐ โทรสาร : ๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙

Email: suphon_mcukk@hotmail.com Email:

Dhammawongmcukk@gmail.com

<http://www.facebook.com/Phra Dhammawong>

<http://www.youtube.com/user/phrasuphon>